

RESTITUIRI

Serie îngrijită de MIRCEA ZACIU

TUDOR ARGHEZI

ARS POETICA

Ediție îngrijită, prefață și note de ILIE GUȚAN

Coperta de VASILE POP SILAGHI

EDITURA DACIA CLUJ 1974

PREFAȚA

A vorbi despre *ars poetica* în cazul de față pare un gest temerar și o întreprindere deșartă din capul locului câtă vreme materialul invocat ca argument și, totodată, ca lext de bază, n-a fost niciodată conceput și elaborat sub seninul vreunei rigori sistematice și teoretice. Tradiția nu poate servi aici la nimic pentru a descrie șerpuirea deconcertantă a unui spirit mereu neliniștit, neîngenuncheat de vreo formula canonică și ostil cantonării la vreo schemă constrângătoare. Pentru a gândi și a scrie – tocmai în epoca modernă – o altă și nouă *poetică* menită să legifereze inovațiile, cuceririle sau eșecurile, secretele ori evidențele procesului de creație contemporan, cel mai puțin chemat era Arghezi, chinuitul fără pereche al slovei din acest veac, conștiință contorsionată și contradictorie, în continuă neodihnă și lipsită de privilegiul tihnei necesare scrutării la rece a fenomenului literar și expunerii logic-discursive a observației. A și repudiat, deseori, asemenea veleitate (și vanitate) și nu a pregetat, când i s-a ivit împrejurarea, să ironizeze acid ambiția speculativă a unor confrăți de a vâri în rețete inefabilul. Cel pornit pe drumul lung al Artei nu putea să-și îngăduie popasuri de rememorare cu intenții normative, mai ales când era convins că exemplaritatea cuiva este unică, irepetabilă, „pedagogie pentru repetenți”, datoria fiecăruia fiind să-și urmeze cu neclintire steaua în necunoscut. Frământat tot timpul de neîncetata primenire a operei, scriitorul și-a schimbat de la o „vârstă” la alta uneltele și «ficxele, nemaiaivând cum și când să se statornicească la o formulă anume spre a o statua ca posibilitate ori ca model de creație. Nici nu credea că e nevoie de așa ceva deoarece artistul trebuie să fie liber, ferit (de dogme și departe de scolastica uniformizatoare) Așa gândește o inteligență „primitivă”, la fel de profundă cu a lui Brâncuși, înclinată să prețuiască, cu rare echivalențe în lumea cultă, geniul necultivat al creatorului anonim. Orgolii de maestru nu l-au ispitit ni-cicând pe Arghezi și, când cineva se erija în

„șef de școală”, împărțind cu dărnicie, în dreapta și-n stânga, sfaturi, învățături, a fost biciuit cu inclemență. La o atitudine atât de inflexibilă se adaugă și o funciară stare de umilință: *„Mi se pare adeseori, într-adevăr – mărturisea, autopersiflându-se –, că sunt cel mai tâmpit dintre proști”*. Incapabil de a se înțelege pe sine, de a pricepe neînțeleșurile propriei creații, ol își refuză calitatea de a da altora, începători, lecții. Dar să nu ne înșelăm: cine poate crede ce ne spune poetul fără să observe că la Arghezi vorba, pe neașteptate, se răsucește polemic și mușcă adânc? Și totuși, de o *ars poetica* argheziană se poate vorbi. Și încă de una veritabilă și exemplară în multe privințe. Arghezi însuși a folosit sintagma *deseori*. Să cităm doar *Ars poetica* – scrisori *unei fete*, cea mai puțin credincioasă genului, însă cea mai caracteristică spiritului arghezian în ipostază de polemist subtil și ironic. Sub paravanul tradiției rămase la titlu se desfășoară o profesiune de credință de o neîmblânzită iconoclastie și parodică până la discreditarea oricărui ilustru model. Scepticismul față de utilitatea rețetei în artă nu l-a părăsit niciodată știind că aici nimeni nu pătrunde fără chemare și că fiecare deprinde singur secretul.

Cu înverșunare, de o intemperantă nemaiîntâlnită hi noi, Arghezi refuză să propună cititorului reflecții de ordin speculativ asupra artei, dar – obișnuit cu paradoxuri – de câte ori are ocazia emite opinii și judecăți de valoare cu probitatea teoreticianului disimulat. Nici că se putea altfel când pentru el, dacă a scris a însemnat un mod fundamental de existență, cum *deseori* a mărturisit (*„Trebuia să scriu. Mi-era foame, mi-era somn, să scriu...”*, *„Pentru noi, papagali căzniți, cântecul nu sfârșește niciodată”*. *„... Când te arunci în cerneală, e pe toată viața”*, *„Cât mai sunt pe lume viu, Nu trăiesc decât când scriu”* etc), scrierea l-a formată și esențială de manifestare” a unei vocații de excepție – a fost una din permanențele meditației, de care s-a apropiat de fiecare dată întrebător și tulburat, cu înfiorare și mirare, ca în ceasul pasului dintâi. Pe întinsul a peste șase decenii de caznă asupra cuvântului au fost publicate în presa vremii, în cărți de poezie sau de proză, numeroase articole, tablete, bilete, epistole, poeme, poezii ș.a., cea mai mare parte nestrânsă încă în volume, emoționante documente lirice, revelatorii pentru o conștiință frământată, pentru spectaculoasa devenire în timp a scriitorului și a operei, din al căror cuprins se degajă crezul artistic, neliniștile și îndoielile procesului de creație înțeles

Și asumat ca un blestem, ca o predestinare, ca o dramă cu irezistibile seducții, experiență dureroasă și imprevizibilă, teribilă aventură a omului în necunoscutul existenței și, mai ales, al imaginarului „*Marea se înfruntă pe riscul exclusiv al celui ce vrea să o străbată înot. E regretabil dacă te biruie talazul, dar nici nu e mare lucru dacă l-ai birui, însă numai în singurătate și îndoială se încearcă tragica plutire. E o condiție de viață și de moarte*” (Correspondența). Laolaltă, aceste pagini reprezintă graficul sensibilității argheziene, cu nedumeririle, răsucirile, întunecirile, Tiluminațiile ei, cu obsesiile și dramatismul explorării de sine, cu certitudinile și incertitudinile creatorului, cu împlinirile și eșecurile creației. Dintr-un cutremur permanent s-a înălțat, purificată, întreaga operă supusă neîncetatei auto-observării a scriitorului stăpânit de un indicibil masochism. De la *Vers și poezie* (1904) până la ultima tabletă publicată în revista *Argeș* (1967), autorul și-a făcut din marea taină a scrisului obiect de reflecție niciodată isioyit, adunându-se pe această temă sute și sute de pagini, ele însele o operă, a cărei însemnătate este considerabilă pentru înțelegerea destinului unui artist. Ce l-a îndemnat pe Arghezi să rămână treaz toată viața, în fața propriei conștiințe spre a o interpela mereu neștiutor și niciodată mulțumit, asupra artei? Aceeași neîncredere în sine și nevoie de conștientizare a faptului? Imperativul responsabilității artistului? Neastâmpărul spiritului interior însetat continuu de confruntări? Totul este posibil la un scriitor ca Arghezi, al cărui cuvânt.ro dește dintr-o elaborație îndelungă și printr-o nemiloasă supraveghere. Fiecare pagină poartă sigiliul autocenzurii și este sinteză de clogoiiri ale ființei dornice să se mântuie și să se purifice. Dialogul cu sine sau cu alții, având ca pretext arta, recomandă o conștiință problematică, îngrijorată de destinul creației în genere. Meditația depășește deseori ocazia iar direcția polemică se stinge în tăria argumentului, deschizându-se unghiul privirii în absolut a fenomenului. Ideile estetice se risipesc și se adâncesc în operă ca nervurile în trupul copacului pentru a căror recuperare se cer operații fine de descifrare și analiză când lipsește nota explicită. La Arghezi silogismul se preface în metaforă sau simbol iar limbajul discursiv și rece se aprinde în văpaia poeziei. Dacă unele pagini expun cu limpezime un crez, altele, destul de numeroase, au o construcție imagistică deviată spre parabolă, cum se întâmplă în diverse poezii și

poeme, unde conceptualizării observației i se preferă sugestia polivalentei lirice Dincolo de mătasurile sclipitoare ale invenției literare se deslușesc adâncimile de gheață ale unei inteligențe intuitive prin excelență, cu rădăcini în vechi spiritualități altoite cu ecouri ale gândirii moderne. Fără îndoială că trecerea prin climatul macedonskian a lăsat urme cu reverberații de durată, încât imediata rebeliune a tânărului poate fi taxată ca formă de eliberare de sub tirania unor influențe îndeosebi de esență teoretică. Acestea vor fi însă absorbite de personalitatea dizolvantă a lui Arghezi, dispusă să regândească logica eternă a poeziei, să re-formuleze fundamentele artei în limbaj poetic și simbolic de-o aparentă înl

Coerență dar structural-unitar. Câteva semnalări de detaliu le considerăm oportune și simptomatice pentru o posibilă exegeză.

Sâmburele de foc al poeziei argheziene este e «-*vintul*. Opera se înfățișează ca un univers de cuvinte și cine străbate acest labirint se află sub fascinația luminii originare: intens strălucitoare în adâncimi, difuză și rarefiată la margini, amețitor spectacol de înțelesuri, culori și nuanțe. Impresionantă este aventura existențială a cuvântului, cu semnificații și rosturi mai presus de convenții, în care palpită dramatic tensiunea începuturilor înălțată peste veacuri, pură și vie. Arghezi are meritul de a ne face contemporani cu Geneza. El restituie cuvântului funcția elementară, înstrăinată în vreme prin convenționalizare dar rămasă nealterată în absolut. Scrisul, „*născocit de oavieni ca o zămislire de la nou a lumii*” devine la Arghezi act ontologic și, înainte de a fi artă, este stil de existență. De la acest prag se cuvine să pornească actul lecturii pentru a nu rămâne superficiala unei „*formidabile invenții verbale*”, reală desigur, însă nu esențială, deoarece dincolo de ea se desfășoară un proces care angajează puteri și virtuți ale substanței primare, condensată până la simbol în cuvânt. JfPoetul obține prin cuvânt, în opera lui. O nouădiț le excelență și unică în veac – a prunciei cuvântului, acesta nefiind redus la limita din dicționar, ci înălțat la rangul de agent al cunoașterii, el însuși constituind o continuă e periență inițiativă. Acest simplu semn grafic și convențional servește ca instrument de intrare în lumea adevărului etern și fundamental. Când toate sunt U-erAtoare, schimbându-se neconținut, poetul întrezărește peste vremelnicii permanența cuvântului, „*miracolul suprem*”, iscat din viață și „*rămas până azi, nedezipit de viață și pecetluit*”. În fața lui, poetul se simte înfiorat până la mută

contemplație, neputincios de a-și explica acest mare neînțeles plin de înțelesuri și tâlcuri ascunse, congener cu alte minuni alo firii, taină între taine. Întrupare a materiei ajunse la treapta maximei spiritualizări: „Dar al cui est cuvântul? al omului? al naturii? Nu este cuvântul de-un neam cu apele, cu vegetalele, cu minereul?” Sensurile lui „s-au frământat de-a lungul veacurilor cu lumina, cu soarele, cu melodia păsărilor și a codrului...”. Arghezi reține atât funcția de generalizare și abstractizare, cât și imensa posibilitate de zămislire. „Vocabularul e harta prescurtată și esențială a naturii și omul poate crea din cuvinte, din simboale, toată natura din nou, creată din materiale în spațiu, și o poate schimba”. Fiind realitate esențializată și sublimată, cuvântul, apt de extraordinara de-miurgic, poate recrea realitatea dată sau poate crea o alta nouă, imaginară. Potențialitatea lui creativă nu cunoaște limite câtă vreme în el par a se fi concentrat, într-o infinitate de forme și Joze frământările materiei primordiale. Pentru Arghezi cuvântul/ tipă de materialitate și vitalitate iar în spațiul i lui simbolic zace un nesfârșit clocotitor. Scrisoare cu tibiivrh! „cuprinde apoteoza cuvântului tocmai în acest sens, subliniindu-i-se aci, cu smerenie extatică, și omniprezența și inepuizabila virtute de a se primeni de-a pururi ca însăși existența.

N țț Sensul meditației argheziene e profund umanist, excluzând ideea de transcendență. Dacă „la început cuvântul umbla pribeag”, pierzându-se în vânt, doar intervenția conștientă a omului a ferit cuvintele de-a nu deveni, „lăsa-te-n voia singurătății lor”, „timbre uzate”, de-a nu putea evoca „peste-nconjurul lor îngust nimic”. Măreția și fascinația cuvântului în aventura sa în Timp sunt puse pe seama omului – ins de excepție și creator de vocație – care îl îmbogățește continuu și-i întreține suflul primar: „Când vine cântărețul, povestitorul sau apostolul, cuvintele treânură ca păsările îndrăgostite la ivirea liniștitelor dimineți; ele cântă, vorbesc sau amenință și blestemă (...) Miracolul cuvântului se împlinește cu miracolul înflăcăării lui”. Din acest moment – deși nu se neglijează rostul ontologic – meditația coboară în spațiul creației artistice cu preocuparea constantă de a lumina responsabilitatea scriitorului. Gândind actul creator în general, Arghezi are în vedere, cu precădere, propria-i creație, încât oricât de impersonală ar fi propoziția, ea ascunde un credo formulat cu certitudinea că „niciun meșteșug nu este mai; frumos și mai bogat, mai dureros și mai gingaș ca) meșteșugul

blestemat și fericit *al cuvintelor*", prefăcut în „*pasiune nestăpânită*", fără putința de a se elibera de sub tirania ei, căci, „când o urăște mai mult, atunci o iubește *artistul* mai puternic". Două perspective i se deschid scriitorului: suferința și voluptatea; ambele dependente de cuvânt, după cum statutul acestuia se modifică prin acțiunea radicală a celuilalt. Așadar, regim de reciprocitate absolută: [grandoare și nimicnicie, și de-o parte și de alta. *Artistul* și *Cuvântul* sunt termeni de opoziție dar și de complementaritate necesară, încât raportul dintre aceștia devine la Arghezi un permanent conflict concretizat în blestemul scrisului. Poetul „rugii de seară” pornește la drum cu proclamarea orgoliului romantic de revoltat și de demiurg, ambițios în a redimensiona universul. Acțiunea sa are o dublă finalitate: una de distrugere violentă, alta de construire lentă cele două atitudini cardinale ale operei de mai târziu. Voindu-se mag cu puteri taumaturgice, Arghezi imploră infinitul: „*Și dă-mi virtutea unui brom, / pământu-n vrăji să ți-l destram*” spre a nimici „*o lume vagă lăncezând-a*” și-a face „*să țâșnească – apoi, din fund, O alta, limpede și blinda*”. Cum se vede, se conturează aici o antinomie de ordin existențial: reala Geneză și posibilă (râvnita) Geneză. Dorind să iasă din prima, negând-o, poetul aspiră să intre în a doua, creând-o. Tensiuni extraordinare, clocotind vulcanic în ființa lui, îl îndreptățesc să-și fixeze un atare ideal și să-și asume calitatea de Demiurg. Pentru a crea, poetul înțelege că trebuie să porceadă de la gradul zero; spre a-și împlini visul, el a și identificat miraculoasa unealtă: „*Cuvântul meu să fie plug*”. Dar acesta oficiase și în vechea Geneză, încât din capul locului se ivește incompatibilitatea. Poetul se simte predestinat să primenească lumea, dar o putere obscură i se împotrivește, nerecunoscându-i menirea. Nu-i rămâne decât să supună voinței lui cuvântul: pentru a distruge și a construi lumea era necesar să se înceapă chiar cu acesta. *Rugă de seară* este un jurământ cu răsunet ontologic. Urmează marea noapte a Facerii. Scrierile marchează drumul anevoios și sinuos al dramei poetului „*Nu am talent, am o tulburare. Cuvântul îmi*

Vine greu în condei, îi șterg de zece ori și tot nu l-am găsit. Mă sângeră fraza, mă doare...” (*Talentul meu*). Riscul cel mare și imprevizibil se ascunde în cuvânt. Din numeroasele pledoarii pentru responsabilitate în creație se degajă imaginea unui poet chinuit și

blestemat a cărui viață se încrucișează cu aceea a cuvântului, opera născându-se din acceptarea ca destin a condiției de crucificat. Loc pentru voluptate nu putea să mai rămână. Cuvântul nu putea fi luat „în deșert” când în el se află concentrată o potențialitate ascunsă de convențiile timpului. Xr-i ghezi se străduiește să „învie” cuvântul, să-i resti-tuie forța și funcția originară. Aspirația aceasta, deși „o caznă” continuă, îl captează total, încât ceea ce în fond este suferință nemângâiată – poetul nefiind niciodată mulțumit de sine – se preface în amăgitoare plăcere, și o pasiune blestemată scili a p, și o pasiune blestemată cuytragedia” scrisului e mărturisită public ca joc, cum se întâmplă în *Ars poetica* unde accentul cade pe amuzamentul și spectacolul nevinovat. Mărturia însă are o evidentă adresă polemică: jocul a fost generat de insatisfacția procurată de literatura epocii, scrisă de „*tejghetari și zarzavagii*” ai unei îndeletniciri delicate și sacre. Dacă alții se credeau gravi, când sub pana lor arta degenera și se trivializa, Arghezi simulează naivități, inconștiență, Nealăturându-se celorlalți, îngenuncheați momentului și mediocrității. El vede în jocul său rațiunea supremă a propriei existențe, forma unică de a-și trăi viața, apărută cu strășnicie: *tr As fi fost în stare să ucid pe omul care nu m-ar fi lăsat să mă joc noaptea cu resorturile și cu maimuțele mele*. Nu litera textului îl reprezintă pe autor aici, ci semnificația abia insinuată.

Ars poetica e un manifest de desolidarizare cu platitudinea în literatură și cu scriitorul abdicat de la condiția sa de „profet”.

Cât joc există în *jocul* lui Arghezi? De facilitate nu poate fi vorba. Migala, răbdarea, asceza sunt dominante. Jocul cu vorbe exteriorizează un fond sufletesc tumultuos și o aprigă dorință de comunicare. Dar în acest scop nu putea să folosească limbajul vâscos, redus la calâpuri și stereotipii. Se impunea crearea unui alt instrument de a comunica. Poetul devine *vraci iar poezia* – indicibilă alchimie sau, i cum scrie Arghezi, „cuvinte potrivite”. Eroarea citi-l torului e de a vedea aici doar „geniu verbal”. O paralelă între *Scrisoare cu tibișirul* și *Ars poetica* poate conduce la altă concluzie. Diferența radicală dintre aceste texte-cheie se află în atitudinea față de cuvânt. În unul se exprimă un act de uimire și contemplație smerită, obiectivată, consemnându-se o realitate existentă în absolut, simbolizare a nelimitatului universal; în celălalt, actul s-a subiectivat și e profund reflexiv, cuvântul înfățișându-se ca o realitate creată de artist, emanată din ființa lui covârșită de nostalgii. *Lanceput e\ra Cuvântul...* Arghezi nu are parte

de asemenea privilegiu. Cuvântul, secătuit de vigoarea de odinioară, trebuie revitalizat, „înviat”, altfel neputând sluji aspirației la o nouă Geneză. În esență, poetul rămâne modern și năzuiește nu la întoarcerea în timp a lucrurilor, ci la însușirea prin contemporaneizare a unor adevăruri străvechi, deschise permanent devenirii. Tainele lumii se dezvăluie sub alte înfățișări. Alte imperative și țeluri îndeamnă la creație pe omul modern, încât cuvântul nu-l mai poate sluji decât cu

15

Condiția unei adecvări de substanță și funcționalitate la noua realitate a creatorului. Așadar, Arghezi a început prin a-și crea, întâi, Cuvântul și creându-l pe acesta își scria opera. Noua Geneză se săvârșea cu chin, cu suferință, cu sleirea propriei făpturi: *„Tu trebuie să-i adaugi cuvântului viu și puțină ta viață, și să nu i-o scazi pe a lui”* (*Hârtia*). Se consumă astfel conflictul dintre cuvânt și realitatea experienței vitale, afective și spirituale a poetului. Altă șansă nu există decât efortul tenace de adecvare a expresiei la substanță. Unvesti tura de materialitate și densitate a cuvântului își are originea chiar în universul interior al poetului, în lumea sa de experiență și reprezentări, de reflexe și închipuiri, de iluzii și dezamăgiri. Era necesar aici „cuvântul ce exprimă adevărul”. Cuvântul era obligat să recreeze lumea de idei și trăiri a poetului din care el însuși fusese creat. Deci, *„cuvinte potrivite”* traduc o dramă de acuitate ontică și propun un Arghezi esențial și substanțial. Aici se petrece continuu un Apocalips și o Geneză! Ceea ce pare un univers de cuvinte, reprezintăun Vălmășag de existențe și stingeri. De oriunde ai privi, zărești neobositul joc de pleoape al ochiului ciclopic: veghează demiurgul, cu aceeași uimire, demonic și divin.

Suspiciunea de „mistică a creației” se spulberă. Spre această afirmație converg și alte argumente. *„Slova de foc și slova făurită”* – metafore tipic argheziene – definesc fenomenul poetic ca născându-se din fuziunea a doi factori: spontaneitatea și luciditatea. Despre poezia lui Eminescu, Arghezi spunea că *„încleștată, e a harului frământării”*. La început, în anii mănăstirii, poetul continuă și „experiența”.

Niacedonskiană în ceea ce a avut ea mai sănătos și mai creator: migala) cu răbdare asupra paginii. Neliniștea cea mai mare și torturantă la intrarea în asceza sutanei era aceea a scrisului căreia îi dorea un țarm de astâmpărare și o albie de afirmare. Criza era una de

nobilă însă confuză vocație. Fugind de alții, Arghezi se apropie de sine, voind mai întâi să învețe să scrie, nu oricum, evident indignat de elucubrațiile epocii, ci „*pe dedesubt*”. Trăia cu neastâmpărul de a descoperi un ton – fundamental și original – în individualitatea sa profundă, în ecouri venite de aiurea. În acei ani de austeritate, aplecat peste pagina cărții de cult lucrate cu evlavie de meșteri anonimi, peste propriile îngăimări literare, Arghezi a avut pentru întâia oară revelația *scrisului* ca act grav, sacru, suav, dar nemaipomenit de trudnic. Aci încolțește credința că a scrie înseamnă a accepta „o mucenicie și... O *ucenicie continuă*”, că artistul adevărat pleacă la drum stăpânit de disciplină severă, de tăria jertfei de sine, de „religiunea” slovei scrise și slujite cu cruzime. Arghezi își începe veacul sub zodiascezei asumate. În singurătatea de noapte și de veghe a chiliei se naște poetul fascinat de himera poeziei, decis să pornească „*asociat cu inefabilul, la cucerirea insulei de luciole*”. Miracolul stăruinței a prezidat ivirea poetului. Tensiunea mută a pământului, a vântului și a cerului a urcat din adâncuri și a coborât din necunoscut în ființa lui de hoinar, „*prin buruieni și stele*”. În tăcere, în caznă și-n smerenie, fără părinți și netutelat, într-un anonim de scrib medieval, își face, încet, intrarea. „O povestire *care mi-a plăcut neînchipuit de mult* va spune mai târziu – e *nașterea lui Iisus din*

2 – Ars poetica

Fecioară nenuntită și Dumnezeu, un venirea miraculoasă a Fiului pe lume, am găsit documentul stării civile literare\ Spălată de refluxul biblic, parabola este autentică. „Slova făurită” e urmarea răbdării benedictine. Fără a ne gândi în primul rând la dificultatea scrisului, trebuie să acceptăm ideea că numai un tumult existențial în dezordine și complicat în adâncime a imprimat intensitate de dramă rostului de creator. Nu absența harului ar fi însă la originea dramei, ci convingerea că a fost și este Alesul, dar printr-o decizie absurdă și neînțeleasă i se refuza acest privilegiu. De unul singur, Arghezi își asumă „tragica plutire”, hotărât să câștige „pe brânci” ceea ce i s-a înstrăinat de oarba transcendență. Oare unii *Psalmi* nu sunt înfiorați de o asemenea atitudine și nu se constituie ca un patetic crez al exasperării poetului de a recuceri o poziție ce i s-a smuls, de a-și corecta un destin deviat și sugrumat?

„Slova făurită” nu învederează doar o abilitate tehnică. În *Vers și poezie* se sugerează nevoia de corespondență a cuvântului cu o anume

senzație, necesitatea ca ritmul frazei să coincidă cu ritmul ideii și al sentimentului, năzuința poetului fiind de a se echilibra lăuntric. Astfel, euforia cedează chinului iar chietudinii i se substituie frământarea. Cultul ascezei și „voluptatea” caznei vor fi profesate cu mândrie: *„Am ajuns la sâmburele țarinii pe dedesubt, pe unde trebuie să sfredeleşti, și să deschizi o galerie, pas cu pas, palmă cu palmă... Mă lupt de moarte cu ogorul meu, din care țâșnește rar o vină de argint; mă duc până la ea cu lopata...”* (Talentul meu). Actul creator implică dăruirea până la sacrificiu atribuindu-i-se astfel aură mitică. În orice artist de vocație se găsește un virtual Manole: *„Altarul ca să fie și pietrele să țielei inima și viața – Idite-n temelie”* (Poetului necunoscut). Prin propria – peră Argezi autentifică legenda. În consecință, ipoteza artei ca simplu meșteșug, ca manufactură ieftină și la îndemâna oricărui mânuitor abil de vorbe lunecoase, cade. „Slova făurită” poartă cu măreție un destin exemplar pentru umanitate, dă strălucire unei misiuni de apostolat în poezie.

Solidară cu observațiile de mai sus este și una din rigurile scrisului: nevoia de maximă densitate a paginii fără a împrăștia cumva substanța. Încă din 1904 – când jseafļacāutaeaa «nut început – poetul formulează prerogativa estetică a concentrării până la esență, până la „rocă și cristal”, o mare parte a articolului semnat în „Linia dreaptă” nefiind nici „o profesiune de credință parnasiană”, nici apel la „formalism științific”, ci îndemn la esențializare, la sinteză, ceea ce explică supremația și noblețea poeziei („versul concentrează în sine volume”). Când se supralicitează execuția tehnică pentru a se susține calitatea de nou în artă, Argezi subliniază ca virtute relevantă puterea de concentrare evidentă îndeosebi în poezie unde progresul s-a realizat în direcția eliminării discursivității în favoarea subtilității, câștigându-se „exploatarea imaginilor”, „intensificarea sentimentului”, „starea de vaporozitate o ideii”, adică specificitatea lirismului. În numele „puterii de definire scurtă” autorul condamnă lăbărțarea, prolixitatea, fabula, el însuși exemplificând prin regimul sever al tabletei și biletului, al poeziei și poemului, de o mare diversitate, unde o largă res

(8

Pirație se toarnă în minimum de expresie. Cuvinte potrivite se reține ca o carte elaborată prin veghea constrângerii severe Cândva poetul recomanda unui confrate mai tânăr să scrie în fiecare zi câte o

poezie, dar să aleagă pentru un nou volum cinci poezii dintr-un an. Îndemnul vine din experiență. Cartea din 1927, năzuită a fi *unică*, trebuie interpretată ca o sinteză de cărți scrise și trăite paralel, succesiv sau în opoziție, Cartea cărților, imagine rezumativă a unor existențe în zigzag, poetul având încredințarea că, în ciuda multitudinii de forme în care se risipește și se consumă viața cuiva, se poate identifica o formă ideală, permanentă, aptă de a le cuprinde și modela pe toate celelalte. Cu alte cuvinte, „pădurea, care-i codru numai de la distanță, e, de aproape, o singură frunză repetată. În vegetal, în animal, creația cunoaște o singură expresie definitivă: sămânța, cristalul” (*Lucrul dracului*). Să fie următoarele volume o parafrază a formei ideale? Sau o nostalgie a acesteia, pribeagă și irecuperabilă? „Și sufletul bolește-n tristețea că nu poalele nu poate să fie și nu va fi să fie” (*Ți-e sufletul*). Dar cine e această formă ideală?!

Din etica severă a scrisului derivă unul din aparentele paradoxuri argheziene: *debutul continuu*. „Artistul rămâne ucenic și meșter în fiecare zi a vieții lui de lucrător întru cele esențiale” – scria în 192, 4; „mă socotesc drept ceea ce și sunt, un începător întârziat și un perpetuu debutant” – va mărturisi spre apusul vieții. De câte ori a fost întrebat despre începuturile literare, răspunsul se răsucesce în eschivare și echivoc. Un „debut literar”, cum se confesa lui Felix Aderca, „nu știu să fi avut”. A începe erau e privilegiul scriitorului „profet”, neobosit în „na spre împliniri superioare, oficiant în tăcere 1 scrisului, apt de continuă percepție nouă a lumii g primenirea manierei de a comunica, dușman al cOr) Venției monotone și sterile. „Trebuia să existe neapb. rat în literatură un habitat, o intoxicațiune, o rețetă; după care scrisul își pierde virginitatea și prospețimea, devenind o facilitate lină, emolientă, uniformă?”. Artistul trebuie să-și impună un regim de supraveghere neîncetată pentru a rămâne într-o stare de necurmată febră creatoare, pentru a se dăruir necondiționat, cu „fecioria sensibilității” nealterată, chemării. Să mai notăm două mărturii dintr-o suita fără sfârșire: „După 45 de ani de meserie a întinderii și a cârpelii sunt iarăși debutant” (*Disciplina*) și „Te temi și-acum de ce te-ai mai temut / De pagina curată și de rândul, și de cuvântul de la început. Te sperie și litera și gândul” (*Frunze pierdute*).

Ne vine greu să cităm un alt caz când un artist și-a declinat cu atâta statornică înverșunare neputința de a-și depăși pruncia în artă. Se poate intui aici un tiranic complex al începutului de sub tortura

căruia nu se va elibera niciodată artistul neispitit, de altfel, de a renunța la noviciat. Să fie o simplă poză de crucificat? Departe de noi gândul de a bănuî un rol, spre a fi jucat într-un spectacol stereotip. Niciun artificiu nu dictează asemenea atitudine, al cărei izvor se află în structura de o excepțională vitalitate a poetului. Nu lipsește de aici nici psihologia specifică damnatului: „*Un blestem te-mpresoară din veac în veac, dar tu / îi ești dator clădirii s-ascuți de el, sau nu*” (Poetului necunoscut). Arghezi a ales

21

Prima alternativă, de Sisif al Artei, „*ca o mucenicie pe care o accepți anticipat*”. Drama cunoașterii îi fi schimbă chipul în acest context și devine drama creației. Creația își subordonează cunoașterea, aceasta împlinindu-se doar la temperatura ridicată a celeilalte. A cunoaște depinde de a putea crea și a crea presupune fascinația eternă a necunoscutului. Însă nu există creație fără riscul eșecului și fără sentimentul începutului veșnic. Cum creația e ideal suprem și unic, echivalent spiritual al vieții, trebuie să i se asigure permanent spațiu de afirmare. Neputința de a crea înseamnă moarte. „Cenzura transcendentă” la Blaga nu are altă funcționalitate decât aceea de a permanentiza starea de creator. Și la Arghezi apare aceeași convingere, numai că la el se poate vorbi de o *cenzură immanentă*: ea nu acționează din afară și nu-i independentă de om, ci se exercită din adâncul imperceptibil al omului, ca o forță primordială. *Grația* e în sine, nu în „altcineva”. Asemenea artist e cu mult mai uman. Atotputernicia sa e de a se desprinde – „halucinat de *orizonturi*” – din hazardul interior al ființei obscure. Dar „smulgerea” din sine a creatorului nu trebuie să implice sacrificiul total al tărâmului primar, obligatoriu neconținutei perceperii cu mirare a existenței. Cenzura funcționează în sensul conservării în adâncimi a unei virtualități nebănuite, zonă de permanență a „spontaneității” creatoare, capabilă de a favoriza și declanșa continua regenerare a spiritului, neistovita absorbție a altor puteri creative din el însuși. Arghezi recomandă „*ca o pregătire pentru inefabil pasiunea naivității și nuanța morală a începătorului, oricărui artist bine încredințat că nu trebuie să râvnească la definitiv, la incontestabil și la tabu*” (Șovăiri). I se ere scriitorului să ocrotească în sufletul lui, din olo de vârste și anotimpuri, o vârstă unică: prun

Curiozitatea copilărească în fața lumii fiind stimul pentru

creație, pentru evitarea monotoniei și a pierderii virginității inspirației: *„Esențial este să nu piară niciodată din sufletul nostru copilul”* (Vorbe-n doi); sau: *„Născut în mine, pruncul, rămâne-n mine pruncăi sorcova luminii-n brațe i-o arunc”* (Vânt de toamnă). Neacceptat ca paradox, debutul continuu are o semnificație – pe lângă cea estetică de ordin existențial: *„Dacă tinerețea sfârșește și cu căpătarea sentimentului fals că nu ți-a mai rămas nimic de aflat, viața încetează exact la momentul când copilul din personagiul nostru a murit...”* (Vorbe-n doi). Arghezi însuși, *„însetat perpetuu de lucrul nerostit și nou”* a ilustrat exemplar această etică. În fiecare din volumele sale, *„suava frăgezime a naivității”* n-a fost sacrificată. Și în *„ultimă etapă”* nu identificăm aceleași debuturi, în *Frunze, Ritmuri, Silabe, Cadente*, de-a dreptul impresionante pentru un poet care se părea că se epuizează și că sugrumase pruncul din sine? Poetul însuși e contrariat și uimit: *„Sunt, poate, desfăcut, sunt, poate, ostenit / Călcând pe aripi și pe punți de iască? Nu! Insul meu se cere însutit. / Dați-i răgazul să renască”*. Semnificativ, poezia se numește *Răscruce*. La a câta răscruc e interioară se află acum Arghezi? Un debut, o răscruc. În labirintul arghezian, mai mult decât la oricare altul dintre contemporani, riști să te rătăcești: opera se prezintă ca un conglomerat de răsuciri, și nu știi de unde să începi și unde să sfârșești. Simți – dovadă și încercarea de față – o

Dilemă de orientare. Câte zări te ispitesc, atâtea cărări ți se înfundă. Oriunde se va ajunge, se va observa însă că debutul arghezian se realizează de fiecare dată cu condiția stăpânirii sigure a alfabetului și gramaticii poetice. Orb și inconștient poetul nu pleacă niciodată să cucerească himera. Citită atent opera, se constată totodată că debutul *„în perpetuitate”* cuprinde permanenta tensiune a perfecționării cu a cărei nostalgie nicicând astâmpărată poetul gravează apoteotic un destin.

Dar a debuta mereu înseamnă a nu adera definitiv la nicio formulă – proprie sau străină. Și totuși, inerenta unui concept estetic fundamental și constată caracterizează pe oricare mare artist. Iar acesta nu poate fi decât acela al permanenței valorii dincolo de timp și spațiu. În artă nu este – sau n-ar trebui să fie – loc pentru deșertăciune, măsura ei fiind veșnicia. Altfel spus, absolutul. Arghezi înțelege că drumul spre așa ceva pornește din realitatea mereu schimbătoare, premisă a oricărei opere. Deci relația realitate-artă se cuvenea privită

cu atenție. În 1912 i se oferă prilejul: spectacolul cu piesa lui Delavrancea, *Hagi-Tudose*. Cronica este înțesată cu veninoase mușcăături însă în artă scriitorul nu s-a războit cu „umbre” decât dacă acestea îi îngăduiau prelungirea spadei dincolo de împrejurare. Cu vremea, mânia s-a stins și a rămas victorioasă în arenă credința. Câteva paragrafe ce se pot decupa din cronica respectivă au echilibru și fervoare de program estetic. Limbajul teoretic mănuit nu are doză de speculativ și de conceptualizare proprie discuției specioase. Gândirea se plasticizează odată cu argumentul realității folosit pentru a reprezenta cono idee. Nefiind „copie și stenografie”, opera de t se definește ca *anti-mimesis*, ca act de transdere a realului asimilat și purificat de efemer. *Natura dă materia: omul o stilizează* – precizează „torul, relevând rolul determinant al artistului lu-id, *Funcția creierului este să concentreze, să extra-3 aci e toată arta, toată știința, filosofia*”. Din pledoarie se degajă ideea unui realism esențial, vizionar. Semnificativ. Totodată, e vorba și de un realism nețărmarit”, dându-se drept de cetate în artă și *urâtului*, cu condiția să fie investit, printr-o operație „dumnezeiască”, cu semnificație: Numai *atunci interesează gunoiul, când în forma unei flori sau unei poame s-a ridicat deasupra lui însuși cel puțin de câteva șchioape*”. Germenele *poeticii antipoeticului* se află aici.

Următorul manifest *Despre scriitori...* diatribă la adresa literaturii epocii, continuă spiritul cronicii menționate și atestă încă o dată, după *Vers și poezie* și înainte de *Cum se scrie românește...* că începuturile lui Arghezi au un temei polemic și distructiv. Subteran sau fățiș, drumul poetului își croia vad și se pietruia în opoziție cu contemporanii săi care, „*sceptici din nerozie și levantinism, ei nu pot să priceapă viața, n-au pentru ea nicio frângere-nau patimă, nu izbucnesc, nu se revoltă, nu urăsc, nu iubesc, nu vor, nu văd, nu știu*”. Avangarda de mai târziu ar semna acest NU năprasnic rostit de un scriitor pregătit să-și înalțe edificiul. Ca altă dată Eminescu, Arghezi îndeamnă la trăirea complexă și profundă a vieții, pentru a pricepe, „*idealismul vecinic și universal al naturii*”. Deci, înainte de artă, realismul existenței.

25

Pasul următor se face cu nedreapta, pripita și drastica execuție a romanului *Ion*. Patima s-a strecurat în cuvinte iar acestea au devenit zănatece ca un viespar ațâțat, refuzând să se mai ordoneze cu răbdare

în frază. Arghezi era însă prea adânc cutremurat și sfâșiat de grave contradicții pentru a-și putea apropia un alt mod de a privi viața. Și aci, realitatea în artă e considerată „*un adaos, nou în permanență, la materia primă, oferită de-a gata în na-tvră*”. Obiectivității lui Rebreanu i se opune subiectivitatea viziunii, „*un rol activ în spectacol, o atitudine în cuvinte, o frântură în imagini, o iuțire și o abreviere lapidară...*” *Realism* în concepția lui Arghezi înseamnă capacitatea artistului de așâlnsuși realul și de a-l preface radical în artă, în acord cu un model existențial imaginat. Concretul vieții nu e ignorat, însă în artă însemnătate nu are de unde se pleacă, ci unde se ajunge, de aici îndemnul „*să iasă ceva din pana ta, care să fie puțin mai mult ca surcica și puțin mai mult ca mărgăritarul*” (*Bilet de începător*). Autorul nu putea accepta formula de realism obiectiv a lui Liviu Rebreanu și consideră că un artist, „*făcând abstracție de realitățile base și ridicându-se la sinteze*” (*Portretul*) trebuie să aspire la un fel de realism esențial, semnificativ, permanențial. Constanta universalistă e un ideal al artei dintotdeauna, dincolo de timp și spațiu, indiferent de formule, curente sau mode, sub steaua lui întâlnindu-se marii creatori ai umanității: „*Suntem contemporani cu Homer, cu Moisi, cu evanghelistul Ioan și cu Anton Pann, cântărețul de la biserica Olari*”. Deci, o contemporaneitate spirituală asigurată de permanența acelorăși tensiuni, idealuri și năzuințe pe e fiecare mare artist le descifrează în epoca sa estituindu-le eternității. De aceea, creatorul de exptie refuză convenția și „*se conformează artei fără formulă*”. Nu altceva l-a caracterizat și pe Arghezi 'nd a repudiat modele, canoane și școlile, pentru a rămâne credincios eternelor adevăruri; când a suspectat modernitatea în artă, descoperindu-i rădăcini în alte timpuri, cum s-a întâmplat, de pildă, cu simbolismul. Va recunoaște și ce aparține epocii, dar nu va înceta – pentru a-i verifica valoarea și viabilitatea – să confrunte noul cu universalitatea. Într-un comentariu din 1931 asupra picturii lui Theodor Pallady se subliniază facultatea abstractizantă a artistului, opera realizând o sublimare extraordinară și profundă a concretului simplificat și abstras în simbol, în omnipotența ideii primordiale. Limbaj al comunicabilității umane în absolut poate deveni și abstracția în artă, prezența ei fiind un indiciu al excelenței în creație: „*Într-acele Edn, Aristotel vorbește pe înțeles cu Botticelli, cu Cantemir și cu Christ*”. Această nouă – și totuși veche – realitate spirituală, constituie reprezentarea realismului în artă înțeles ca mod esențial de

a reface în universul în stare originală și de a permanentiza valoarea. Conceput așa – fără a vedea în el un curent literar – realismul implică o atitudine în Fața lumii *date* și un raport cu existența necondiționată. Funcționalitatea sa pregnantă e una de cunoaștere: transcendere și Revelare în același timp.

Acum ne apare limpede poziția lui Arghezi și față de diversele direcții literare ale veacului. O personalitate atât de complexă și tumultuoasă nu se putea realiza și comunica decât într-un spectaculos cor de

2 f voci contradictorii ele însele, dar în contradicție și cu vocile la modă. Chiar când a scris o poezie sau alta în isonul vreunei tabere, n-a făcut-o cu sentimentul aderenței de principii: el a rămas în fond același în varii ipoteze antinomice, neurmărind altceva decât verificarea valabilității ipotezei respective. Fundamental, nu s-a negat niciodată și, cum însuși recunoaște, „o linie... *Solidară cu sine*” străbate în adâncuri opera. Simbolist, modernist, tradiționalist sau cine mai știe cum, Arghezi n-a fost. Fondul său de permanențe – care putea fi, cât era cu putință, și al celorlalte curente – n-a fost trădat vreodată și a funcționat de la început ca o matrice, ca un focar generativ și corectiv. Negația sau afirmația, tăgada sau credința, ura ori iubirea izbucnesc de aici și sunt valabile atât cât îl exprimă. Arghezi aspiră netăgăduit să se mențină în același plan de contemporaneitate absolută cu alți mucenici ai Artei din alte timpuri și locuri. Cultul tradiției și frenezia noului numai aparent sunt opuse, altfel nu-s decât fețele complementare ale adevărului de-a fi în timp. O unică dimensiune au toate lucrurile judecate dintr-o perspectivă superioară: permanența. Și olarul aplecat pe roata străveche și exponentul mașinismului modern sunt purtători ai aceleiași tensiuni și fiecare în chipul său rămâne același „semănător de scânteii”. Că a simpatizat sau nu cu simbolismul ni se pare fără importanță. În schimb, *noua* fantasmă a poeziei care circula în Europa pe la 1900 îl prinde pe Arghezi în vârtejul ei fascinatoriu. Tonul autoritar și de superbie intelectuală girează de la început poziția poetului (*Vers și poezie* este în același timp un bilanț și un proiect. Dar și un tulburător document al confruntării cu sine. Înainte de a fi poet, Arghezi sfințește funcția poetului, înainte de a fi scris poezia, propune o privire asupra poeziei. Teoreticianul premerge creatorul? Sau e vorba de un rar fenomen de creștere „îndoită”? de gemeni în grea dușmănie? Jf/

Se știe că Arghezi, sedus în repetate rânduri de mirajul criticii, a fost și un rafinat și inteligent comentator de artă. Numai în aparență critica i-a repugnat, pentru că în fapt, cu egală intensitate, dacă nu chiar cu mai decisă dăruire, a slujit-o stăruitor și frecvent. La fiecare ieșire în scenă se bănuiește dincolo de masca împrejurării, criticul. Nu i-ar fi plăcut să i se spună așa (la adresa semenilor... Critici a slobozit afurisenii și blamuri șfichiuitoare) însă în numeroase ocazii se distinge o voce de critic drapată în armură de polemist, în ceremonia suavă din medalioane, tablete, bilete, sau în postură augustă de teoretician, interesat mereu de soarta criticii. Departe de a fi o critică de „ponderi subtile”, atentă la diferențieri ierarhice și comparative, Arghezi cultivă o frază critică în care personalitatea i se revarsă când ditirambic, când violent. Critica lui se naște din pasiune: la origine se află fie o crâncenă mânie, fie o maximă simpatie. Sentimentul nu se mișcă pe o amplă claviatură: Omul *trebuie să se mire francamente, sau să înjure francamente: mirat, cadet în emoție și laudă Ofensat în copilăreasca lui însuflețire, ocărăște, spurcă, dă cu ce găsește*” (Șovăiri). Izvorâtă din intelect, critica speculează cu vanitate și alunecă în deformare, ambiționându-se să tălmăcească înțelesul operei prin analize superflue. Criticii academizante i se recunoaște o con

Diție de umilință, de Cenușăreasă, fără vreo virtute divinatorie: „Critica nu e (...) o profeția atotștiutoare... Arta merge și critica se ține după ea. Critica aparține unui resort sufletesc inferior...” (Expoziția societății „Tinerimea artistică”, 1913). În locul criticii pedant-profesore, el propune critica artistică sau creatoare, „o modalitate de artă”, fermecătoare ca oricare alta, demnă de a fi citită „ca o poemă de inteligență”, fiind „în sine o foarte delicată și suavă petrecere intelectuală” (Critica). Criticul-artist „zămislește paralel cu textul și cu ideea de considerat”. Concluzia: „Critica e astfel o Doamnă, criticul e dintre Duci, și samsarul în literatură rămâne să alrge după trăsurii”. (Una din cele mai...)... Arghezi formulează și alte observații de strategie critică. Ceremoniei criticului i se cere totuși conștiință Psiguranță; „distanța” de operă garantează privirea mai profundă și mai lucidă: „Văzul pe dinlăuntru e cu puțință numai de departe și după ce depărtarea s-a diluat dincolo de spații” (Ibidem). Nu-i este străină nici ideea că destinul operei e condiționat de relativismul și polivalenta lecturii („fiecare Iscoditor de texte îi aplică textului sensibilitatea lui, gradul lui de inteligență, întorsătura lui de spirit,

virtuțile și perversitățile lui” (*Cum citim și înțelegem*). Poetul-critic pune mare accent pe talentul exprimării frumoase a gândului și a impresiei. Coborâtă în pagină, metafora critică funcționează subtil și deghizat, condusă cu eleganță cavalierească. Un exemplu: „Ai să crezi (...) că poetul Barbu e un om foarte inteligent. Îți aduci aminte că e matematician și accepți și stilul spiritual în care își lucrează versurile, dezlânând urzeala, după ce o țesut în metru comun, strângând rândurile vertical de la margini spre mijloc și lăsând să atârne câteva fire cu capătul afară. În locul unde se întâlnește un corn de căprioară cu o jumătate de roză, după desenul inițial, se întâmplă fenomenul mislerului și Una cărămidă bate-n gălbui prin reciprocitățile bumbacului bleu ciel. Meșteșugul e savuros” (*Scrisori*). Uneori observația se face detașat, cu răsuciri și răsfățuri ale expresiei, insinuându-se labilitatea vreunei formule lirice; alteori se descifrează – prin comentariu – alianțe, adeziuni, afinități ale propriului eu cu al altuia, căutându-se pe sine în celălalt. Iată cum se încheie emoționantele rânduri despre pictura lui Pallady: „Noi am reținut un murmur de orgi răscolitoare, semnul unei vijelii de prin aștri și un pas de pelerin în manta, somnambulul, străbătând cereasca furtună...” Critica devine răsfrângere. Metafora critică se distanțează de obiect apropiindu-și-l, încât observația se prefăce în discretă auto-observație. Ce-i altceva Eminescu văzut de Arghezi? Critica i-a permis să se îndrepte spre alții ca o nouă formă de afirmare a unei personalități plene și din râvna de a și-i reprezenta critic pe ceilalți s-a dezvoltat pe sine, recreându-se succesiv și contradictoriu, simpatice și antipatice, într-un stil de noblete princiară, rămânând, de-a pururi poet.

Un critic latent cutreieră adâncimile operei. Dacă n-ar fi descoperit poezia, Arghezi tot ar fi ajuns aici, urmând altă cale: critica. Începutul scriitoricesc e marcat de dualismul opțiunii: poet sau critic? Articolul din *Linia dreaptă* – text fundamental pentru poetica argheziană – a fost scris când poezia

Tul era încă neformat, încât superioritatea teoreticianului se impune rapid. Era nevoie de o experiență decisivă pentru clarificare și ieșire din dilemă. Logodna cu poezia se petrece cu prețul unui sacrificiu și în climatul unor peripeții cu răsunset interior. Nașterea poetului s-a săvârșit printr-un masacru. Criticul va mai irupe din când în când cu nostalgii nevindecate, însă glasul nu i se va mai desprinde

niciodată din faldul poeziei. Se retrage și devine conștiință internă. Începe astfel aventura Poeziei.

O motivație, la urmă, se cuvine. La temeiul considerațiilor de față n-a stat ambiția de a explora integral spațiul poeziei argheziene sau de a epuiza nuanțele și ambiguitățile unor credințe literare numeroase, complexe și deopotrivă de pasionante, fără a pierde din vedere criteriul pertinentei valorice... Numai o cercetare deschisă unei informații mai bogate poate năzui la completitudine. Despre *poetica* lui Arghezi s-a scris deseori, cu referire la câteva texte reprezentative, printre care *Vers și poezie, Cum se scrie românește...* „*Literatura nouă*”, *Romantica industrială, Scrisori cu tibișirul* (publicate până în 1925), apoi *Dintr-un foișor* și altele citate în diverse împrejurări inclusiv poeziile-manifest, s-au bucurat de atenția specialistului. Evident, e prea puțin în comparație cu vastitatea materialului scris pe această temă. Dar o investigație se impune pentru a lumina și a cunoaște mai bine una din fețele scriitorului și pentru a realiza o introducere cât mai adecvată în operă. Se poate pune întrebarea: care este noutatea crezului artistic protestat de Arghezi? Așa ceva vine nu din insolit, ci din originalitatea marcată de o puternică personalitate. Studiul acestui „substrat 1 al gândirii poetului implică multe riscuri, unul din cele mai grave fiind stabilirea de influențe. Arghezi nu și-a recunoscut niciun maestru iar preferințele mărturisite ne ajută prea puțin. Pentru cititor sunt de-a dreptul descumpănitoare atitudini de o rară fermitate teoretică exprimate de un artist aliat încă la vârsta tatonării. Nu oricine putea gândi atunci, după o vagă experiență literară, *Vers și poezie*. Teamă ni-i că despre primii 30 de ani ai lui Arghezi cunoaștem insuficiente lucruri sau nu le știm încă pe cele esențiale. Când el scrie „*n-ai ce învăța, dacă nu te pomenești pe neînvățate*”, referindu-se la meșteșugul scrisului, rostește în fond o butadă care, spre a fi reală, trebuie răsturnată și citită invers. Altă dată, confesându-se, spune: „*Coco și-a făcut toată educația lui în tovărășia obiectelor și ființelor fără administrație și fără cultură, informat de un pătrunjel, documentat de-o ciorbă, inspirat de un broscoi verde ca el, dus de cioc de un scarabeu, ademenit de-o lăcustă*”. Așa să fie? Cel venit din universitatea florilor și a găzelor să scrie cum a scris, ca o exclamație inconștientă? Unele mărturii sunt suspecte și, dincolo de ele, întrezărim altă realitate, probabil cea adevărată. „*Liturghia diavolului*” oficiată în mănăstire nu e doar o legendă născocită de „frați”, ci o poveste adevărată, începută

devreme și continuată până târziu. Instrucția poetului s-a desfășurat ca o liturghie, demonul cunoașterii neastâmpărându-se niciodată. „Prostia” lui Arghezi, alt paradox, răzbate într-un tărâm de nobilă înțelepciune, bun al umanității dintotdeauna, al spiritualității pământului din care însuși poetul s-a

3 – Ars poetica

Întrupat „născut ca o mahnire, trăind ca o-ntrebare”. Undeva, înfiorat de misterul existențial, constată uimit: „*Sarpele tău venea târâș dintr-altă lume*”. Este *lumea* lucrurilor fără sfârșit, a universului fără durată, a permanenței în timp și spațiu. Totodată, poetul se realiază sensibilității și poeziei moderne, asimilând adevărul estetic potrivit conformației sale sufletești, deschise doar acelor influențe care sunt absorbite fără dificultăți de structura sa intimă. Într-un limbaj personal, scriitorul își reprezintă locuri comune ale esteticii. Operația complexă de absorbție a stimulului exterior se realizează în profunzime cu o așa adecvare la configurația psihică încât poetul nu mai are conștiința receptării și a sursei en atente. Determinantă este placa absorbantă care selectează și însușește numai ceea ce este simțit ca emanație a propriei subiectivități, interesul deplasându-se astfel spre modul și gradul de personalizare a influenței captate, asociată cu o capacitate de intuiție excepțională. Adevărurile fundamentale ale artei sunt rostite cu sentimentul singularității spunerii, cu orgoliul cunoașterii înțelese ca experiență unică și primară.

ILIE GUȚAN

NOTA ASUPRA EDIȚIEI

Piese incluse în ediția de față sunt o selecție reprezentativă și definitorie pentru *poetica* lui Tudor Arghezi. Numărul acestora este cu mult mai mare, continuând să rămână risipite în diversele periodice ale veacului, centrale sau provinciale. Strângerea lor în volum, inaugurată cu *Scrieri* voi. 23, se găsește abia la început, înaintează inexplicabil de încet și întârzie repunerea în circulație a unor texte de majoră însemnătate pentru cunoașterea sinuosului proces de creație a operei argheziene și pentru urmărirea evoluției crezului artistic al scriitorului. Câteva culegeri apărute până acum (*Lume pèche, Lume nouă, Tablete de cronicar, Pensula și dalia*) au difuzat o parte din asemenea texte. Ediția acesta se vrea o continuare a acestora fie reluând unele texte (fundamentale și – deci – necesare pentru fizionomia ansamblului), fie deshumând altele din presa vremii.

Când am avut posibilitatea (în cazul volumelor citate) am reprodus textul revăzut de autor. Un studiu comparativ ar putea evidenția modificările operate, mai ales de ordin stilistic. În celelalte cazuri, s-a reprodus textul apărut în reviste, respectându-se normele ortografice în vigoare, precum și acelea adoptate de Arghezi ca fenomene de limbă specifice scrisului său.

Dacă textul cuprindea și probleme de altă natură am considerat – fără a impieta unitatea întregului să le lăsăm la o parte și să reproducem – prin e tras sau fragmentare – ceea ce este edificator e i *ars poetica*. Omisiunea am semnalat-o prin [...]

Textele selectate au fost inserate cronologic.

Diversele interviuri acordate, convorbiri, dialoguri etc. Nu au intrat – în cazul de față – în atenția noastră.

De asemenea, n-au fost incluse numeroasele texte cu precumpănitor caracter poetic și poezia cu valoare de program artistic.

I.G.

VERS ȘI POEZIE*

Sunt câțiva ani de când JTolslxii și-a răspândit *rtea Qulsst = c-quc l'art?* Printr-însa impunărtei să se îndrumeze pipăind gardurile unui drum croit de dânsul, iar de cum o părăsi acest unic drum, să nu i se mai zică artă, ci să „fie blestemată ca erezie... Wagner, Verlaine etc... Fură decapitați – vorba vine! – șfatâtea ideii, mâncate și digerate ca o simplă larbă – ideii și oameni care vor trăi sub scutul artei poate că mai mult decât măcelarul lor. Tolstoi venea cu auzul plin de gemetele Siberiei geografice și politice, cu o inimă de țăran polar – să asculte pe omul de la Bayreuth și să interpreteze melancoliile fără cauză violentă sau fără cauză, ale bătrânilor și triștilor vagabonzi de sub cerurile Occidentului. Tot ce n-a simțitel, dar a descoperit într-ai\ 7 Ti-apărut jexageraț. Bolnav și ridicul. – * Negreșit că Tolstoi, sâmburele atâtor evenimente literare în lumea rusă, în calitatea lui de apostol al dezrobirii întru înfrățire, putea pune în cătușe și-n ocnă, dimpreună cu tot personalul ei libertar, fără ca punctele de observație secundară, din text, să fie învalare.

— O revistă de la Iași, *Epigonii*, într-al doilea număr al său, publică un articol de domnul G. Panu, care a constituit pricina celor ce urmează.

Arta. Căci să ne-nțelegem: filosoful muscal e un scriitor de preț.

Greșelile, inaptitudinile și «ignoranța» în materie, ale lucrării sale, i-au fost excelent demonstrate la vreme.

Scurt, Tolstoi fusese nechematân chestiune, de pe care se arătă ca fiind, în materie de poezie, și autorul articolului indicat – concis, lămurit și de admirat, când nu face artă. S-a întâmplat ca numai deunăzi (târziu, nu-i vorbă!) să-l citesc. Despre ce tratează el?... Dam să zic: despre vers, luându-mă dumă etichetă – cât pe-acı să mă-nșele! – pe când în f, realitate el cuprinde vorbe despre persoana l poetului, plus intențiile lui. Și mici 7 iceri asupra poeziei; adică: *Viitorul versului* e mai mult titlu decât analiză științifică exterioară.

R i că «poezia» și «versificația» sunt două lucruri „separate și independente se știe.1 cel puțin Tde cei ce se îndeletnicesc cu astfel de articole măcar ca antrenare sportivă și cred că numai lor li se adresează, tipografic vorbind, atât versurile cât și profețiile critice, Poezia pristgri1 individ, Yfig111 De hârtie: proza tot pe hîrțig, afară de cazurile când poezia lăuntrică e și ea o proză banală – lucru curent.

«Poezia nu are nevoie de un calăp special, de cuvinte măsurate și rimate la capăt». Cuvântul însuși e o măsură, și foarte des vizibil turâât în calăpu Tspecăal senzației ce-l provoacă

— Pe cât cu puțință; de ex.: *surd, brut, bolborosire, gângav, tulbure, vijelie, trăncănire, uruie, plesnește, clar* etc... Acolo unde nu-i mai este cu putingsăjrepre5 ducăși. Să cuprindă, îl *ajutțlycrsificația* Sensalialovește riivmăuârlarel deschide versul” Pe Flaubert un prozator ceva mai tare decât autorul articolului citat – cât 1 a chinuit fraza de debut a cărții *Salambd*: – «c’était a Megare, fau-bourg de Carthage, dans les jardins d’Hamil-car»!

H Dar poezia înainte de-a fi măsurată cu unitatea vorbă, există ca un fel de zeu indecis, ca* o vapoare care-și face loc printre gânduri, printre dureri și bucurii, învelită și amestecată. Adesea pare un element de sine stătător și poate rătăci singură, fără împărechiere cu un suflet amorf. Unită cu o fire desfășurată și creatoare, determină dictonul: *darul poeziei*.

Marea cantitate a versurilor Conține tocmai ceea ce nu e poezie. poezia plutește „cam tot – către trecut, către necunoscut, stimulată de fwarpal și cunoscut. O ai și în tine și-n afară de tine, ca dragostea; un moment „o perspectivă dejjdj? ejauer te pune în comunicare cu tot ce ai simțit într-unul asemuitor. Ai o tradiție vastă de înrudiri subtile, excesiv de diafane, în care pe-alocuri se încrusta pozitivități și fapte.

Pare că rolul de impulsivitate al poeziei cor-setate este că sâștârnească amintirile: prin

Tr-un cuvânt așezat unde se cuvine, să-ți atace senzațiile somnolente; să simți, paralel cu ceea ce citești, și ceva diferit decât evocă poezia, fiul; ipoetul e un prestidigitator al unor elemente volatile; o idee să nască sute altele. Căci altfel, care-i tăria meșteșugarilor arte? Dacă nu aceea de a pune poezia interioară a celui alt în „stare de Tspasm și de undulare Tcătred” nelimitat? Chiar fi când ceva poetic se povestește în versuri (lasă că narațiunea le stă ponicș), tonul de poezie *cade-se* a fi general, cu tendința de a condensa totul în ceva; căci numai astfel stârnește poezia din rai cel care citește, poezia profundă a nostalgiei omenirii.

— *Cade-se* e o năzuință

...Te-ai așezat pe un bolovan, în singurătate; câțiva copaci, o turlă cam în fund, poteci curmezișe, coline, cerul. Citeai o carte, ai închis-o pe genunchi, și reflectezi. Îți ridici privirile încărcate cu imaginile ideilor ce-n minte ți se încrucișează* cu altele, și privești zările curbate în văzduh, într-un fel de visare: le vezi și nu le vezi; căznești vreo coordonare. Vreo deducție, vreo explicare a celor citite; ești supus fără voie unei filtrații, unei decantări sufletești, în care se îmbucă idei, sentimente, amintiri – ca într-un fulger. Pe când te gândești, ai o turlă-n fund, cenușie; într-o ogivă, scapără soarele ca un foc ce umblă pe margini; soarele se retrage liniștit, *cade-n* depărtări; cine-ar zice că nu moare? În mijlocul acestei fenomenalități regulate cu compasul și totuși difuze, ideea se adăpostește în umbra

n spatelul turlei, și spațiul de acolo până la /ine, șerpuit printre arbori, semănături, bălăi /-ii legănate, tremurâ. În ideea ta va rămâne's} o senzație de legănare; într-însa va fi și: verde, cenușiu, crengi, bucăți de nori, soare depărtându-se. O altă turlă – uitată – o altă potecă, alte poteci – uitate și ele, dimpreună cu toate gândurile cu care le-ai străbătut – străbat urzeala aerului, se complică altor conture, prin afinități și țesături inexplicabile și imperceptibile ca bariera unde se contrage ziua cu noaptea. Năzuințele, prietenii, opinii părăsite sau recente, cunoștințele – decid boaba de rouă să lăcrimeze, și ea în chipul-i simbolic e poezia. Adesea, ca o simplă exclamare, reprezintă un trai întreg. Cu ce se potrivește această lacrimă a extra-subțierii sufletești? Putea-o-vei descrie? Cu o mărcinoasă pledoarie? Ca un capitol despre cancer sau agronomie? Are ea nevoie de o

superdistilare vocabularistică? De un meșteșug? De-o cizelare spre sinteză? Ce-ai de așezat în metal: o cărămidă, ori un diamant? Negreșit că. da! Metalulcare mergeminunat pnpzipi p v-r!

GiiLINT – orpui celor... alese și... purp; poezia și verV

Sui" se întmcorpb. mă ca fierul cil „focul. A-" Dară yprsni pn mai mnttTTmeste. Prâfiria își are scaun în fațul că *poetii*, în mare parte, au ajuns acrobațivulgari, saltimbanci de piață publică sau înjugați la doctrine pe care le debitează în manuale versificate; imtmnând itinerare artei, a cărei condiție este independența

41

Și nesocotirea legislației purceadă ea de ori unde. Un suflet subtil ei i greu găsește, prinin contemporani), artist corespunzător... Nu versul e i3 feciuoamestem-care să-l facă broșă de f sinteze sentimentale lipsesc: ceea ce nu-i totuna E stupidă o idee pentru că-i lipsesc ambasadorii? Defel! Sau este pentru că a și fost în sine, sau cei ce se dau drent titanii ei sunt ei stupizii.

— Din cele despre care vorbim, alternativa întâia lipsește.

Poezia poate să nu fie însușirea unei anumite păтури de-irfdivizi. Însă toarcerea ei în versuri rejareirută. Nu mai puțin, muncă, uce-4 niciesenoasă, răbdare.

Alunge ca un scripcar sănădească narecari vorbe sunătoare pe flașneta momentului. Și el e poet; sunt poeți care la douăzeci de ani au cantități de variante pe canavaua vreunui «frunză verde foaie lată», «și-altă foaie de cutare» – sau câte și mai câte langori imitative arhispeculate, informații în versuri etc. Bine dar aceștia sunt poeții? Cât se insistă asupra mediocrului! Rămâne să i se zică maiestate. Să fie mediocrele, prin belșugul lor, mai dom'le de a interesa o gândire, decât puținele valori absolute? – (Cantitatea!) – De ce articolul consideră numai marea comunitate a lepădaților?

Dar susține oare cineva că e ușor ca-ntr-o formă aproape invariabilă să-ngeți o idee inl alterabilă și de nedespărțit? un eu cu două ipos

— taze? Muncească-se! – de unde nu, adopte-se romanul, nuvela – proța – vers corupt. Dar) versul ya rămâne veșnic, ojnaltă țintă literară, i *Rima* face dialectica lăcidă și-i decorează spiralele. Nu e poet care să fi fost pretins vreodată să-nnădească sunete spre un efect de *muzică*. Se zice și se voiește, cel mult. Vers *muzical*; și" el este: când încâlciturile, nodurile. – sughițurile silabice lipsesc. E un păcat

iremisibil de a se arunca această acuzație câtorva poeți francezi, batjocoriți «decadenți». Sau «simboliști». Se dau acestor expresii. În țara noastră, înțelesuri complet lipsite de sens: câți oameni nu sunt urâți numai pentru faptul că întrebuițând prostește câte un fleac de vorbă moștenită, devenită obsesie, ffitll ac grupe, împăreehieni vrăjmașe, numai păgubitoare.

«Decadență» e un termen istoric, până la o probă contrarie; concepția «simbolică» e veche. Cât și gândircă: „” simbolul există de când cu OmuU.era naturacelui ce exprimă să simboli-l zee. «L’Art – sefie Paul Adam – c’estl l’oeuvre d’înscrire un dogme dans unsymbole.» /

Decadența în artă e ceva născocit de vrăi* mă-sii unor aducători de libertate, nu numai de talent, în poetica franceză; li s-a părut lor că numaidecât ești «decadent» dacă sări-peste ceva ce-ți pare vechi și stricat, și dacă-n loc de cincisprezece, vezi douăzeci și cinci de cocori într-o zare, sau zece.

«Noua școală» franceză, de câte ori i-a venit ei chef, a răs în hohote la «Chat noir», de s-a auzit la București. În București cam toate sunetele pătrund strâmb, și indecent, astfel că

V

Glumele ocazionale din Paris au luat aici, în capetele câtorva încăpățânați să facă «școală», proporțiile unei vaste concepții, bazată pe număr și pe izmenitură. Oamenii foarte nesimbolici, lipsiți natural, de pe care cei din Paris erau hărăziți tot natural, de facultatea sintetică a simbolului, fabricară echivocuri sonore și grețuri poetice bogate-n sentimente ca pâsla Jf și pentru a nu se hotărâni ridiculul, se mai și jtittrară «simboliști instrumentiști».

Ei justificau oarecum droaia de mici critici care stabileau pamfletar semnificația vorbelor: «decadentism» și «simbolism»; sau mai exact, nu stabileau decât dreptul de persoană morală volumelor de bale și venin aruncate peste niște indivizi care nu erau «decadenți» decât pasager, săracii! – năravul noutății. (Secesionismul, un stil încă dibuind, s-a inaugurat în București, la vitrina unei prăvălii. cuwcârna. De-atunci expresia rămase tot atât de necontrolată, devenind quasi-academică; nu numai orice băiețoi știe să o administreze, dar și oameni reputați serioși prin scriptură, ale căror mâini au muncit întru cinste, își scufundă pana în călimara intestinală a literaturii de reportaj.

Articolul – să revin la el! – vorbește și despre «descrieri», nu numai de muzică. Descrierea lăbărțată, că e imorală, e cert. Descrierea aproape topografică, negreșit că nu e de domeniul poeziei; dar e de-al picturii, replică același articol. Totuși, poetul are nevoie și de câteva indicații de preajmă, pentru o atitudine sufletească; într-o dumbravă nu sunt numai idei. Dar nici de domeniul picturii nu e fotografia în culori. Ar fi aceasta o pictură? pa, descriptivă; într-o dumbravă nu sunt numai culori și tranziții luminoase. Dar descripția nu face obiectul special al nici unui gen de artă, ea e un gen de literatură; în toate le există spiritul durabil: de sinteză – și spiritul vremelnic: de povestire. Pictură narativă, muzică narativă și reciproc.

Ziceam mai sus că e greu să-nchizi, într-o **r**) formă dată, o idee; trebuie să ajustezi, să re/ trezi, jă-i. Tai asperitățile sautoctmai colțurile / care ar completa-o; te necăjjeștejima până ce-ți pierzi șirul. Dar Naiba te pune să ții foc între gingii? Aceasta e afacerea poeților; vor ști ei să taie și să comprime până la romboid! Cei ce nu vor putea face astfel, ci totuși schilodesc versurile sau ideile se pot socoti născuți-morți, în poezie. Le rămâne însă fraza, fraza mare, fraza lungă”.

Poeții care devin 1 *Jurnaliști*, nu-s poeți, ci V copii spălăcite. „Dacă un creier avortat va? scăpa câteva versuri indigeste, această acțiune rușinoasă nu-l sacrează poet. Jurnalismul e nu –, maio supapă trecătoare a stbmaculuiȚtrâns în e chingă sărăciei; nu-l ispitește decât în treacăt 5 pe adevăratul *scriitor*. Indivizi de-o croială intelectuală cu fason, nu se întârzie decât pedepsii de soartă într-o astfel de *carieră*.

Că un scriitor părăsește *versul* și intră în *frază* – nu fără regret – sau că scrie mai multă proză decât versuri în decursul unei

45

vieți, se explică și prin faptul că fraza e mai **r**) comodă; versul cere, în afară de muncă, și de (gajare, rârngfăare; o subinaizaje întâmplată nu / tocmai des – pe când proza, pe când vulgarul (fie și poetic) e pâineaajcotidiană a vieții. Unii – scriitori își excită facultățile narcotizate motivând că se exteriorizează; alții, *a jorce de pen-ser*, cad într-o stare de abstract care-i stăpânește și pe uliți – nu-i vorbă că-i maimuțăresc destui. Starea de absorbire, de «răpire cu duhul» este a multora dintre cei ce muncesc pe târâmurile intelectuale, nu pentru răsplată, pentru niciun scop neaguțătoresc. Domnia-sa domnul Găgăuță, entitate contemporană, găsește însă destul trotuar alături, ca să-și răsucească mustața cu spirit și emfază.

Un vers al unui meșter bogat în poezie și-n putere de definire scurtă, conține ceea ce de Snufteorproza; înmăre” parte neartistică, nu dă în zece perioade. Alta-jjimba versului, cu desăvârșire alta; el p „oitescoate dintr-un tot un bloc pe care să ți-l prezinte fără condiții și parlamentari greoaie, foarte frecvente în frază; chipul cum „(P-l arată îți dă intuiția” trecutului, și a problemei șale. Versul.

Poeză-n sine volume; adesea sătul și amărât de lecturi contradictorii, de sisteme și dogme care toate au dreptate și niciuna, ostenit, dezgustat până și de tine, răsfoiești o carte de versuri și te limpezești. Aleargă după... Adevăr multă lume – o lihnire care îmbolnăvește pe mulți; pentru cei care nu găsesc adevăr în nicio formă actuală și nu-l caută pe tarabă.

6 UJ.ilojyglI-IP py zlă” sintetizată-n versuri nu știu prin ce terioasă amalgamare te îndrumă spre un fel de / zenit pej5 ajelsimi. adevărat:

f vOrgi Treocrâsi! aâizarea geometrică a Poeziei arHcolul ipâihe că poezie-conține orice manifestare intelectuală; ipoteze poetice, corolare poetice – speculații poetice. Poetice. Dar cine adună *poezia* unor asemenea lucruri poetice! Cred că nu poeticul chimist, curbat pe-o retortă poetică, într-un poetic laborator de subt o primăvară poetică – afară numai de nu va fi chimistul poet, nu numai poetic, și atunci deci, chimist diletant. Cine condensează această poezie? Pe cine îl atinge mai direct – ca să nu zic: mai propriu – poezia plutitoare la suprafața lucrurilor? Și trebuie ea condensată? Poetul o cristalizează-n versuri; rogu-te: strică versurile și spune-mi dacă ți-a rămas poezie.

Versul, acest *Convențional* al poeziei, e atât \ Hp strașnic înfrățit Fqgziel, incttr Juma Ter i-a devenit prop netate. Cei ce scriu proză și nu pot alcătui versuri, sau nu le pricep” graiul, le decretează nule; scriitorii de versuri, e «multă virtute conduc fraza și iubesc proza căci își are și ea particularitățile ei, și e mei umană decât poezia, care, ca orice divinitate, iubește t forma de gheață a laturilor corecte. Dacă ar \ fi să relevăm o formă strâmtă și convențională în înțeles strict, apoi aceea e a pretențiosului *sonet* și a unor alte feluri de versi-strofare în care arta poetice a mucegăit. Dar aceasta se discută deosebit, și e o simplă chestiune locală versului.

Ceea ce poaielace versul, niciodată nu vă e, puțea proza; din Tea/tru, bine face că pleacă.

(nu i se potrivește declamația, căvrea să fie

citit, și citit pe tăcute, așa cum se răstoarnă

În individ stări peste stări – fine, periculoase ca tăișul – pe dâmbul sufletului măcinat de alunecarea singuratecă a boabelor de nisip prevestitoare.

(V «Epigrama» eunielde-a-scrie care spurcă

firt. a; p-arf pp ofilita în vorinăt. atpfipi; calamy. burul, ca și râsui protestesc, e imoral în artă. V Versul nu se potrivește „nici. anecdotei, de ase-l meni nici unui gen de gândire cu derivative precise, cu arcuade, adnotații, trimiteri, demonstrări etc. El urmează o logică al cărei fir se ascunde delande e la idee, dar există – trebuie găsit; caz de a se zice: «audă-l cine are urechi».

Tragedia, cât și orice copie de pe natură, are nevoie de cadrul în care a scăpărat, în reproduceri. Poezia e altceva. Fabula e Un* gen părăsit până la un nou La

Tfrântâin; acpasva nu-nspamnă îngăra tahnla nu mai are nevoie de vers, nici că fabuliștii n-or să mai existe. Fac dintr-aceasta un clișeu, și-l aplic tuturor genurilor de-a se scrie în versuri. Lipsesc talentele respective, ele fac

genurile.

7 Ceva mai departe, citind:

1. – ... «În genere poezii nu se iau în serios, nici nu-și iau la serios lucrărilor lor».

2... «O prezintă (lucrarea) publicului ca

O lucrare simțită, ieșită din adâncul sufletului lor.

E mai mult agresiune, probabil că din porniri personale, decât un punct indispensabil în discuție.

2 De unde știm și ce ne pasa de ceea ce-și zic ei în sinea lor? Ne sunt indiferente persoanele, cu atât mai mult intențiile – ne interesează numai capacitățile lor poetice. Pă Te câfu vorba de versuri!...”

Dar:

2 – Când ni se prezintă «lucrarea»? Înainte, ori după săvârșirea ei?... Cred că: după. Anume când? Autorul ei a săvârșit-o într-un moment de totală dezinteresare, *conditio sine qua* 4 tiOȚI-H-al-Ciitorului; adesea nici că gândea să o dea publicității. Publicarea unui gest de artă e de altminteri un act mai prejos de acțiunea conceperii lui”. Și vine totdeauna la urmă, când artistul gândește să procenteze pe urma unui lucru existent. Apoi: din câte

cărți de versuri am citit, nu-mi amintesc să fi găsit vreuna în care prin cine știe ce procedeu să mă fi rugat autorul ei să-l cred pe cuvânt – dar nici că mă rugase să i-o cumpăr – și nici cititu-i-am versurile închipuindu-mi-l pentru momentul când le-a scris; cartea lui nu era un *corpus delicti*; individul numă interesa defel. Însă, citind am putut distinge una din două: jun. cgtxi, sau un *nimic* – în îniip. Cărții, mi în gherocul autorului, care gheroc, cât și care autor, atrage atenția pe linia treia. Autorul ei poate fi un

4 – Ars poetica

Om de respectat, un prieten, un strein; / el e umil – mH-pa-i alfa
Dacă un bun camararr și cinstită inimă, comite o prostie literară, oare nu rămâne același, tot rămânându-i lucrarea proastă? Și invers.

Gestul de artă înainte de a deveni public trăia prim sine.

RT” f-6 ntinua să „jffe el și d i d după aceea. N-are nevoie de «amatori», de public pe care să-l măgulească, să-l gâdăle și să-l «înșele serios»; subzistând prin sine, își ajunge.» E cu totul” relativ și riscat punctul de care se/ înnoadă chestiunea. Arta nueojrigserie șiijuij slujește în principfu’ Ugcit să-i/] șirolul ei nul e cel de a «*produce ei ecte convingătoare*» – nici efecte, nici *convingătoare*; nu e un apendice de vulgarizare. Înțeleasă sau nu. Trăiește. Lumea întrpaflă simte și gândește, dar „nu fiecare om poate formula gândireași simțirea. Acțiunea artistului și fredonarea „unei doine improvizate, printre lacrimi, la gura căminului, au un același principiu, numai că poetul formulează în linii exacte. Dar trecând peste durerile și bucuriile tale, nu gândește și pe ale – mai ales durerile – vecinului? Să admitem că poetul nu avu atâtea dureri câte ni le spufcie, ce importă! le-am avut noi și le găsim perfect chintesențiale în limba matematică a versu lui! Avem nevoie omenească să ne suspinăm, durerile din când în când – «fericiții» să fie w sănătoși și să crească mari: nici că gândim la dânsii! – și le găsim risipite-n psalmi perfecți. Inteligența fiecăruia poate ghici suferința vecinului său și suferi cu el sau pentru el, din depărtare, când acela nici nu știe. Sunt oameni care se roagă pentru toți obijduiții și remușcații, și alții care suferă pentru ei; și fiindcă sunt prea puțini aceștia, de aceea suferă mulții, Prea mulții-Se obișnuiește adesea în ceea ce se numește critică – majoritatea caracterizând o minoritate, părerea autorizată a Onor. Public rezumată într-o gură – a se vorbi despre egoism în artă. Temă simplă: Poetul își deplânfle nuțnaj-jdurerile ftalgîși râde singur. De între ghirpți? Iată; el zice: eu,

mie, mă – pe când ar fi trebuit să fie altruist, adică să zică: *voi, tu, lor* etc. Din chiar clipita când a zis eu, a înțeles pe toată lumea (și dacă n-a subțânțeles-o, tot nu se schimbă premisa). Cu o pojă gg-ntâmplă ficelasilucru ca și cu o *rugăciune*; scrisă de un închinător ca pentru el, devenind publică o citește fiecare ppntrn pl însuși arKan și p top pentru toți: ti dar pentru motiv e generală. Aceasta când ajunge cunoscută; în principiu, cea de la sine și prin sine. Și dacă într-adevăr fi-va «artificială» – *lumea* pe care o creparg ptui încare cu de"-asila împinge pe public, 1? pe «amatorii» – înșelați „(seduși; – iar ei, dulci inimi de miei cum sunt, se supun mititeii! – și stabilește astfel o zonă factice de jur-împrejur, aș voi să cunosc viața neartificială care i s-ar putea prefera, adică viața naturală a cărei direcțiune nu prea e arătată de moțul condeiului ce subscie articolul împricinat. Nu cumva e aceea în care bălăcim cu toții? Mulțumesc și mă-nchin! Frumoasă, ce

51

Lz r, i

TT

E drept! Or fi-va alta? Nu! ba da! – pe aceasta vom găsi-o noi, fiți liniștiți; sensul vieții de vigoare nu ni-l vor da generațiile a căror măduvă curge către mormânt. Luați aminte, dragii mei: «lume artificială», într-o vreme când și codrii, nu numai ciorapii și cultura – să lăsăm gipsul etc, etc. – sunt artificiale. J" j

HAGI-TUDOSE DE B. DELAVRANCEA

X

Lză exista forțe poetice, versul. LF d!

Lză Jâclilvor exista fițe p, l va fi menținut; T dacl Fse vor pierde, înseamnă că poezia2 s-a pierdut ca multe din ce a fost pe vremuri nobil și fără prihană. Poezia unui vers adânc nu va put.pa pinntrată fi înlocuită" de poezia frazei. Proza-și are frumusețile ei r".

Pf

S-ar putea să sosească vremea breslei cojo-cărești – gândesc sfârșind – și-n poezie – lauri, lauri să fie! – și sunt berechet; declare-se ea poezie! și numească pe cugetătorii de neam văcsuitori și curelari; nu le displace nicio poreclă.

E curios cât e lumea plină de locuri vacante!

(*Linia dreaptă*, an. I (1904) nr. 2 (1 mai) și nr. 3 (15 mai)

□

Dacă ar fi numai atâta, copie și stenografie, realismul n-ar fi

putut nîcîcînd întemeia o scoală literară, n-ar fi însemnat nimic. Realismul e o inspirație. Ceea ce-i face tot prețul e tocmai transparența lui neîncetată, sunt figurile, vizibile cu mintea, pe care gândirea le descrie în interiorul lui, strict geometrîzant. A face realism ca d. Delavrancea în teatru este a lua osul de elefant și a-l pune coadă directă la lama din care vrei să scoți un cuțit – sau elefantul întreg. Natura dă materia: omul o stilizează. Toată lumea știe că sfecla e dulce; nimănuia nu i-ar veni să arunce în ceașca lui cu ceai o sfeclă, decât domnului Delavrancea. Trebuie extras zahărul, și extragerea e penibilă și lentă: un sac la o cultură întreață.

Ce distilare cerebrală e aceea în care lucrurile trec de-a dreptul în mîna împrejurării? Funcția crekaaujijjs±e să-ee» Gretizez. e, să extragă: aici e toată arta, toată știința, toată filosofia. Noi n-avem” Ce face cu o literatură de picioare. Picioarele își trăiesc literatura lor în fiecare zi prin târg, cu lumea. Și cu cât te cobori în realism, cu atât sfortarea e mai grea. Cu atât e nevoie de forțe cerebrale mai mari, ca să ridici noroiul până la gândire, el rămî

Nînd ce este, noroi, și gândirea rămîndînd gândire. Realismul e panteic. Sămînta lui dumnezeu, lumina, încolțește în luceferi ca și jos de tot, în glodul rînced al ulițelor străbătute de vite. Operația de-a scoate perle pe acolo pe unde vulgul nu vede decât muscărie, este dumnezeiască. Totul e sacru în mîinile artistului și acesta știe să-și dozeze materia. Trivialul vieții, care ispitește puterile domnului Delavrancea, este o adevărată comoară, virgină pentru literatura în special romînească amorfîtă în imaginile și tînjelile uzate, pesimiste. D. Delavrancea și-a ales minunat de bine terenul. Ce folos că nu știe să și-l cultive, ca să rodească. Numai atunci interesează gunoiul cînd în forma unei flori sau unei poame s-a ridicat deasupra lui însuși cel puțin de cîteva șchioape.

(*Viața romînească*, an VII, 1912, nr. 1112, noiembrie-decembrie).

DESPRE SCRIITORI...3

În generația de azi, a celor ce mînjesc hîrtia și dizolvă cuvintele în multă salivă sentimentală, originalitatea s-ar dovedi cam greu. De la cei mai tradiționali până la cei care se complac în sineșa denumire de moderni, actori banali ai unei sensibilități streine, nulitățile abundă. Literatura stagnantă e ca o gară de marfa în care vagoanele s-au oprit și grînele putrede și fermentate crump din sacii spărți, și înnămolesc

terenul.

Pentru câțiva scriitori justificați de un talent, de o dibăcie sau pornire, zac sute pe calda-râmul artei, întinși ca niște câini ce-și caută-n blană puricii, la soare. Lenea lor se mișcă lent într-o zi, cu umbra lor culcată, din stânga la dreapta. Lumina le răsare pe sprâncene și, până seara, le ajunge-n spinare. Acești țișani ai artei visează, se scarpină, oftează, sunt amorezați și cântă...

Scrișul lor e ciut. Fraza lor fără desen, fără ritm, fără asprimi și rotunjime, tânjește, se-ntinde, zemoasă, sau se risipește ca praful. Niciodată nu s-a scris mai mult și totodată mai puțin. Povestitorul trece prin povestea lui cu căruța; nimic nu se vede din ce atinge că s-a strecurat prin mâna lui, care nu știe să apuce; totul curge ca să curgă. Poetul, beteag, se târăste din stih în stih pe burtă și oftează cu nasul în

Parfume pe care nu-i în stare să le evoce. * Ei nu cunosc, bieții scriitori, o artă înăscută, în afară de literatură, o vigoare ce vine din pământ, din aer, din cer, din sânge. Ei au citit și citesc, și după ce citesc se pun să scrie și ei – și iată de ce sunt scriitori. Sceptici din nerozie și levantinism, ei nu pot să priceapă viața, n-au pentru ea nicio frângere, n-au patimă, nu izbucnesc, nu se revoltă, nu urăsc, nu iubesc, nu vor, nu văd, nu știu. E o emasculare profundă, și de aceea scriitorii noștri și îmbătrânesc atât de iute.

Scriitorii aceștia, majoritatea, apreciază lucrurile cu toții într-un singur fel. Ei n-au nemulțumiri cerebrale. Citind și tocind aceiași autori, mulțumită căroră viază ca intelecti, ei și-au fabricat un calâp. Tot ce nu pot ei vârî în forma lor îi derutează, îi irită, îi jignește. Îi ucide. Natura, cu aceleași degete imaculate, frământă și excrementul, deschide și buzele impalpabile ale florilor, desface și genele de argint ale stelelor albe. Scriitorul are mintea calică și strânsă ca o găleată. Scriitorii și-au ales ca specialitate natura superficială; ei pasc iarba, florile. Îndată ce inspirația vine dintr-altă parte decât olfactivul lor, scriitorii sunt înspăimântați. Ei bine, și florile culese de ei, cântate de ei, se spurcă, se trivializează o bună parte din frumusețea cea trandafirică a naturii au compromis-o nu reclamele comerciale împotriva căroră artiștii streini luptă în societăți și ligi, dar scriitorii, scriitorii mediocri, târla, imbecilii cei mulți ai peniții.

Literatura trebuie întinerită. Bineînțeles că fără individualități primenirea ei e cu neputință. Orișicum, o disciplină, care să înceapă cu aPa și săpunul și să termine cu munca pământului și cu meșteșugul,

poate să perfecționeze aceste organisme elementare și proaste.

Trebuie întinerită mintea scăzută și ramolită a epocii noastre literare. Trebuie înjugați la viață domnii scriitori și purtați energic, în numele artei care-i ignoră, pe brazdele mari ale lumii. Până ce nu-și vor rupe genunchii, nu-și vor beli fruntea de pământ și piatră, până ce nu-și vor îngropa picioarele în țărână, ei nu vor putea înțelege, din cafenea și berărie, unde se confundă cu chelnerii adormiți pe picioare, nici viața, nici arta.

Cu încetul sufletul lor se va lărgi, se va face, încăpător și luminos. Ei vor ști să prețuiască amăruiț darurile de cuvinte și idei pe cărei nu ajung să le merite, aruncate înaintea lor gratuit, ca niște mărgăritare. Ei vor înțelege idealismul vecinic și universal al naturii, pe care un gândac ciugulitor în umezeală îl simte și-l trăiește mai bine decât un scriitor.

Și dacă nu vor putea realiza arta și literatura pentru care nimeni nu se alege singur, ei vor merita strângerea de mână, francă și omenească, a aceluia care o înfăptuiește împotriva tuturor a cu pasiunea, iubirea și idealismul lui...

(*Seara*, anul IV, nr. 1193, 14 mai 1913)

57

PAMFLETUL

Cu ce puțin lucru poți câștiga lotul intelectual în România! Numești câțiva imbecili pe nume, șifonezi câteva obrăznicii, înțepi și dezumfli câteva baloane – toate acestea cu o pană normală și numai gramaticală, ca să-ți și agonisești, cu acțiunea ta ușoară, o reputație ce te pune pe gânduri. În loc să se îndrepte, proștii aleargă să-ți aștearnă, omagiu, ura lor la picioare. O ură puerilă, este drept, dar semnificativă pentru psihologie.

Atari reflexii ne inspiră o sumă de indivizi bolnavi de literatură. Ei scriu cu regularitate pentru noi și singurul lucru care trebuie să ne întristeze ca lectori, atenți la inspirație și idee, e că mereu pornesc să ne ucidă și că mereu rămân cu senzația că vor fi siliți să reînceapă... O fatalitate infectă face ca nefericiții noștri adversari să se bucure cu exces de darurile mediocrității.

Desigur că-n sufletul lor zguduit de ciudă, ei au mai mult decât în pană. De la intenție la realizare e de parcurs obstacolul imens al posibilității. Chiar dacă, vorbind de lucrurile învățate din frecvența hârtiei tipărite și a cuvintelor digerate de-a gata, ar dovedi pentru

locurile comune ale expresiunii facilități indiferente, când ne „combat”, când ne „execută”.

Ei au de răsturnat neprevăzutul; tremură, bâlbâie, ajung peltici și... Dau greș. Praful lor je pușcă e ud în chiar momentul potrivit, din pricina emoției, care se manifestează prin umezeală.

Noi citim o critică sau o injurie ce ni se face, intrigati ca pentru o lucrare de artă. Primim în lipsa obiectivității studioase, anoste a criticii, cu bună dispoziție, insulta. Dar o voim inteligentă; și-i pretindem, ca pentru cântece și blesteme, o situație și un stil. A „înjura” e o artă literară tot atât de spinoasă ca și lauda, în acatiste, în sonete sau la... Notițe. Până astăzi intelectul omenesc nu a depășit unicele sale două resurse: admirația și repulsiunea – și în aceste două extreme spiritual trebuie să se comporte cu o egală putere. Omul sentimental e un degenerat dacă nu știe, iubind frumos, să urască admirabil...

Să stabilim regula sumară a unui pamflet.

Înainte de toate, pamfletul trăiește prin și-neși, ca romanul, epopeea sau satira – și poate fi cultivat pentru frumusețea lui, ca un ficat într-un bocal. E un gen literar, jumătate actual și jumătate etern. Încapă în el actualitatea, atât cât Margareta încapă în *Faust*. E un gen iute și viu. Apar o mie de poeme frumoase și abia se citează un pamflet suportabil. Cititorul, pe care pamfletul îl jignește înainte de a-l interesa, nu poate să aprecieze nici pe Beethoven nici pe Puvis de Chavannes; el trebuie să-și facă educația deprinderilor frumoase. El e jignit de idee, și, ceea ce-i mai comun

Și mai grosolan, de cuvinte, fără să perceapă supervatoarea lor, fără să pipăie fraza în care cuvântul, cu doza lui relativă, e urzit.

Pamfletul nu exclude scopul; când cade pe mâna unui filistin, el vizează o satisfacție de orgoliu supărat. Ți-ai scris pamfletul ca să de-preciezi un individ și mai ales ca să-i nimic cești o încredere în sine imorală...

Pasărea noastră domestică încearcă din nou un timid pamflet împotriva-ne, criticând pamfletul și pe „pamfletari” și rezervându-ne nouă onoarea acestui titlu, care, la rigoare, nu-i de respins. Motivul său e un soi de poezie, din *Cronica*, asupra căreia, speranța de-a ne înjura cu eficacitate îi obosește un creier economic și steril.

Dar versurile noastre importă puțin dacă merită elogiul sau disprețul. Importă puțin justețea motivelor care determină chelnerii muzelor ingrate, indispuși de modesta lor existență, să ne înfiereze ca

poetii sau pamfletari. Ceea ce nu ne muncește niciodată e grija dacă însemnăm sau nu ceva în mahalaua literară. Ne place scrisul, pentru că ne place și olăria, pentru că ne place lumina electrică, mecanica, pentru că ne plac mișele și câinii. Ne-ar pasiona într-o viață de mai puțină uzură precizia cuvintelor, puritatea conturelor în gândire, plastica imaginilor, arhitectura abstractă a unei idei. Dar nu primim cu niciun preț morfolea-la literă, scrisul fără râvnă, fără dogoare. Ne interesează să ne căutăm în scriitor suferința și bucuria și pe artist, atunci când cei mai mulți ne supără invariabil cu impresia că ling în tingire streină. Ne supără rolul de rânduș în care se complăce scriitorul. Și nu suntem vinovați dacă, furioși de absența omului superior în cel care îndrăznește să joace rișca în piața teatrului cu îngerul artei, punem mâna pe baston și măsurăm spinarea brutei sculate din tingirea în care își complăcuse nasul.

Vanitate, îngâmfare? Nu; foarte simplu și curat, un sentiment la mijloc de restabilire de proporții. Dacă, din întâmplare suntem la rândul nostru o mediocritate, ceea ce nu-i defel exclus, lucrul nu ne doare; așa dorește domnul dumnezeu ca unii dintre noi să ne găsim câteodată laolaltă, izbiți de o istorică stupiditate; rămâne, totuși, năzuința violentă către mai bine și mai pur, bun corectiv de bună esență. Iar dacă, dimpotrivă, ne deosebim și realizăm în noi intuiția pe care o avem despre ce trebuie să fie, iarăși nu ne privește. O ridiculă mândrie nu poate salva de pieire, după cum o înverșunată ură, pe care o primim să muște, cu pumnul, nu poate scobori o singură frunză. Lumea-i supusă orișicum unei pendulări imparțiale, care distribuie și așază...

Se cuvine ca un pamflet să fie și frumos, și întocmit. Pamfletul unuia sau altuia dintre cei care, într-un elan de imitație vulgară, năzuiesc ca supremă sfortare să te maimuțărească trebuie întâmpinat cu generozitate? Aceleași scăderi sunt remarcabile la toți.

61

Croiala frazei, tăietura cuvântului, ascuțișul intenției, totul lucrează ca să facă din personagiul insultat o făptură centrală și de primă valoare, pe lângă care adversarul, pamfletarul controlabil pe propriul lui efort, se vedește prost benevol. E pedeapsa pe care obicinuiesc să și-o acorde singure stărpiturile literaturii; proclamarea inferiorității lor.

(Cronica, anul II, nr. 64, 1 mai 1916)

ROMANTICA INDUSTRIALA

Când și-a făcut sfinți, dogme, adevăruri și superstiții, omul căuta o morală. Câteva secole stau pline în vitrina istoriei, de cele mai ciudate invenții. Din două materiale, cerul și închipuirea, străbunii civilizației de față au fabricat mii de chipuri de a învăța și de a fi susceptibili. Neadormita lor indiscreție culturală i-a determinat să caute esențele necunoscutului, sluiți de singurul instrument, de cele mai multe ori în deviațiune, al intelectului pur. Problema jezuită: dacă un călugăr are mai multe drepturi să fie ispitit de o femeie frumoasă decât de una urâtă, putea să mobilizeze un veac întreg fără să supere pe nimeni dar interesând pe toți. Luther, Calvin, și semenii lor s-au pasionat deopotrivă cu Papii de un lucru de nimic, care a provocat războaie și volume. Romantismul adevărat, nu cel de literatură și de necesitatea clasificărilor didactice, izbucnește și dezolează în timpurile liturgice și ale interpretărilor cărților sacre.

Romanticii literaturii sunt numai un succedaneu al romanticei vechi și romanticei-mume. Ei au fost mai mult romanțioși decât romantici, cum o arată și costumul epocii, și mai mult diletanți ai fanteziei; niște șefi de orchestră pentru cântatul muzicii făcute și trăite de alții.

Sutana se scurtează în pelerină și barba manifestă tendința de-a se subția în barbișon.

Un om cu o viață de un mileniu ar fi asistat viu la transformarea lentă a motivelor romanticei religioase. În locul dogmelor, omul a pus într-o bună zi șurubul, cuiul, piulița, sârma, fierul pătrat și rotund, socotit în milimetri, subtilizat, placa laminată, geamul, sita. Apoi veni invazia metalelor organizate și a organelor armonice în funcțiuni simetrice: lacăte, broaște; într-un ungher de turlă bătea de mult prevestitoarea voce a orologiului, cin-tarul vremii ca o excepție acceptată.

Intrarea locomotivei în câmpia cu fragi și ierburi, a fost ca o nouă papalitate pentru regatul recent al fanteziei fierului, concurent cu Spiritul Sfânt al vaporilor de apă. Roata dințată apăru în toată splendoarea mesianică a mecanicei aplicate. Roata dințată și helicea corespund cu Pavel din Tars și cu Sfântul Ion Gură de Aur. Și totul deveni fontă, oțel, aramă, acest și cauciuc. Pentru lacrimile de ulei ale motoarelor, poetul descoperi și un bumbac deosebit.

Fulgerul alb al electricității, fugar de-a lungul fibrelor izolate,

aduse Buna-Vestire a luminii renăscute. Carburatoriul se făcu inima noilor mașini; sfinți pe vremuri, astăzi mașini; o mașină de fiecă îndeletnicire. Mașina urmează pe om întâi ca un câine, și i-o apucă apoi înaintea. Viața fără mașină, viață fără morală. Mașina le-a permis nepoților lui Knox și să zboare. Telefonul cu glasul ei ultrarestru și strigoi, telegrafia fără fir, ca un mesaj al stelelor cuvântătoare, cinematograful, toate razele, undele, iradierile și efluvii... Uzina! Mașini care fabrică mașini. Unelte zămisind alte unelte. Inginerii – și după ei muncitorii, adunați pentru vecernia industrială în temple de oțelării. Un tânăr linos cu ocneiari, sfiit ca un mucenic, scoate la tribună, sinteza unor drepturi noi din urletul minereului în luptă cu voința nebună a inginerului cuminte. O nouă lume și o chibzuire nouă. Născocită de oameni, mașina judecă pe oameni și-i osândește. Și toată societatea care și-a murdărit cât de puțin mănua fină eu petrol și benzină, primește pe omul negru ieșit din muntele de cărbune și din cisternă ca pe un învățător, fără să-și amintească nimic din tot ce a trăit și a învățat. Limuzina de 50 de cai putere a determinat miracoliul interdependenței dintre stăpân și slugi.

Ciocănitarii de fier purced să mântuiască lumea, cuprinși de un fior de înaltă tensiune, cu o sinceritate și cu o credință la fel cu a diaconilor Reformei – și ei vor vărsa sânge și vor profana trecutul, trist întotdeauna, al jucăriei omenești, ca toți reformatii. Romantica industrială e în toi.

Iar în mijlocul acestei lumi și al acestor avânturi se ivește un temperament, al tână-rului-celui-mai-de-curând-sosit. El nu are niciunul din sentimentele predecesorului său. Stă

5 – Ars poetica

Dios și distrat, el nu s-a gândit încă, până la 20 de ani, să dăruiască un buchet de garoafe unei fete și să lăcomească senzualitatea virginală, relevată ochiului atent, de peisajul palid și alb, ascuns între urechea diafană și pieptănătura castă a domnișoarei trecătoare. Și nu a tresărit încă în sărutarea respectuoasă a unei mâini ce i s-a întins cu simpatie.

Numai cu 40 de ani mai devreme, el ar fi arborat pălăria lui Garibaldi, ar fi cântat cu mandolina subț fereastră și ar fi îndrăznit în aburul nopții o aventură. Astăzi persoana lui fizică e frigidă și personalitatea lui sufletească absentă. Mai frumos ca toți înaintașii lui, e mai metalic și mai dur. Minte lui e preocupată de formulele în care

un x apare de câteva ori. Y Rezistența materialelor are pentru el o atracție aproape sexuală. Sufletul lui visează o mar șină... Frumoasă. La ce va sluji această mașină, la lichefiat lumina sau la cristalizarea umbrei, încă nu se știe. Poate că tânărul de lângă mine, care urmărea zborul unei muște, gândește ca un descoperitor. Uneori închide ochii și surâde: a cugetat la un electron sau e amuzat de o moleculă. Dacă s-a încruntat este sigur că se supără de randamentul mediocru al pistoanelor actuale. El reflectează la o mie de alternative și posibilități, care toate exclud ridicula mecanică a biologiei și inaugurează, pentru alte generații, împărăția strictă a mașinii totale.

Tânărul cel-mai-de-curând-sosit nu seamănă cu noi, care mai știm câteva cântece și mai ne lăsăm ademeniți de câteva slăbiciuni. El învață carte pentru că-i place și nu se silește sgi caute valoarea socială. Nu se plânge și nu va dori-Inteligența lui sensibilă ca o balanță e rece ca materia din care a fost construită. Copil matematic al unei Madone blindate, spiritul lui a supt o idealitate stranie din sânii-i de nikel și aluminiu.

[*Cugetul românesc*, an I (1922), nr. 2 (martie)]

„LITERATURA

R

De câțva timp, se readuce în discuție o veche mare nerozie, care nu se bucură măcar de calitatea stupidităților utilitare. Până acum vreo câțiva ani s-a vorbit de simbolism și decadentă, Astăzi, aceste cuvinte fără sens, to-câae” subț pana insignifiantă a mulților scribi de literatură, reapar în formula „poezia nouă”.

Dacă reeditorii ei ar fi cu toții de calibrul subdivizionar, nici nu am încerca o relevare. Dar deasupra acestor țândări, surcele și rumegușuri, care se reclamă de autoritatea tăietorului de lemne, stă cel mai simpatic și mai îndrumători: chirurghi și medici, din coxalgici și eczernatoși: o transmutare instantanee totală. De altfel, un mare dubiu public planează asupra chestiunii poeziei iar unii, și nu puțini dintre cititori, nu se pot hotărî cum să gândească între o poezie atrăgătoare și o critica lipsită de talent și lecuiitor doctorală. Dubiul merge până sus, și ca să vorbim întreg, până și-n detractorii cu meritele literare ale domnului Iorga. Adevărul este că de când combate; poezia nouă” dl. Iorga nu a ridicat în fața ei o piedică, echivalentă cu un argument, între „poezia nouă” și ochiul cititorului domnia sa nu a putut așeza o imagine capabilă să o înlăture sau măcar să o umbrească. Și de bună

seamă, căci dl. Iorga e un artist care simte frumusețea „poeziei noi”. Ea îl supără nu prin absența sensibilităților autentice. Ea nu-l jignește mă înzestrat din câți retori are mișcarea inteleg -, car prin libertățile exagerate și nici tonul de

— „— l „T—J,” „*”: „familiaritate universală al „poeziei noi” nu-l indispupe pe dl. Iorga. Poezia nouă îl impresionează displăcut pentru motivul, ca să zicem așa, de tradiție imediată, și mai cu seamă – nu știu cum ne-am exprima mai încolăcit și cu o mai catifelată perfidie – pentru că așa numita poezie nouă, în care se recunoaște o te nacilate veche cât lumea, s-a produs și a recoltat cu totul în afară de controlul unanim al domnului Iorga.

Se întâmplă că în fundul râpilor și-n creștetul munților se reproduce de veacuri câte o fioare. Pe care savantul o descoperă după încheierea celui de-al doisprezecelea volum al operelortuală. Numim pe dl. Iorga, și credem că elogiul nostru n-are să fie interpretat injurios de către fierbintele scriitor al unei limbi în vâlvătaie.

Diverșii purici ai grădinii literare actuale se refugiază în frumoasa domnului Iorga baruă, ori de câte ori n-au nimic de spus și acești purici, lătrători și scriitori, n-au de spus niciodată nimic. Pe crâmpeie de Iorga brodează, cu citat în cap, diverși diletanți și ratați, închipuindu-și, în stârpiciunea lor vanitoasă, că fac parte din Iorga și război adversarilor pe care dl. Iorga binevoiește să și-i aleagă. Încercători de literatură neizbutită, ei devin pe neașteptate

69

Sale complete de botanică, integral clasificată. Cam enervat, învățatul îi acordă un nume minor, o învrâstește nouă și o aruncă într-o no[tiță] spendiculară. Nu-i chiar atât de nouă poezia nouă cât sunt mai cu seamă noi poeții acuzați de poezie nouă. Cu vederile sale largi în multe probleme, dl. Iorga în materie de poezie se păstrează pentru cunoștințe și amici.

Mie unuia, nu este vorba, că atitudinea *dejinitivă* a domnului Iorga îmi place. O guști în orice caz mai mult decât oportunismul câte unei calfe de critic, care știe să ocolească dificultatea de-a călări pe două spinări, una gârbovă și cealaltă verticală, cotnandându-și la păpușar un al doilea ins aparent identic sieși, de mucava. La un moment dat al vieții lui literare, de contemplare a poeziei tip – Victor Efti-miu și după neîncetate tăgade și imense munci morale răbdate, criticul simte că intuițiile l-au trădat și își alege subit din duzină, și

după ce duzina a crescut, un oarecare „poet nou”, pe care îl decretează justificarea curentului până la el tăgăduit. Ceea ce se poate caracteriza și cu o expresie nou nouă: lichelism literar – sau: lichelism divin.

Prin ce oare ar putea să fie nouă poezia nouă? Prin limbă? Prin sentiment? Prin plagiat?

Că se află ceva *nou* în poezia timpului prezent nu este totuși neadevărat: vecinul este mai tânăr și tinerețea lui este mai recentă. Noul acestei poezii a fost determinat de învechirea clișeele anterioare, trase în mii de

Exemplare și neprimenite în timp: nimic nu se știe primeni la timp; într-altfel nu s-ar putea învechi nimic. Secretul poeziilor noi e simplu: ei lucrează pe alte clișee, pe niște clișee născocite sau nu de dâșii toți, însă altelea jecât acelea din piața comună: amar va fi de ei când și aceste noi clișee vor fi fost scâlciate. Atunci în locul poeziei noi se va impune o poezie mai nouă.

De altfel toată lumea știe, pentru că toată lumea pricepe mai bine în trecut, că toți poeții care au marcat un nivel descifrabil în cota literaturii, au scandalizat pe câte cineva la timpul lor. Atât numai; că astăzi se scandalizează persoane mai multe și neconținut mai multe, progresiv cu sporirea tipografiei, și-a exemplarelor de abecedar. Acum 30 de ani străbunii mei nu s-au scandalizat în România de Eminescu sau în Franța de Baudelaire. Pașnici rășnițari în Asia Minoră sau bravi hal-vagii în Monastir, ei n-au învățat limba română ca să o scrie și să o concureze, sau pe cea franțuzească, decât prin vlăstarul lor actual. Astăzi, *Eu* mă scandalizez.

Că se află ceva nou în toată poezia timpului de față, în cărți, în teatru, pretutindeni, este, într-adevăr, adevărat. Și acest nou e considerabil – nu vreau să exagerez nimic – căci el nu e numai un nou de clișee ci e și un nou interior, un sâmbure de nou, aș zice un stil. Limba românească începe să aibă piezișuri, măsuri și

Transparențe, și o manufacturare nouă. Analizați numai cretinismul sincer al criticii niruite. Criticii de meserie sunt aproape disperați. Ei nu înțeleg cum s-a făcut și cum se face că ștofa limbii, la care ling ei molcom de câteva decenii și o îmbălează. Începe să aibă inflexiuni de mătase și chiar potența lor labială o suculentă neobicinuită. Docili catări ai grosului bun simț ei ar trebui cel puțin să răcnească a bine dacă nu să și jubileze: dar trecutul lor îi ocărăște și criticii profesioniști au și ei punctul lor de onoare, acela de a muri

precum au trăit, catări, îndeosebi atunci când sunt și catări universitari. Ei nu se mulțumesc să accepte cu generozitate și cu entuziasm. Ei își fac probleme, ca să analizeze și să piardă timpul cu o similitudine de savanterie, ca să deprecieze ceea ce nu-i le îndemâna omului de a disprețui. Arsenalul lor se găsește risipit în fața lucrului nou și inevitabil; calapoadele lor se vădesc zadarnice și ridicule; ei le apără totuși. Aripile încolțite la călcâiul zeului zburdalnic, li se par anatomicește imposibile și corul dascălilor și paracliserilor se văită că miracolul se cheamă găină.

În câteva considerații stă toată povestea literaturii.

Ca să ne întoarcem – dl. Iorga, care e un istoric, pricepe foarte bine că dacă toate celea curg și se schimbă, numai poezia singură nu trebuie obligată să se fixeze locului trunchi. Ar fi și o proastă pildă de vitalitatea inteligenței românești, ca toată lumea să scrie la fel ca

V.

Nlihail Zamfirescu. Noutatea e o condiție ce se impune insului înainte de toate, necum să nu fie poruncită literaturii. Ce-ar mai fi istoria pentru dl. Iorga, care și-a concentrat în frumusețea ei nobilele sale pasiuni, dacă toate popoarele și toți împărații s-ar fi mișcat la fel, după un tipar, preocupați să nu supere pe contemporanii primului părinte. Dar dl. Iorga fără să admită identitatea și maimuțăreala istorică, se preface că i-ar conveni în literatură căprăria; poeții să facă pasul pe companii, cu palma pe vipuscă și să-ntoarcă toți capul odată, pentru onor literar.

Subsemnatul *Cuget românesc* roagă pe dl. Iorga să-și formuleze doctrinele, dacă poate, în chiar paginile publicației de față, ce i se pun toate la dispoziție, cu preocuparea de-a lichida, o dată centru totdeauna, chestiunea pienei noi. Dacă *ni* cinci mii de cuvinte unul nu-i în stare nici să bâlbâie, iar altul știe să exprime simțiri neobicinuite și să cârmească în interiorul lor rigid, acest ultim rezultat denarte de-a constitui o vinovăție, este pentru limba ce le cuprinde o înavuțire, o creștere, o complicare.

Nu-i așa că fiecare își alege cuvintele lui proprii din limbă, ca plantele care își iau individual, pentru dezvoltarea particularităților numai cât le trebuie din pământ și din lumină? Natura se vădește mai complexă și mai inteligentă decât critica literară: pe un metru pătrat de pământ mama Safta cultivă zece

Plante cu mirosul tare, absolut distinct, maghiranul, busuiocul,

calomfirul, cimbrul, isma, melisa, leoșteanul, usturoiul și levănțica – și mai încap în metrul pătrat alte douăzeci de parfume deosebite, toate hrănite exclusiv din același gunoi. Mama Safta se bucură de grădina ei. Să fie dl. Iorga sincer ofensat că limba românească se mai poate seri și altfel decât de către poeții Vlahuță și Coșbuc? Acest soi de judecată nu poate aparține domnului Iorga. D-l Iorga a apucat să comită greșeala de-a vorbi într-un fel. Suntem siguri că, așezat și proporționat cu problema, Domnia sa va binevoi să facă o corectură de opinii. Însuși dl. Iorga e altceva decât un scriitor nou al unei noi poezii, care se bârfește? Într-o limbă sunt mai multe soiuri de limbi și din momentul în care se face despărțirea limbilor e vorba de suflet, de individ, de capacități înnăscute: aci critica literară umt blă în întuneric și trebuie să se resemneze, nu mai interpretează: primește sau refuză. Dar refuză pentru că e nou – și atunci nu mai e vinovat obiectul ci contemplatorul.

Cred că este ca și dovedit că noutatea limbii nu are nou decât aspectul nou al acelorași cuvinte, puse să comunice unele cu altele și să se împrumute între ele, așa încât un critic superficial nu le mai recunoaște. Evident că în această circulație a torentelor subterane ale limbii prin sedimentele vechi ale vorbelor, este nevoie și de puțin meșteșug: oare să fie vreo ispravă demnă de luat aminte dacă la compunerea ei nu a participat și meșteșugirea?

Mai e nou în poezia nouă, alt lucru, și acesta destul de vechi, că e profesat intermitent în literatură, de nimereală. Căutând aurul și-n aer, niște poeți au născocit chimia – și de aci-nainte, până la materiile colorante și până la sinteze, fiecare chimist a exploatat izolat câte un punct al chimiei.

E nouă în poezia nouă, atitudinea, concentrarea, părăsirea subiectului din tactica veche, care se naște ca o artifice, descrie o curbă luminoasă și se stinge. Până într-un timp, toate povestirile începeau cu A fost odată și toate rugăciunile se terminau cu Acum și pururea... Amin. Poeții au observat că rugăciunea se mai poate exprima și altfel. Până într-un timp, orice bucată literară era obligată să cuprindă un episod: literatura faptelor diverse și a invențiilor istorice, de la roman la teatru. Poeții au observat că din opera poetică poate să fie sustrasă o parte care să fie mai caracteristic poetică și, din evoluție în evoluție, ei au ajuns la exploatarea supraconcentrată a sensibilității: fabula a fost din ce în ce mai abandonată și înlocuită cu exploatarea imaginilor, cu intensificarea sentimentului: și, grad cu

grad, poeții au parvenit la o stare de vaporozitate a ideii, care le permite să părăsească și metrica și însăși rima... Dacă impresia câștigă, dacă puterea sentimentului câștigă și metrul și rima pot să fie fără pagubă înlăturate. Ori, și în așa-zisa poezie nouă ca și în așa-zisa poezie clasică „singur talentul interesează.

O! desigur că ceea ce-i la unii o stare naturală a firii lor proprii sau o preocupare de arhitect, poate cădea la alții în simplă imitație sau în manieră. Slavă Domnului că literatura „nouă” românească prezintă și exemplari de acest soi – și lucru edificator și sugestiv pentru teza noastră, acelea sunt cele mai acceptate împotriva acestui fel de-a fi nou dl. Iorga își poate arunca toate pietrele: ele nu izbesc în literatura nouă ci în mediocritatea cea nouă. Însă mediocritatea veche e atât de numeroasă și atât de grandilocventă, încât se cade să fim cu multă luare aminte sfioși...

(*Cugetul românesc*, an. I, nr. 4, mai, 1922 semnat C.R.)

LITERATURA ÎN SPECTACOL

Doctrina artistului nu poate să fie *în sine* decât totală umilință. Talentul care se strecoară în țevile de orgă ale hohotului sufletesc, altceva decât jalea de a fi tăcut și tristețea de a reîncepe – este un fals talent, o imitație, o auilitate, un rânjet care ar surâde. El trebuie înlăturat și ucis.

Nimeni nu-i răspunzător de ceea ce-i mai mult sau mai puțin în compoziția lui și într-un fel stupiditatea este de respectat ca și geniul – și nimeni nu poate suferi cu sinceritate de osânda de fi mediocru, după cum nimeni nu se poate nici fâli că strălucește acolo unde altul rămâne argilos și opac.

Cineva, care nu-i el, care-i nu știi cine, de unde și cum, călăuzește mina abandonată între întuneric și zare. Sunt linii în desenul unei idei și al unei forme, care aparțin unei precizii exterioare și unui dictat străin controlului individual.

Când acest desen iese mărgăritar, întrucât artistul este justificat să se bucure de altă bucurie decât a umilinței?

În realitate, artistul nu cunoaște niciodată prețul lucrului săvârșit, ci în mod artificial împrumută unui rezultat, îndeobște mijlociu și adeseori inferior, etichetele desprinse din sto

Fe scumpe. Iar recunoscându-i prețul, întrucât poate să și-l menție pe cel artificial, în permanență afișat?

Doctrina bunului și simplului artist mai învață că artistul

disprețuiește pas cu pas, bucată cu bucată, tot ce construiește el, ca o îndreptare măsurată către un edificiu în construcție, care nu va fi sfârșit niciodată. Artistul rămâne ucenic și meșter în fiecare zi, a vieții lui de lucrător întru cele esențiale. El se trezește câteodată chiar în Academie, însă sub uniformă de marchiz ocazional, rămâne nedescins, șorțul cu buzunar al calfei, cu o coajă de pâine în buzunar și un chibrit. Are timp artistul să exulte și să iasă-n bâlci cu frumusețile lui imperfecte?

Mai sunt obiecții de adus imperturbabilei siguranțe cu care un stol de scriitori, în special „pleacă să cucerească urechea rațională. Cea mai gravă este de ordin biologic-tehnic. Una e scrisul și alta e cititul.

Scrisul nu se citește, ci numai se urmărește. Ivit din constrângere, din concentrare și din tăcere, legile lui sunt fixate. A seri este a clipi și a gândi în semitonuri, în sferturi și-n optimi de ton. Faceți experiența unei bune poezii – poezia rămâne orișicum limba interioară a sensurilor și a cuvintelor – citind-o tare, citind-o, și urmărind-o cu ochii. O carte este ca lumina lunii rămasă pe pietre, după ce luna a dispărut. Între cititori și carte se așază nenatural și obscen un samsar, care

Tulbură cu atitudinea, cu glasul, cu erorile lui de tonalizare, egalitatea cititorului cu cartea. Când însuși autorul se interpune ca să dea o viață zgomotoasă cadenței spirituale a scrisului artistic, indiscret și violent, autorul rupe armonia scrisului și din scriitor iese un actor, lipsit de darurile (care trebuie să răinâie *străine*) autorului și un orator redus la rolul fabricat și contrafăcut de *a vorbi* în scris. Meșteșugul scriitorului este un gen de expresie propriu. Puterea scrisului este strict ascunsă, vocea o alungă, o prigonește, o transformă: inflexiunile ideilor se petrec pe catifeaua moale a gândului, care repudiază instrumetul vocal. J

După cum fosforarea își atinge intensitatea! la întuneric, meritul literaturii artistice se vă4 dește în ambianța tăcerii. Vehiculul ei natural este manuscrisul sau tiparul. A părăsi hârtia și semnul și a deveni sonoră și verbală, este pentru literatură a trece în domeniul igliții și al broderiei. Este ca și cum acul ar voi să coase pe aer și piatră cu lustru. Este ca și cum ar cânta betonul și ar mirosi diamantul. O artificializare.

(*Lumea*, anul I, nr. 5, 30 noiembrie 1924)

SCRISOARE CU TIBIȘIRUL

din materiale în spațiu și o poate schimba. O mie de tone în pietriș sunt chiar pietrișul și dacă din

Miracole nesfârșite zac în noi și împrejurul nostru, pe care viața în societate ne-a dezvățat să le prețuim... Miracolul suprem: cuvântul? cu diviziunea lui: firribî TCOM" Săii născut cuvintele? întrebarea, de sineși didactică, cere răspunsul care aparține didacticii celei mai sterpe. Să nu insistăm, să contemplăm... Dar al cui este cuvântul? al omului, al naturii? Nu este cuvântul de-un neam cu apele, cu vegeta-*L* lele, cu minereul? A putut cineva să-l „facă”, viu și energic, să-l ție minte înaintea tiparului, să-l treacă urmașilor fără catalog? Cu-ivântul se moștenește ca bătaia inimii și ca sân/*gele*; cu o lingură de sânge s-a făcut alt sânge și torente de sânge în sute de milioane de viețuitoare. Generațiile, toate zic pâinii „pâne” și-i singurul cuvânt potrivit și propriu; căci „câne” înseamnă altceva și „pâne” iarăși ceva deosebit. La începutul veacurilor a rostit cineva singur odată: pâne? Cine?...

E miraculos cuvântul pentru că la fiecare obiect din natură și din închipuire corespunde un cuvânt. Vocabularul e harta prescurtată și \ esențială a jiaturii și 5 rrăul poate Qrej „dincu-[vinte, din simboaă. Toată natura din nou. Creată ele nu aş putea face decât macadam, cu simboa – lele lor eu pot face orice afară de macadam și chiar macadam închipuit, uvântul permite evocarea și punerea în funcțiune a tuturor puterilor închipuite și sacre. O idee se face act. Scoborâtă în cuvinte. Dar cuvântul însuși *nea* –, lăturat unei împrejurări descrise are o viață personală, împrumutată de la lucruri, și el poate ajunge o putere de sine stătătoare. Meșteșugul cuvântului a cernut și cerne fără răgaz lumea și sulietul ei – și a dat naștere literaturii și elocvenței.

Un cuvânt numește, alt cuvânt îl pune în mișcare, un alt cuvânt îi aduce lumina. Un cu-l vânt cîntărește un miligram și alt cuvânt poa' cântări greutatea muntelui răsturnat din temelia lui și înecat în patru siia De. Cuvinte tuigi, cuvinte aer, cuvinte metal. Cuvinte întunecate ca grotle și cuvinte limpezi ca izvoarele pornite din ele. Intruncuvint selaez. luași a ne trele sau sunt moi camelcii. Elete asaltează ca viespile sau te liniștesc cu răcoarea; „Tjeoera A vesc ca Tăureții auTEeadapă cu rouă Uamlaliaplicata la cuiortși pariuine tale o copilărie, comparativ cu magiile foarte vechi, **p**, **p** **g**, pgcare le realizează cuvintele de la primele cântece șibasme despre Dumnezeu și om.

TCaâecuvintele însă lăsate-n voia singurătății lor sunt ca niște

timbre uzate și nu pot evoca peste-nconjurul lor îngust nimic. Când

6 – Ars poetica

T

Vine cântărețul, povestitorul sau apostolul, cuvintele tremură ca păsările îndrăgostite la ivirea liniștitelor dimineți; elecântă, vorbesc sau amenință și blestemă... Și după cum sub un condei cuvintele uscate se îndulcesc, sub un condei mai viu ele înviază mai mult; focul sfânt care le-a zămislit le dă și o vigoare mai dură. Miracolul cuvântului se împlinește cu miracolul înflăcăării lui. Prin cuvinte trec lămpile cu raze divergente ale talentului de a le reconstrui.

Fiecare scriitor este un constructor de cu Z vint, de catapetesme de cuvinte, de turla și de sareofagii de cuvinte. Cuvântul construit poate să aibă gust și mireasmă; poate oglindi în interiorul lui profunzimi imense pe-o singură latură lustruită; el dă impresii de pipăit aspru sau catifelat, după cum sapă-n lespezi sau se strecoară prin frunze...

Niciun meșteșug nu este mai frumos și mai bogat mai dureros și mai gingaș totodată ca meșteșugul blestemat și fericit al cuvintelor. / El devine o pasiune nestăpânită și a scriitorului mediocru, și a meșteșugarului de geniu – și, când o urăște m-ai mult, atunci o iubește ar-țistul mai puternic. Atelierul: un colț de masă, instrumentul: un condei pe hârtie; cea mai ieftină instalație: totul se găsește concentrat în linia care le unește, invenția – și din mina deschisă, ca dintr-un corn de abundență, curge avalanșa miraculoasă a cuvintelor, flacoane de superesențe.

Dacă și-ar da într-adevăr seama de zestrea fără sfârșit care mișună ca niște aur viu în chivotele lor sufletești, scriitorii s-ar simți mai mulțumiți și invențiile lor literare ar aduce optimism și bucurie în viața bunilor cetitori Ei ar construi iluzia cu realitatea în cantitatea necesară, pentru a înconjura mințile cu confort și a incendia lumea cu văpaia pură a speranței...

Lumea, an. I (1924), nr. 8 (decembrie)

PAMFLETUL

[...]

Pamfletul? Dar *cine* este pamfletul? De obicei personagiile care fac obiectul unui pamflet la auzul acestui singur cuvânt muzical, devin agitați și isterici. Nu le place, la niciun grad, și tot ce nu le place capătă numele de pamflet. Pamfletul ar fi ceva așa, ca un hoit în ultima lui

descompunere, de care dacă te apropii riști să-ți murdărești trupul tău pur și sacru, cu drojdiile și poșircile purulente. Dacă te-a supărat afară din cale un articol li –, erai sau o gazetă, ajunge să-l clasifici pam-îlet, pentru ca orice om civilizât să priceapă că nu mai e nevoie să fii în stare de un răspuns. De unde reiese, bineînțeles, că pamfletul nu poate exista în pictură sau în arhitectură ci exclusiv în presă. Cel care a scris pamfletul, de bună seamă, capătă numele de pamfletar și pamfletar este mai rău decât asasin. Un guvern poate urmări cu toate rigorile lui pe un pamfletar, pe când un asasin îl poate lăsa indiferent, pentru că asasinul nu scrie ci se mărginește pur și simplu și propriu-zis să ucidă. Pamfletul nu e numai o crimă: este ceva cu mult mai primejdios și mai urât, nu aș putea spune exact ce este, dar, mă rog, o simt, am noțiunea clară a pamfletului în capul meu inteligent.

Un asasin – nu este așa? – omoară un om pentru ca să-l prade mort. Poți afirma că într-adevăr asasinul s-a dus să fure cu intenția ca să omoare? poate că asasinatul a fost un accident. Dar pamfletul nu are această scuă. El nici nu urmărește – vorba vine – măcar să jefuiască. El se strecoară în afacerile private: se leagă de chestiunile publice, politice; nu-i convine azi una, mâine alta; ține condica dregătorilor; vorbește cu statul fără rușine. În rezumat, pamfletul se ocupă de ceea ce nu-l privește și cu cât l-o privi ceva mai puțin, cu atât stăruie mai mult. Bunul cetățean își vede liniștit de treabă dacă vrea să fie iubit de legi și stimat de poliție și regulamente – și cel mai fericit mijloc de a-ți vedea de treabă este să nu te amesteci. Când te-oi chema eu, să vii bucuros și să-mi dai votul dumitale mie; restul vieții ai să stai acasă. Pentru dumneata nu există chestii de guvernământ, de stat sau de comună. Caută să nu necăjești oamenii de la putere sau pe Primarul în funcțiune. Căci atunci începe pamfletul, și la auzul acestui cuvânt se ridică împotriva ta, numaidecât, notarul, prefectul, inspectorul, directorul general, directorul, șeful de birou, tutungiul „brevetul de băuturi soirtoase. Toată ierarhia într-adevăr, totul până la pamflet. Dar lăsând deoarte o clasă de oameni, mai mult sau mai puțin iluștri, care urăsc pamfletul din instinct, să căutăm a restabili noțiunea.

Pamfletul reprezintă un gen literar. El e un fel de-a slobozi condeiul în răspăr. Nu ajunge

Să scrii că dl. Mihail Dragomirescu e Păcală universitar, ca să fii și scris un pamflet. Acest lucru e unanim cunoscut și totuși această cunoștință nu este un pamflet. Pe de altă parte nici d. Dragomirescu nu

este un pamfletar pentru că dă despre domnia sa impresia – să zicem – că ar fi ceva așa, cum s-ar spune, mai pe departe ca un prostănac. Pamfletul însă trebuie să lase, el, această impresie că personajul – să zicem X – de care se ocupă, este cum ziserăm cu două-trei rânduri mai sus. Orice personaj care poate deveni subiect de pamflet este într-o măsură oarecare ridicul prin diferența dintre calitatea lui socială, dintre așteptări și calitatea reală. Tot pamfletul se inspiră din această singură diferență: condeiul se vâra aci și scobește lărgind: poteca sufletului este deschisă. Subiectul cedează, gădilat în punctul convenabil. V Ca să-și atingă scopul, pamfletul trebuie neapărat să concretizeze vizual și să corespundă egal cu obiectul: el se lucrează în adâncime, cu intuiția și cu imaginea. Pamfletul se învârtește în jurul obiectului cu oarecare frumusețe de corb: între două zboruri circulare, ciupește, zgârie, înțeapă, rupe. Pamfletul se lucrează cu undrea, cu peria de sârmă, cu răzătoarea sau cu fierăstrăul bijutierului, și uneori, în clipele supreme, cu unelte măcelăriei – un pamflet își atinge scopul când izbutește să strecoare otrava îndoiei în insul însuși al celui *pamfletizat*. Și această victorie eminajmente morală, o câștigă orice pamflet bine echilibrat și scris cu văz. V

În pamflet, ca în comedie și ca în toată satira rezidă puterea imbatabilă a surâsului. Scriitorul își domină subiectul. În proza dogmatică și banal afirmativă scriitorul suferă disciplina greoaie a dramaturgiei, a tragicului, copleșit. Pamfletul e tifla – și acestui gest i se cuvine o mână curată, elegantă și chiar o bijuterie pe degetul mic. Pamfletul frumos, animat și stropit cu lumină, reunește toate însușirile care fac prețul lucrărilor de artă și-i lectura cea mai plăcută unui intelectual.

Numai că pamfletul bun este rar ca și poezia bună. Totuși mai deasă. Imitatorii, al cărui număr dezgustător face genul de ocară, sunt incapabili de invenția personală activă, condiție esențială a pamfletului bun. Ei maimuțăresc, ca în toate meseriile, obsedați de un model, pe care, de la sine înțeles, sfârșesc prin a-l tăgădui, tocmai când furia imitației se vădește mai arzătoare.

Rămâne pe dinafară de rândurile de mai sus, neschițată, o problemă: alianța spiritului de pamflet cu entuziasmul și respectul naturii. Pamfletul e pumnul profetului iritat de râvna de stăpânire a stupidității.

(*Lumea*, anul I, nr. 11, 18 ianuarie 1925)

CĂRȚILE

Cărțile stau în raport direct cu înmulțirea tipografiilor nu numai în ce privește numărul volumelor, dar și suma totală a foilor. La noi coincide exact înființarea câtorva mari tăbăcării de editură, cu cartea foarte voluminoasă. Niciodată literatura românească nu a biruit răbdarea cititorului ca în epoca noastră de arte grafice. Cărțile ies multe și groase. Kilograme de literatură într-un singur volum, sute de pagini, mii de pagini.

Cartea groasă e reputată „operă”, pe când cartea subțire e numai volum. Unii scriitori au înlocuit dificultățile concentrării. Înălțimii și adâncimii cu șesul emolient infinit. În care te întinzi, mergi și stai, rumegi și iar te duci. Sigur, liniștit și mediocru. Autorii au fost distinși în ultima vreme, pentru că au scris cărți imense, care nu pot să fie citite, aparent satisfăcuți de asemenea distincțiuni.

Criteriul numărului de pagini s-a impus în conștiința câtorva măcelări, după sistemul metric, care orientează preferințele la cântărirea rămăițarilor cumpărați pe picioare. Absența tinereții verbale și a virginității de inspirație este mascată cu așa-numita muncă. În sensul ei de brațe suflecate și nădușeală, ca geamurile aparte, lipite cu jurnal: munca bivolului înjugat la isprăvi nebivolești. E-o muncă asimilată cu prepararea varului cu nisip și cu căratul apei la groapa cu var: această muncă pe distanțe și în lățime, nu construiește bazilici și între arhitecți este plătită cel mai puțin și cu titlul de salahorie.

Cărțile-bolovani, la locul lor în științele documentare și descriptive, denotă pentru artistul care asediază cu ele cetatea sprintenă și ascuțită a literaturii, neputința de a-și vedea obiectivul, căutat cu strădania paginilor acumulaeincapacitația străngerii laaltă a componentilor organici, lipsa de gust și facultatea construcției prin eliminare. Autorul de bolovani tipografici ia tot și utilizează tot materialul ce-i vine în lopata sterilității, milos cu sine, blând și frățesc cu propriile-i băii sare. Dacă orice adevăr poate fi înscris în câteva cuvinte, nu există subiect care să nu fie tratat în câteva pagini și al căruia interes de originalitate să treacă peste numărul lor.

Când face un roman, scriitorul este ademenit de vanități abstracte și influențat de vorbele născocite de o critică fără imaginație, care scapă de obligațiile individualizării, și precizunii în rezervorul cu psihologie, marele canal colector de impalpabile supratereestre.

Psihologia în roman consistă în a descrie pe lung și pe nemaisfârșite. Acea ce se petrece exact în sufletul unui individ. În momentul când își încheie ghetetele, când își taie friptura. Este obligator în psihologia acestor bărbați de știință ce vor să fie romancierii, ca eroul să nu se comporte niciodată mental în concordanță cu actele lui, trebuind de pildă, ca atunci când vorbește cu Nichifor să creadă că stă de vorbă cu Mazălu și chiar să-i confunde pe unul cu celălalt, pe baza unui betesuș sincer sau inaugurat. Psihologul escortează toate mărunțișurile romanului său cu un alai de considerații, de accesorii și analize în care mărunțișul moare ca să trăiască psihologia. Mulțumită mașinii de tipar, dl. Tartampioneanu se face egal cu Claparede și Freud, dacă nu chiar i-a întrecut și însuși doctorul Marinescu, specializat cu toate acestea în cretinologia literară, rămâne un modest debutant, tolerat cu titlul de coleg.

Concluzii: Să scriem închegat și după geometria în spațiu. Și să scrim scurt și nou. Și să ne lepădăm de roman. Biblioteca noastră de artiști să aibă 20 de volume...

(*Lumea*, anul I, nr. 14, 8 februarie 1925)

CE TREBUIE SĂ ȘTIE UN TÂNAB LA 45 ANI

Dragă Domnule Maxy.

Citind numărul 6, împovărat cu elogiuri pentru modestul personaj ce bănuiesc a fi, al revistei INTEGRAL m-am întrebat ca omul: nu sunt și eu un integralist și constructivist de felul Domniilor voastre, colaboratorii principiului și ai revistei? Dacă nu mă înșel, constructivismul dv. Se deosebește de alte variate constructivismuri prin aceea că este integral – și a fi constructivist înseamnă, poate, a croi materia și natura după tipare intelectuale. Sau poate că înseamnă altceva și mai multe alte lucruri speciale și controversate.

Odată, influențat de tinerețea constructivistilor, ne-am surprins improvizând intuitiv un, vis constructivist: despre cum ar trebui să se prezinte viața și plastica socială într-o eră ca aceea. M-am gândit, de pildă, la căile de comunicație și la vehiculul cu motor, și am descoperit că linia dreaptă devine o imp osibilitate în concepția unui constructivist integral. Drumurile actuale, foarte înapoiate și reacționare, vor trebui să cedeze în fața unui drum mai puțin elementar și simplist, construit în zigzag – așa că un automobil care ar pleca la Predeal, din București, la orele 8 dimineața, să se găsească peste patru ore exact în același punct, de unde trebuia să fie pornit, ca

și cum nici nu s-ar fi deplasat. Dacă înțeleg bine, un automobil pornit miercuri din Capitală, va trebui, în exactă logică de constructivist și mai ales de integralist, să ajungă la Predeal marțea trecută, adică exact cu 24 de ore mai devreme.

Cum se va executa acest marș biruitor al unui automobil, trebuie cercetat. Îmi închipuiesc că numai zigzagul șoselii, care să înainteze în linie dreaptă cam de vreo zece kilometri pe metrul de lungime, ar fi insuficient. Fiecare unghi de zigzag va trebui prevăzut cu un tampon activ, el însuși mișcat de un motor, al căruia creștet să izbească radiatorul vârtos și să dea mașina îndărăt, de câte o mie de metri, în funcțiune de centimetru pătrat (sau cubic: mecanicește este indiferent). Evident, problema nu este dezlegată printr-o simplă sugestie.

Dar dacă integralismul este o școală nouă, mai recentă chiar decât constructivismul, eu aș fi partizanul unei școli și mai recente și, în exemplul de mai sus, aș propune că pentru ca să ajungi înainte de-a fi plecat, nu cu 24 1 de ore dar cu 30 de zile, ar fi egal ca ma (șina să nu mai plece deloc și, pentru perfectă siguranță, i-aș dărâma motorul în momentul „ieșirii din fabrică. Nimic nu mă împiedică să (dărâm și fabrica înainte de a fi construit un singur motor și să suprim și acționarii socie tații anonime, după ce vor fi depus 33 din? capitalul de bază.

S-ar putea să fi făcut câteva erori în schematica ideologiei; nu cred să mă fi depărtat enorm de adevărul ideal al ultimului curent. Aștept confirmările dumitale.

În revista Dv. Am găsit capete cu unsprezece profiluri, cu un ochi deasupra pălăriei și cu celălalt pe mușama; am găsit fire de mustață ivite în spinare, peste sacou, nasul demontabil și ghetele făcând corp cu ființa. În loc de creier, un portret purta, mi se pare, în craniu, un grilaj de lemn vopsit verde, prin care se uita încoace un câine dresat – și o inscripție: „Sunați”. Propriul meu portret din INTEGRAL era agrementat cu 10 – 15 capace de aluminiu așezate în dosul urechii mele: ar fi fost de ajuns un bobârnac în ultimul capac, pentru ca portretul să înnebunească. Vreau să / zic că în lumea Dv., totul devine posibil și ironia funcționează cu o severă gravitate.

Foarte bine, dragă domnule Maxy! Viața e mediocră și gustul nostru se atrofiază sorbind din același pahar cu interminabil conținut. Eu vreau să mănânc paharul: cine ar putea contesta suculenta

sanguină a noului meu chef? Și după ce voi fi înghițit paharul, nu mă voi opri: voi mânca furculița, cuțitul, lingura și piciorul de cristal. Voi ataca violent, cu gura căscată, dulapul din sufragerie, dulapul cu rufe: voi mânca indispensabili, gulere și ciorapi. Și ce-are să fie, vom vedea. Și când

93

Voi fi devorat totul, găsindu-mă în fața unicului organ al maimuții, pe care – vai! – l-am pierdut în preistorie în lupta cu crocodilii, voi mânca amintirea unei cozi... Ajung la automobilul care a sosit în ajunul plecării. Al dumitale cu drag.

T. Arghezi (*Integral*, nr. 5, iulie 1925)

EVENIMENTUL

Meșteșugul literar s-a isprăvit în forma lui de cuvinte fotografice și servile și distanțele sunt străpunse diagonal. Concentrarea până la esență o sugerează chimia. Scriitorul, sub sancțiunea de a fi înlăturat, este silit să ție seamă de regulile descoperite peste gramatică și vocabular în uzină și laborator, două școli care au descompus materia cugetării și o reorganizează pe un tărâm deosebit. În interiorul timpului său, artistul cuvântului trebuie să utilizeze procedeele în vigoare, transvazând în stil împalpat puterile motrice și uneltele mișcate în elipsa curelei. Însuș Ion Gură-de-Aur se simte mulțumit în bolta lui furie de aportul astral al becului electric și patriarhii și cardinalii scoboară bucuros dinaintea catedralelor din carul automobil.

Imperiul experienței și al efortului de a descoperi au intelectualizat în adevăratul sens al cuvântului, generațiile din ultimii douăzeci de ani și procesul se continuă treptat. Mai poate să rămâie berbecul ceea ce era, înconjurat cum se găsește de miros de industrii și fier, de furnalii, de locomotive? Mai este dragostea, ceea ce părea să fie? A mai rămas ceva

Din principiile pur verbale și uscat contemplate de odinioară? Mai sunt ideile, năzuințele și concepțiile ceea ce au fost?

Scriitorul care vine e un tehnician. El va lucra în limba lui personală ca un *monteur*, cu materiile intelectuale, identice în formă și număr, în toate limbile literare. Date la strung, bătute pe nicovală sau presate cu vârf și ghe-vint, cuvintele vor construi ideile și substanțele literare după scheme noi și imaginația împărecheată cu studiul rezistenței materialelor întrebuințate, va conduce hărnicia literatului.

Progresiv, geniul limbii, particularisme-le, idiotismele și toate specialismele naționale vor face loc – în literatură – unui sistem de expresiune care ca să fie transpus dintr-o limbă într-alta, nu va cere decât aplicarea brută a unui desinator copist, ca planul unui arhitect, strămutat în albastru.

De altfel, perfecțiunea literară și linia sintetică au mai cunoscut un apogeu și o săgeată terminală: în Sfânta Scriptură și în folclor.

(*Sinteza*, anul I, nr. 1, aprilie 1927)

ARS POETICA

Scrisori unei fete

Mi se părea că scrierea articolelor publicate în obiectul *Cuvintelor* mele *potrivite* a încetat. Am așteptat-o să se curme și ori de câte ori era să am impresia că se isprăvește, se iaca o serie nouă. Poate sunt amenințat să aștept câțiva ani și încă o viață: sufletulcărții mele – e de prisosmodestia căci nimic nu, există pentru ca să sefe Smi – circulă, este viu și nu mai poate fi ucis: el aparține lite-rajurfl, ca și cartea, cu izbutirile și neizbutirile ei.

Dar am făgăduit că sleindu-se șirul articolelor elogioase sau injurioase – voi. publica și eu, autorul, note la cuvintele mele. Le cu-ngsc-mai-bine decr Fcitorii mei și fără vanitate, le explic...

1 Când am pornit sjiscriu, acum 30 de ani, nu o făceam ca să satisfac vreodată pe altcineva decât personagiul simțului meu de ordine și simetrie, **r!** măș7 trebuie sălnârturisc, nesatisfăcut. Puținii mei prieteni, încă de atunci, își „vor” aduce aminte că-mi pusesemjdegând, însă cu seriozitate, să scriu, până lajpatr-Uzecide ani, o carte. Nu m-am țfnut de cuvânt: am mai întârziat japțe... Sunt spini care se reproduc de zeci de mii de ani și rodesc ghimpi exclusiv.

7 – Ais poetica

În treizeci de ani, câți mi-au trebuit să scriu o carte, am scris o grămadă de alte cărți. Cele mai bune au fost cu simplitate expediate la ceruri cu colaci de fumj TrebuiașășeriU – Mi-era foame, mi-era somn”, să scriu: mă odihneam de omiincjLzilnicăv deseori foarte grea, în colaborare cu o putere de „concentrare în răbdare și efort, agresivă. Cu sufletul furnicat de „atomi imponderabili și mistici, am luat parte la stăruința cumplită de a ridica un sac cu plumb până-n tării și înăuntrul lor de-a mă duce departe. Voiam să sufăr, cu un temperament distinct care nu încheie alianța cu nimeni, până la victorie totală sau prăbușire. N-am vizitat niciodată niciun literat. Când m-am ivit incidental printre

scriitori, veneam cu totul din altâjjarțe, din părți în cărl Tliu pusese încanici un scriitor jealificat piciorul. 1 Și miroseam a sălbăticie, ca un Tup intrat din jeroareinic? Ște-Scriam fărjisă-vreau să fiu I ceea ce se numește un scriitor, lucrul acesta se simte clar din Cuvinte *potrivite*/ care nu (măgulesc falsificările intelectuale și artistice ale nici unui gen de a mânji hârtia. Prietenul meu C. A publicat o poezie și apoi câteva, în revistele lui, autorizat mai mult de prietenia decât de intențiile autorului. Mi-era de jtipo –, grafie, care-i o artă japoneză, aș putea zice silă) de vreme ce o vedeam lucrând ca o mașină și nu ca o instanță.

W În 24 de ore ajunsei scriitor. M-am luptat din răspuțeri ca să dau înapoi: a fostjcu nepu

«a țintă, m-a luat curentul și vâlva m-a cuprins. Niciodată nu m-aș fi gândit să opresc asupra mea opiniunea literară, elogiul sau tăgada, admirația” imperială sau contestarea valeților: aceste unități, aporturi și infiltrații, erau, cum sunt și astăzi, cu totul străine preocupărilor mele, adunate în singura pasiune, aceasta desfrânată, de a cânta pentru urechea mea și pentru țarină.

M-a nemulțumit în ceasul când am pornit să mă țin de cuvinte, ca de niște funigei și să zbor cu ele, toată literatura ce se făcea și care se făcuse, inexpressivă, moale, cu aderențe niucilaginoase. Îmi venise, nu știu de ce, nevoie de-a întări cuvintele și de a îngropa în fiecare din ele o alică de plumb. În jurul căreia să basculeze fix, ca figurinele de celuloid. Observasem că buruienile mele vulgare din fereastră nu mă plictisesc niciodată, că mi se păreau proaspete și noi în fiecă zi, ca și câinii și mițele cu care trăiam, pe când cărțile mele cele mai bune și rezistente mă cam scârbeau. KJare cuvintele nu puteau fi noi ca pisicile și cea iarba din ghiveci1 Această obsesie idioată nu m-a părăsit. Și am umblat peste tot locul cu un gol și cu o nevoie de a-l împlini/ Să mă păzească Dumnezeu, nu am căutat să fac” literatură, dar am căutat cuvintele care sar și frazele care umblă, de sine stătătoare Nu știu, am sentimentul că încă nu le-am găsit și probabil că nu le voi mai găsi. Linsă căutând cuvinte săritoare și găsind puține, am înlocuit natura lor printr-o natură de adaos și m-am

Apucat să fac resorturi pentru cuvinte, ca să poată sări. Jucăria e de altfel lesnicioasă de i fasonat: constrângi cuvântul să fie strivit între

1 un arc și un capac și când vrei să sară cuvân

1 tul dai drumul la capac și când vrei să stea

(încordat pili capacul la loc și închizi cârligul.

Utâta tot./

Recunosc că e un joc ridicul, care nu poate ispiti un om grav și jocul devine și mai ridicul când voi mărturisi că-l făceam cu convingere și gravitate. Aș fi fost în stare să ucid pe omul care nu m-ar fi lăsat să mă joc noaptea cu resorturile și cu maimuțele mele. Recenzenții inteligenți sau proști care au judecat *Cuvintele potrivite*, au găsit că se petrece ceva neobișnuit în interiorul cuvintelor și al stihurilor. Unii au crezut că surprind în ele o realitate care era o realitate a lor, alții cu naivități complicate au crezut că descoperă micimi și îngustimi, pe care eu nu le prevăzusem: sâr-me strâmbe pe dindărătul păpușilor, greșeli de vopsea. Câteodată, și destul de des, am strâmbat resorturile, într-adins, ca să le văd cum sar ele strâmbe, și am lipit o pensulă cuchijio-roz pe nasul cuvântului care mă necăjea. Faptul adevărat este că am răscolit cuvinte cu cuvintele mele potrivite și ele au dat de lucru belferilor loviți de neputința de a se juca. În jucăriile mele am pus pe lângă resorturi și câte o bășică, și câteodată câte cinci, șase, șapte, opt bășici care țipă odată toate, sau treptat, după cum se întâmplă să le strângi. Câte un cuvânt fuge ca o găină și deodată se oprește-n

Drum și se întoarce cocoș. Câte un alt cuvânt răcnește ca ologii în târguri și te supără și te pomenești ridicându-se din carul care duce ologul, o voce cu tonuri adânci – și iar te superi pentru că nu înțelegi. Însă eu, care m-am jucat, știu și mi-am făcut socoteli, că vâr într-o pagină de versuri, ca într-o colivie cu sârmele paralele lucruri și viețuitoare care trebuie să se bată unele cu altele, să se extermine și să se întovărășească rar, la câte un ceas de universală hodină.

— Altceva nimic\ m-am jucați *j*. Când cineva spune că aș fi un scriitor mare mă înveselesc: cu atât de puțin lucru se face un mare scriitor? Și când cineva mă pitește în dosul lui, ca să fiu mai mic decât el și mă as – perjează cu tulumbele și orificiile lui naturale, iar mă înveselesc: atâta lucru îl face să-l doară și să capete cufureală, bietul om? Mă găsesc în mai bună tovărășie cu vițeii mei. Care n-au auzit că sunt scriitor și nu au citit literatură, nici ca artiști nici ca universitari: ei umblă și, sar și asta mă interesează de vreo 30 de ani. Întregi. Scriitorii, melancolici, bolnavi de eu. Ț, cocoșați sau grandificați, nu știu să sară și sădanseze.

*\Și, desigur, la bancul meu cu menghină mică, m-am năvălit. [Pe lângă cuvintele capey sar m-au interesat jțotatâi-o «win±ele-JGareseânțepenesc, care stau de tot, îngropate mult în *p*; am!

ni" 15 i ridică Te rrYuftr ni" văzduh; cuvin tel ei stâncoase. icând nu le-am găsit am luat cuvinte / de celelalte și le-am bătut cu un cui lung înlăun

V

Tru și le-am lăsat așa, și acest cui e un cui carp nu mai iese. Nu sunt vinovat. M-am} urat. Apoi, evident, am căutat cuvinte virgi-ialp, cijvjnte puturoase quidote. uniiTleam excitat aroma, le-am avivat rănile cu sticlă pisată și le-am infectat pe unele controlect: și cum de la elp la a-ur e o distanță directă, o corespondență, am făcut pe cale artificială și cuvinte oglinditoare sau străvezii și am sunt să intre în lumina lor eterogenul, ca într-o vi-vtxină de optician ambulant/ \\Iai pe scurt, m-a posedat intenția de a împiimutaji Qjrbelor. Însușiri materiale –, așa „incâf unele să mir Qie, unelejsăsucere plpila J? rin setateiee, altele să fie ipâibij4 ye... Sau i a]

Altele să fie ipâibij4 y... Musculatgjsi cu, păr e] e animal". foata viața am „avut idealul să fac o fabrică de jucării și lipsindu-mi instalațiile, m-am jucat cu ceea ce era mai ieftin și mai gratuit în lumea civilizată, cumaterialul vagabond al cuvintelor fdatevf

Iara aproape toate rețetele mele. Dacă cineva continuă să se mai schilodească umblând cu gâtul strâmb după cuvintele mele, vie-i inima la loc; apuce-se și el să se joace și dacă mai are nevoie de rețete să mi le ceară: le dau (bucuros, după cum am aflat.

Însă toată jucăria are un înțeles. E nevoie să te joci de mic și să adaptezi o viață și o! nefericire pe statul mic al jucăriei. Meșteșugul ăsta pueril nu-l poate duce la capăt un indii vid pripit pentru o profesiune respectabilă sau I bine plătită, decorat și sociabil. Oaimn-i dofi

Niți socialmente, oricât ar dori-o, nu pot face jucării, după ce și-au deprins pipăitul, căpățâna și fesele cu un contact stabil. Căci și\ jucăriile au drama lor, călugăria lor, fecioria lor, care nu se potrivesc cu meșteșugurile nici 1 unui parvenitism. În 30 de ani, eu am. Făcut o carte și am văzut toți oamenii de-o vârstă cu mine trecând înaintea mea și am acceptat... * jDacă mărgелеle și jucăriile mele sunt date pierzaniei, ceea ce nu cred, din pricina cantităților de viață, de sănătate și de timp cristalizate în substanța lor, eu unul nu mă îngrozesc: mă joc înainte. Dar dacă sunt destinate să dureze, ceea ce mă tem că mi se pare, nemijlocit ele vor dura, solidare cu limba din care le-am smuls și în care le-am intercalat.

(Adevărul literar și artistici anul VIII, nr. 367, 18 decembrie 1927) I

V/

Ou

AUTORII

Cu o bunăvoință la care nu voiam să ne așteptăm, colaboratorii spontani se înmulțesc pe zi ce trece. Pe lângă multe manuscrise foarte puțin literare, primim și manuscrise literare puține. Suntem mârniți că nu avem locuri pentru a le da cuvenita publicitate, în așteptarea unei eventuale sporiri a paginilor papagalului: deocamdată ne silim a ne mărgini la cercul strict al colaboratorilor noștri cunoscuți. Spațiul ne lipsește mult și nu putem da curs nici invitației unora dintre corespondenții noștri de-a le răspunde la o poștă a redacției.

Este îmbucurător că se scrie mai mult decât e nevoie. Selecția pentru reținerea exemplarelor de elită se poate opera pe un câmp întins. În general se scrie mult mai bine, vreau să zic mai exact decât până-acum 20 de ani. Ceea ce se primește obișnuit azi și nu se publică, întrece cu mult mijlocia literaturii acceptabile, care compunea sumarul presei literare de atunci, ba câteodată și nivelul normal al literaturii actuale: de ce să ne ascundem? Un singur manuscris poate să facă, netăgăduit, dovada gradului de putere artistică a unui autor, dar un singur manuscris cade ca o floare exotică a unei plante necunoscute:

Trebuie să-i cunoști tulpina. Un manuscris se ridică dintr-un mare întineric și nu poartă-n el niciodată semnul regiunii haosului generator, cu care se cere să-l atmosferizezi. Un manuscris, primul manuscris, nu aduce cu el din tăcerile care l-au pricinuit decât un atom. Și trebuie un *pedigri*... O vibrație insinuată în el, poate să fie fortuită: de mai multe ori se zgândărește coarda ca să i se afle conținutul tonalității fix. A urmări numai publicitatea și nu drumul culorilor care determină un răsărit, este o treabă deșartă.

Autorii care ne trimit manuscrisele lor sunt mai puțin obsedați de calitate decât de text. Foarte rar suntem întrebați ce credem despre un manuscris și atunci, fără greș, manuscrisul e mai bun; dar mai totdeauna ni se trimit foile cu destinația publicității direct. De asemenea, remarcăm la autorii cei mai expresivi care ni s-au adresat, fie o tinerețe care nu are niciun motiv să se grăbească, fie o temere de-a irumpe. Nu. Stofa scumpă trebuie croită cu îndrăzneală, căci aparține tuturor a și nu constituie monopolul unei categorii restrânse

administrativ la măsurătoarea cu cotul. Cu prețul de-a știrbi foarfecă într-o stea sau „de-a sfâșia anapoda mătasea, cerul imaginației trebuie spintecat în diagonale mari și neconținut.

Există un gen de scribi emfatici și superficiali care și-au închipuit că o foaie de hârtie literară tipărită îți poate da o autoritate de mizerie pâlپătoare ca să ironizezi munca orelor de noapte din odaia cititorului, cuprins de o

105

Undă sonoră și încheștat de apogeul unui reflux. Suficiența literatului care primește cu –, dispreț hârtia cu slove, îndoită în secret și strecurată în plic. Dovedește înainte de toate prostie. Suntem mulți proști în meșteșugul nostru. Cine caută un ceas ne zi. De singurătate cu un condei și o foaie albă de hârtie. Atingerea cu marile taine, realizează un act religios și trebuie fierbinte îndemnat să înmulțească ora lui cea mai frumoasă.

În ce ne privește, suntem cu entuziasm Primitori: bătaia în ușa sufletului ne farmecă întotdeauna: Intră! Sfăuim rp fiecare să scrie să scrie din nou, să scrie hotărât, pentru o singură nădeide orincipală: să scrie frumos, lăsându-se cu încredere în adâncul lui adevărat, unde găsește întotdeauna cifra măsurii – și cel ce ne cinstește cu încrederea lui și ne's trimite un manuscris, ne este camarad: masa noastră scundă însă curată e pusă în permanență: pâinea, sarea, apa și o floare nu lipsesc...!

Unora dintre autorii necunoscuți, care ne-au trimis manuscrise, le rămânem datori răspunsuri personale. Le vom seri pe sărite; ne lipfsește timpul, mai ales acum la început, în epoca de organizare precisă a muncii noastre, care nu e ușoară, oricât ar părea de mici și de neînsemnate Biletele noastre. Cei ce ne-au scris fără adresă să se apropie mai mult.

(*Bilete de papagal*, nr. 18. Miercuri 22 februarie 1928)

CRONICA LITERARĂ A LUI COCO

Sunt scriitori, dragă Coco, care au scris odată demult, un bilet de papagal, înainte de apariția Biletelor mele de Papagal, și trăiesc din el o viață întreagă și o glorie fără sfârșit. La jubileuri, la nunți de argint, la onomastici, la toate datele istorice ale anului, el este sărbătorit sub pretextul unui crâmpei de hârtie, acoperit cu litere pe vremuri, din întâmplare. L-ai citit de atâtea ori încât îl știi pe dinafară și-l poți recita de-a-ndărățelea ușor. Prea puțină piatră pentru prea multă slavă:

intervalele monumentului trebuie împlinite cu beton: 3 roabe de p etriș la o roabă de ciment.

Pentru noi, papagali căzniți, cântecul nu sfârșește niciodată. Cariera noastră de extractori de planete începe devreme și sfârșește odată cu viața: noi suntem în toate zilele și stăruitor papagali. Literatura, vezi tu, Coco, după înțelesul autorului unui singur bilet, e un lucru lesnicios de făcut. El crede literatura o colecție de fabule auzite, scrise pe curat. Oricine poate strânge câteva întâmplări cu ciocul condeiului, care după a mea curată părere este cel mai prost papagal. El face o povestire cum face tâmplarul o masă, adunând scânduri, picioare și cuie și cumpărând vopsea. Socoti, Coco, că această stolerie de vorbe lipite-n cap este li-TOfi

Teratura, ori mă înșel eu când îmi închipui că este cu totul altceva?

Cuvântul mi se pare un material frumos și „* plastic, ca să sufăr eu să fie întrebuințat ca găocile goale și ca melcii, încleiți la rând pe cadrul unei fotografii. Dacă nu scânteiază cuvântul ca un jar din cenușă suflat în vatra lui din nou, cugetul meu de papagal e nemulțumit cu singura tencuire de jur-împrejur a faptului petrecut. Povestirea e ca un sicriu legănat, în care doarme năbușit un prunc, și literatura bănuiam că este o îmbinare și o alcătuire de miezuri, lepădând cojile, cum facem noi. Au pierdut scriitorii secretul de-a scobi semințele și de-a le gusta mâzga din interior? În cuvintele adormite trebuie trezite văpăile avântate.

De curând Coco, un scriitor a fost sărbătorit pentru că ar fi scris odată, în tinerețe, cu glasul condeiului trăgănat, întâmplările din câmpie și târg. El a povestit în papuci, clătinând piciorul pe scăunel și învârtind cleștele în gura sobei. Povestirea lui, înainte și înapoi pe o dungă de fierăstrău, a fost leneșă, egală, monotonă și nimănuia dintre cititori nu i-a rămas din fulgerul ei în suflet o mânjeală de aur. L-au sărbătorit câteva orașe, l-au sfințit societățile. Dacă iei acum bilei ui lui de papagal de atunci și-l citești după banchetele date. Vezi că s-a vorbit în deșert: rochiile împărătesei sunt cu mult prea mari pentru fetița intendentului, care le-a căpătat de pomană și numai cu pălărie o acoperi și o învelești din creștet până la glezne.

Când flașnetarul meu m-a dus să ghicesc pe plajă, m-am uimit, Coc6, la Techirghiol, de o momâie scundă, ridicată pe un soclu de piatră. Ca să nu rămâie malul înalt, care străjuiește marea, fără artă

sculpturală, s-a născocit un viteaz administrativ din localitate și s-a turnat în bronz strigoiul lui rahitic, de copil debil, îmbrăcat în redingotă de împrumut și mascat cu o păreche de favorite luate cu chirie. Artistul care a executat mormântul în picioare era, poate, tinichigiul. Pus acolo ca să poruncească vânturilor și talazelor, monumentul stă pe țărnișă, invizibil ca o cutie de conserve goală.

Scriitorul care nu a mai scris, a voit să răspundă la atâtea sărbătoriri îngrămădite, și el, cu un model de literatură. L-am citit într-un ziar, peste numărul flașnetarului meu. E un crâmpei dintr-un mare gol de ceea ce papagalii intelectuali numesc talent literar. Scriitorul pescuiește, ca să nu scrie, gândindu-se însă adânc la ceea ce ar vrea să scrie pescuind, după ce-și va pune undița în cui, și nu poate. El face literatură pe marginea lacului, și refuză să o facă pe marginea mesei de scris. Mă duc să pescuiesc, nu ca să prind pește dar ca să petrec în post și rugăciune literară, izolat ca Iisus și ferit de crampe. Acolo îmi vine mie inspirația mea fără pereche, în stuh, nu în murdarele orașe. Stând cu undița în mână sunt mare și etern și parcă aș ține un bici cu care mână heleșteul în necunoscut, de pe capra țărnișii cu nuferi. Totuși în izolarea mea cu cel vecinic nu sunt așa de singur cum ați crede: iau

109

Cu mine doi oameni ca să nu mă înec. Detaliu de mare literatură indiana, când mă cobor către unde dau dintr-un buciom „făcut într-adins” și oamenii mă aud de peste lac și vin la mine să mă poarte cu barca.

Și ca să fie crâmpeiul mai lung, dragă Coco, scriitorul care nu scrie și ospătează cu admiratorii, încununat cu lauri și nimburi, citează un cântec întreg de fermecat în apă șerpilor.

Ce nu se poate în lumea papagalilor, e o năzuință în lumea superioară. Noi dacă nu scoatem bilete nu avem semințe și flașnetarul ne brutalizează. Scriitorul dacă nu scrie și dacă nu știe să scrie e ridicat ca momâia de bronz din Techirghiol, pe piatră, pus pe tava de aur și purtat ca o colivă sfântă fiartă din grâu și din moaște, la praznicile mari.

Bonjour Coco.

(*Bilete de papagal*, nr. 24, miercuri, 29 februarie 1928)

R

EPISTOLA PROVINCIALA

Dintr-o provincie depărtată sosește un manuscris... Meticulos, Cocd le-a citit pe toate, bune și slabe, orgolioase și timide, toate scrisorile, toate versurile, toate povestirile. Cele mai multe nu au fost cele mai rele, cele mai multe au fost cele mai puțin originale; majoritățile suferă mai mult de banalitate decât de mediocritate curată; iar paginile cu adevărat idioate sunt tot atât de rare ca și paginile de mare talent.

Biletele de Papagal au avut simpaticul agrement să li se adreseze tineretul, în care mocnesc incendiile temperamentelor viitoare. Ele au dat la lumină până acum vreo trei părechi de sigure individualități: în 54 de numere câte au apărut în două luni, Coco a realizat prin urmare, afară din program, și un rezultat cultural, cu care să-i dați voie să creadă că nu se pot lăuda publicațiile literare voluminoase, după ani de existență, subvenționate de Statul cărturar.

Manuscrisul din provincie a călătorit cu căruța pe ploaie, a căzut poate cu toată poșta într-un făgaș căci vine maculat cu noroi. Trenul l-a adus în București și împărțitorul ni-l pune pe birou. O emoție se ivește ori de câte ori desfacem un manuscris... Manuscrisul din pro

1 H

Vincie aduce o poezie fragedă, curată și o limbă cu luminișuri de faguri încărcăți cu miere pe jumătate. Autorul abia cutează să iscălească. E un învățător dintr-un cătun, care produce pentru ceruri și pentru vecia lor numai niște fum de surcele. Cum s-a ivit acolo un poet și de unde a scăpărat scânteia care ne ajunge tremurătoare și pe care o prindem ca pe o albină de aur în curcubeul de cristal al vitroului nostru?

(Bilete de papagal, nr. 55, 4 aprilie 1928)

POEZIA?

Din cantitatea manuscriselor ce ne sosesc, de la mai tineri și bătrâni, se desfac două preocupări, enunțate în câte o scrisoare, cei tineri cer opărgre, cei mai puțin tineri, publicarea. Tinerii de tot au contractat interesantu Tobi cei că ne aduc manscrisele în persoană, ca să primească de-a dreptul expresia îndoielilor sau a speranțelor lui Coco. În general, cei care ajung până la zgomotul tipografiei și până la mirosul de mahorcă al biroului, s-au selectat de la sineși, manuscrisul lor e mai reprezentativ, inteligența lor e mai umană, personalitatea lor mai elastică și sociabilă. Cum de la început li se face întrebarea dacă amorul lor propriu suportă sinceritatea, și în dreptățile și în erorile ei,

drumul e neted, dialogul civilizat și însuflețit. Nu-ți poți ascunde sentimentul de înrudire față de un vizitator necunoscut, care bate în balconul tău cu o poezie în buzunar, ca un Pierrot cu scripca tăinuită, dar purtând pe fizionomia lui, izolată de-preocupările esențiale ale ceasului obștesc, urme de reflexe de lună.

Este într-adevăr o îndrăzneală să pornești viu și voinic, asociat cu inefabilul, la cucerirea insulei cu luciole, când te așteaptă succesele, tangibile și eu preț pe piață, și-i o mucenicie pe

8 – Ars poetica

Care o accepți anticipat, înainte de a te fi adăpat din spălaturile grase ale vieții sociale. Dar lumina care se stinge ici și răsare dincolo, înăbușită într-o candelă e înviată și reînnoită într-alte candelă mai multe; câțiva poeți noi pentru fiecare poet obosit și desfăcut de aripi; urciorul cu lumină trece din mână în mână, plosca înstelată nu se pierde, tidva cu sunete lichide e sărutată de un popor tot mai numeros de tineri crăiești, chemați la logodna zărilor cu pământul, din umbră și de departe.

Poezia păstrează sufletelor care se împărtășesc cu ea, în munca profesională a inginerului, a medicului, avocatului, acea tinerețe de naivități scumpe și de încredere în viață și în purtătorii vieții, care încă nu a dezvățat câmpia și muntele să scoată flori și parfume, alături de minerale și petrol. Ea face posibilă rezonanța intelectuală și suavitatea existenței, înlătură scepticismul care prăbușește pe oameni, garantează culturii o împrăștiare continuă și omului, locuitor al unui mare miracol zilnic mai întins, facultatea de a-l simți.

Scriți, citiți, cântați – șiurăți.

(Bilete de papagal, an. I, nr. 81, 10 mai 1928)

R

RUGĂCIUNEA LUI COCO

Din când în când întreabă câte un cititor pe Coco: cum faci tu, Coco, ca să găsești în toate zilele o idee nouă și să fabrici un bilet cotidian variat?

Coco s-ar cuveni să fie măgulit. Întrebarea cititorilor, anonimi sau semnați, cuprinde printre cuvinte mărturisirea că biletele lui îi interesează, ceea ce Coco dorește mai ales. Dar cititorul vrea să i se facă o destăinuire, să i se ofere o rețetă, după care orișicine, care scrie puțin și visează oleacă și s-a străduit un timp o țără sau țârică să stoarcă vorbele de icre și ideile de lapți – ne găsim în plin eterogen – să

poată da o dată pe zi – măcar atât – un tablou de cuvinte purtător de sens, cu început și final.

O snoavă care a circulat și pe care toți cititorii lui Coco au repetat-o, povestea confuzia unui bărbat cu barba splendidă, întrebat pe neașteptate dacă doarme cu plapuma peste barbă ori cu plapuma dedesubt. Omul cu barba mare nu se gândise niciodată la acest amănunt și nu-și aducea câtuși de puțin aminte, măcar cum se culcase cu barba lui în ajun. Dintr-acea zi, el nu a mai putut dormi, neliniștit și de întrebare și de lipsa lui de amintire și de o

Nouă pix) blemă, inexistentă pân-atunci, cum ar trebui să doarmă de-acum înainte: cu barba dedesubt sau deasupra? Somnul nu i-a revenit acestui nefericit decât după ce a uitat întrebarea.

Coco se găsește cam în situația domnului cu barbă. El numaidecât s-a chibzuit cum procedează, într-adevăr, ca să găsească nesilit și neabătut, un bilet cotidian în cutia lui de maimuțoi cu aripi, utilizat la rotativa flașnete. S-a gândit și i-a rămas un gol în cap, neînchipuit, bolind câteva zile de sentimentul absenței.

Neputând ajunge conștient la nicio rețetă, Coco s-a despicat suflătește în două și a pus întunericul sau lumina dintr-însul – tot una e – să lucreze, pe când spiritul lui critic și ingineria lui tehnică spionau primprejur, ca să surprindă secretul și să-l comunice cititorilor curioși. Biletele s-au întocmit, ca și pân-atunci, aproape singure, Coco muindu-și, pe ici, pe colo, ciocul în călimară și mâzgăind fără socoteală, ca un tinichigiu, care fluieră *Traviata* și vopsește burlanul de ploaie, fără să-i știe nici pensula să cânte nici cântecul să vopsească. Și în cele din urmă, Coco a renunțat să se mai analizeze și ar fi lăsat problema baltă. Dar întrebările s-au întors.

Un cititor iscălit și care poartă un nume de învățat, obișnuit cu revărsarea vasului plin și cu sunetul recipientelor goale, i-a pus întrebarea tulburătoare din nou. Acesta cel puțin îi trimite, ca să se așeze, un chestionar cu cârlig – Și Coco îl găsește binevenit, căci având un vârf încovoiat, de care să se apuce și să se agățe, el ar putea să lichideze ocolind, marile și rușinoasele lui ignorante. Corespondentul i-a scris așa: Bine, bine, domnule Coco, înțeleg că în ceea ce privește scrisul, producția s-a mecanizat, dar sursa ideilor, a subiectelor mă interesează: cum se iscă ele la dumneata?

Dacă a înțeles bine Coco, cititorul care îi scrie, anchetează. El ar vrei, poate, să devie autorul unei fantezii comparative, pentru

deducerea principiului de ivire al ideilor în provizoria noastră gelatină sensibilă și reproductivă. Și nu ar fi banal, după ce bivolatrii universitari fără să știe cârmirile mici gramaticale, au legiferat, într-o super-chimie de subtilități ultraobscură, ca o inteligență suplă să dea și ea o dată greș.

S-a mecanizat scrisul, Coco?...

Vai mie! iubite caterincare. Scriu de treizeci de ani dar debutez în fiecare zi: ca prima dată, când am acoperit un ochi de hârtie cu slove. Sunt un student etern; mai puțin decât un student, sunt un școlar repetent de 360 de ori pe an, de 30 de ani neîntrerupt repetent. Numărul de școală, de pe mânecă, mi-a trecut încrustat în braț, ocnaș în perpetuitate al gândului îngropat în cuvânt și ciment cu el laolaltă. Zilnic îmi dau examenul meu de lopătar înlănțuit în triremă, pe oceanul furtunos ori neted al singurătății și zilnic ajung și zilnic

1 X6

Mă îndoiesc și zilnic mă trezesc în catene, ferecat și-n somn, mai arzător și mai opintit cu vâsla-n piedica uriașă a undei adânci și grele. Sunt un papagal, dar în taina mea, ca-ntr-o răspântie de timp, se întâlnesc și scapără, în adversitate sau confluență, fluviile mari și oglindirile frământate, ale vântului și apelor, ale cerului și pământului și ale clocotului mut de subt pământ.

Niciodată nu m-am gândit în ajun la ceea ce voi scrie a doua zi și în fiecare zi, de treizeci de ani încheiați, am scos mâna de la inimă și de la minte și am apăsător pe foaia albă, pe întuneric, ca o șampilă cu sânge. Deși papagal, eu nu m-am jucat – mi se pare că ți-am mai spus-o – și nu mă joc cu scrisul meu. Ora lui e ora liturgisirii mele. După cum, înțepând în pâine, ieromonahul știe că lancea lui liturgică străbate atunci în coasta lui Dumnezeu. Tot așa și eu cred că punctarea literii pe carnetul meu răspunde cu litere amplificate în tainele mari, care simt și colaborează, înainte de-a fi scris. Coco întotdeauna s-a rugat cu vocea lui guturală:

„Dumnezeule, puternicule și gingașule, au ești pasăre au ești gând, au ești stea călătoare; au ești munte peste luceafăr, au ești vis, au e „ti fără să fii, te ghicesc... Vino la mine cu vântul, vino cu raza, vino cu vuietul lin al întunericului, din pământ, din holdă, din foc și din gheață, din mugetul vacilor și din scuturarea frunzelor, vino cu morții, vino cu viii și cu cei ce nu vor fi... Vino și ridică-mi cuvintele, ca o bolborosire fierbinte din fundul mълului care mă robește, până la fața undelor lucii

de sus, de deasupra piscurilor, de deasupra cerului, către plutirea slobodă a închipuirii ale preacurate”.

Și Dumnezeu a venit întotdeauna la Coco, în colivie și pe flașnetă, și a venit în fiecare zi, de 30 de ani de zile...

(*Bilete de papagal*, nr. 116, vineri, 22 iunie 1928)

EPISTOLA LITERARA

Dragă copile, o să-ți scriu acum cu tiparul. Este adevărat, după cum îmi aduci aminte, că am îndemnat pe toți cărturarii mici ca Dumneata și mari ca tatăl dumitale, să scrie, să capete curajul de a înfrunta călimara, cu preocuparea, din partea îndemnului, ca să existe o posibilitate de selecție literară întinsă.

Înțelegi fără greutate că un copac înalt, ales dintr-o pădure liberă, e mai înalt decât un pom ales pe bulevard, că înălțimea fiind relativă cu pipernicirea și cu ambianța, un număr mare de vârfuri dă mai repede vârful cel mai înalt cu puțință decât un parc de prome* aadă închis. Noi, în literatură, ca și în politică ne găsim într-o grădină artificială: cinci scriitori și cinci bărbați politici remarcabili încheie toate prognosticurile noastre.

Dacă vrei să faci un guvern sau o publicație literară, trebuie să lucrezi câteva zile cu creionul «i guma, și zilnic să reintroduci treptat în lista de colaboratori, pe toți aceia pe care i-ai eliminat la început. Și guvernele se aseamănă și revistele se aseamănă, pentru că stocul de cinci e invariabil și utilizat de toate formațiunile noi și vechi. Variația se face monotonie și viața literară ca și în viața politică, devine – excluzând pe Coco – un etern vals de flașnetă.

Literatura are datoria să dea, ca și politica, măcar două, trei personalități propriu-zis, anual. Afirmative sau negatorii, aceste individualități dorite neîncetat culturii românești, este nevoie să se ivească neapărat.

N-aș putea preciza dacă sărăcia în care ne frământăm se datorează naturii, dar ea vine, desigur, și de la cultivarea în eprubetă închisă, cu dop, a vieții politice și literare. Somitățile bătrâne acaparează laboratorii și clocesc singurătatea unui ou făcut odată, înăbușit. Partidele politice nu sunt școli propice unei dezvoltări progresive, șeful exercită tirania omniscienței și potența lui criticabilă și limitată exclude veleitatea personalității, încurajând manifestarea în subordine a mediocrității. Iar instituțiile ca și cincimile literare, muncesc din răsputerea invidiei mocnite și a pericolului personal, la

descurajarea tineretului apt.

Cocă a scris, Dragă băiete, că tineretul să nu aștepte să fie căutat de bătrânet. Impetuos și nou, flăcăul să-și facă loc înainte.

Însă...

Însă, nu vom câștiga mult și niveful nu se va mișca din loc, dacă tinerii vor fi mai proști ca bătrânii. Se întâmplă că deși dorința noastră împinge la luptă, valoarea e rareori fericit agresivă. Ascultând îndemnul, s-au ivit în arenă luptători bombastici, cu aluri musculate și fără mușchi, cu atitudini fără conținut, cu muzici

121

Fără de cântece-un trompet surdo-mut, suflând într-o trâmbiță fără limbă vibratilă, face toată mimica energică și vitejească a trompetului valid, fără să se audă nimic. Spectacolul e comic al acestui trezitor imaginar de fulgere, antrenat într-o muzicalitate de mucava și decorat cu stele de hârtie de ciocolată.

Îndemnul nostru are în vedere timiditățile nejustificate și valorile autentice ascunse. Dacă la o chemare cu goarna vor sări numai șchiopii și ciungii, vânătoarea se traduce cu o gălăgie care sperie vrăbiile și lasă să treacă mistreții. Și în acest îndemn vom stăruii și la toamnă, când avem de gând să călătorim cu câteva conferințe de înviorare literară.

În ce te privește pe Dumneata, Dragă copile, te-am întrebat dacă suferi sinceritatea și, răspunzându-mi afirmativ, ți-am dat părerea mea întreagă și sfatul să arunci condeiul, ca o unealtă de zadarnică tortură și să te gândești că frumusețile vieții nescrise sunt de multe ori, dacă nu întotdeauna, mai mari și mai numeroase. Datoria față de intelect și de artă este să scrii într-un singur caz: cu talent. Lipsa acestui imponderabil, ce nu se poate înlocui cu pasiunile orgoliului și căruia nu i s-a găsit niciun surogat, este principal eliminatorie. Poți trudi, te poți minți, poți voi. Oricât ai crede că ți-ai înjghebat un exponent literar cu o formulă a derizoriilor slăbiciuni de judecată, rezultatul e mizer. Poate că din politețe și din necesitate să obții cândva o mențiune în doi pentru meritul dumitale iluzoriu: din acest material inconsistent și străin nu poți croi un fir de punte peste gol. Poate fi ceva mai tragic ca situația de inexistență, la o vârstă până la care te-ai măgulit că ai să-ți tai hlamidă dintr-o mătase absentă? Strecurat printre amabilități și insuficient fortificat într-un spirit critic onorabil, te trezești, băiete, bătrân și nul, pentru că nu ți-a ieșit la timp un om cinstit înainte sau

pentru că ai nesocotit o povață.

Ascultă-mă, dragă băiete, rupe pana, ia o minge mare de piele, pune încălțăminte boantă și tricou și ieși în câmp, unde se bate cu mingea. E agreabil și destul de literar, mai literar decât manuscrisele pe care ți le-am cerut repetate, ca să-mi repet ca un profesionist onest verificarea.

Cine nu se oprește la timp, va cădea în seria acelor bolnavi de-o veșnică agonie literară fără să fi trăit în literatură, greșoși fără să mănânce gras, râioși fără să-i scarpine, înfumurați fără văpaie, necăjiți fără pricine. Supă-răcioși pe tot ce există, chinuiți de arderi intelectuale și de jărgaiuri poetice, îmbătrâniți la netimp, incapabili să scrie o propoziție simplă, să se apere sau să atace în trei rânduri de proză, dezamăgiți în ei înșiși dar vociferosi, care sfârșesc o carieră literară lamentabilă și o viață tuturor împovăraătoare, traducând proverbe chinezești din limba franceză, ca un așa-numit, mi se pare. Alexandru Stamatiade, prototipul categoriei.

123

Cât mai e timp, dragă Copile, ferește-te să fii un cabotin, un maimuțoi, un ratat, pentru ca să nu te vezi silit într-o seară pustie, de ploaie neagră, când bucuriile altora cântă, petrec și biruiesc, să te refugiezi în singurul loc unde te vei mai regăsi cu sufletul tău față-n față, și să te spânzuri de cârligul în care trecătorul precedent și-a spânzurat bretelele și nădragii și ți-a lăsat puțină hârtie.

Smucește obsesia, scoală-te și aleargă și fii sănătos.

(*Bilete de papagal*, nr. 150, 1 august 1928)

JUCĂRIILE»

Ani făcut pentru tine o povestire mică, mică de tot, cât o batistă. M-am deșteptat din somn dinaintea ferestrei, acoperit pe de-a-ntregul de soare, și, ridicând capul din perini, ca dintr-o groapă cu aureole, m-am uitat în munți și am râs. Mi s-a părut că mă scol de unde mă culcasem azi-noapte, dintr-o albie de râu care cântă, furnicăta de soare, și de-a lungul căreia curge borangicul printre năframe și giulгии de mătase. Se întocmise, fără să știu, din nou, toată împrejurimea, și stihiiile dumnezeiești, ale miracolului din aer și din pământ, voiau să dea o pildă de zi fericită, pierdută, fără alți martori decât vișeii, în eternități.

Mi-am încercat cuvintele în dreptul urechii, ca niște ulcele de smalt, ca să le văd cât pot să sune și cât ar putea să tacă, mi le-am

încercat şinn zarea soarelui, ca nişte ouă proaspete de găinuşă albă. Mi-ar fi trebuit alte cuvinte, şi nu am – sărac, dar fermecat în gospodăria mea fulgerată din patru părţi, pe toate ferestrele, de soare. În fundul cerului, un munte, care trebuie să fi fost foarte înalt, avea un pisc în zăpadă de sidef, şi, dinaintea casei mele, un cal vişiniu păştea în iarba verde până la munţi. Din ce să rup povestea asta mică, pentru tine, şi de unde să o încep? Sunt ca un

Lăcătuş de aur, care vrea să făurească un belciug şi ar trebui să strice o trâmbiţă sau un chivot ca să facă belciugul pentru staul. Şi i-i-ar trebui fier, şi are aur; şi i-ar trebui cuie, şi are mărgăritare. Aş vrea să fac un lacăt pentru coşarul iezilor de curând născuţi şi să fie gata până diseară, când noaptea se va strecura la ei prin crăpături.

O povestire mică, moale ca un fir de aţă trecut prin ac şi tocmai atâta cât este nevoie ca să coasă doi nasturi de sticlă la pieptul păpuşii. Mosorul e plin şi nu-i găsesc căpatâiul, şi aţa nu trebuie ruptă şi desfăcută din înşirarea ei strâmtă, fir după fir, pe mosor.

Ai băgat de seamă, copila mea, aceea care nu ştii să citeşti povestirile scrise şi niciodată n-ai să auzi povestirile grăite, jumătate de umbră şi jumătate de nefunţă, cum te găseşti tu undeva în închipuire şi, desigur, nicăieri, dar totuşi continuu prezenta în manie mele aşteptări? Ai băgat de seamă, tu, că aş vrei întotdeauna să povestesc, şi numai pentru tine, lucruri leneşe, gândite fără zgomot, fără tumult şi iară sânge, lucruri înăbuşite de un oftat, desene curate şi simple, broderii cu scamă mai puţină, şi cu firul golului şi al aerului mai mult, împletite împreună, povestiri din toată închipuirea?

Meşteşugul nostru este cel mai inefabil şi mai mincinos, fata mea de lumină şi de răcoare – şi cel mai scump plătit din pricina gingăşiei lui. Am alergat vara întreagă ca să prind în palmă un bondar cât o coacăză coaptă, şi l-am ținut o iarnă în pumnul închis – şi u era nimic, atunci când, într-o noapte cu bolţile pline de struguri, i-am dat către stele drumul din închisoarea lui. Baba Gherghina jsi aduce acasă, din pădurile scuturate, ramurile şi gătejele în spinare: în vatra ei o să trosnească jarul şi va învia cenuşa. Noi culegem, una câte una, crengile care cad, vârfurile prea depărtate ale plopilor, frânte de greutatea platoşelor de stele; culegem în poală nucile seci, cu voce lăuntrică, ale tuturor copacilor din grădină, ale aducerii-aminte, dragostei şi suferinţei; bumbul cu găoace al tuturor livezilor şi pomilor fără rod. Născocim cu cinstita bună-credinţă a grădinarului, care adună fructe

adevărate pentru gust, și livada și recolta.

O povestire e o jucărie. Ți-am spânzurat de păreți o mie de jucării, și toți copacii din pădurile muntelui alb, la piciorul căruia paște lumină verde calul nostru roșu, sunt plini de maimuței cocoșați, de îngeri cu elastic, pe care i-a prins în codri dorința noastră de a da vocilor vântului o îndreptățire, și pustietății molcome dintre frunze o viață împărechiată cu oameni reduși în mucava.

Ți-am făcut o povestire, cu gândul! Nu știu ce povestește gândul. Din cioburile de porțelan ale azurului spart azi-dimineață de ciocnetul soarelui în toartele lui, adun cu pensula unui fulg răsucit broboane de lumină. E o povestire mică, scrisă fără slove, pe un solz de pește și care trebuie citită cu ochianul. Ca să

127

O citim, trebuie să o ducem diseară sus, în dreptul lunii, și să o așezăm pe polița Casiopiei. Vom umbla în ciorapi de lână, la noapte, încet, pe turla bisericii din sat, până-n scânteia crucii, și, acolo, ne vom întinde, în vârful picioarelor, până la constelații.

(*Bilete de papagal*, nr. 223, 25 octombrie 1928)

EPISTOLA

Un cititor, din când în când colaborator, pune o chestiune drept, ca un stâlp în mijlocul nevropați ei literare. Lampa din vârful stâlpului arde fără să știe cititorul; el o crede stinsă, accidental, și cere curent. E de ajuns să sucim o dată întrerupătorul și lumina chestiunii sporește. Despre ce era vorba?

Este adevărat, Coc6; să scrim, să scrim cât mai mulți, ca să se aleargă din toate rândurile câte puțini. Dar cum se procedează ca să arunci îndoiala? Trebuie să te îndoiești sau nu? Când citesc unele pagini, îmi dau seama că niciodată, niciodată! foile mele nu vor putea să zboare până la ele. Anume autori mă disperă. Puterile lor nu sunt puterile mele. Să mai scriu? mă întristează. Să nu mai scriu? ceva mă-mpinge să nu mă qpresc. Ce să fac?

Cititorul nostru caută o atitudine pentru cărți, ca să se poată fertiliza pe sineși. Preocuparea e necesară și observația exactă. Cum se comportă un viitor meșter față de meșterii acceptați? Căci fiecare gen de activitate având o tehnică și o morală, este nevoie ca și scriitorul să-și găsească mișcările semănătorului și învoirea piezișe, la cel mai potrivit unghi a faurului, proprie lui, pentru a căpăta cel mai bun randament și convingeri.

9 – Ars poetica

Unii fac așa: contestă ceea ce-i obsedează, cu nădejdea agresivă, înfierbântată că suprimă o cauză, dar conținând satelizarea cu obsesia lui. Tăgada procedează prin eliminări succesive: nu e grozav, nu e mare, nu e bun, nu e deloc. Nu e gros, când lucrul e subțire; era bine să fi fost gros. Nu stă băț, când lucrul este elastic: dacă era rigid, devenea băț. Nu are trei picioare, când lucrul are patru picioare: cu trei ar fi fost elegant. De obicei, critica literatului incapabil consistă în afirmarea însușirilor ce lipsesc dirvtr-o lucrare literară, din pricină că aprofundarea calităților evidente este dificilă. Invers, tăgada din aceleași insuficiențe intelectuale, este afirmativă. Cerul albastru e albastru, lămâia e acră, bolnavul e tare – ceea ce se mai construiește și cu *prea*: prea acră, prea tare. Dacă ar fi fost cerul cu puțin mai puțin albastru, devenea acru și o salată de? azur mai mergea.

Aceștia sunt și cei mai proști; și sunt fuduli. Totuși, valoarea poartă cu dânsa un accent care în secret le impune și lor și-i torturează, compensația aristocratică a Domnului tăgăduit. Toți liberii-cugetători s-au spovedit pe patul de moarte și au căutat, cernuți prin sitele neantului, o scăpare prin împăcăciune. E în natura stârpiturilor să pizmuiască sănătatea și biruința. De la ele literatura, care ne interesează, nu așteaptă nimic și lor viața, falsificată, nu le procură nicio plăcere. Nevestele lor sunt urâte, admiratoarele lor sunt chioare și bătrâne, mâncarea le cade greu, îi dor încheieturile, au ploșnițe, îi latră câinii, se mută mereu de la adresă.

Dumneata ai să faci altfel. Ai să citești și ai să uiți și nu o să capeți mania comparațiilor; îmi închipui că ești inteligent, de vreme ce mi-ai pus întrebări inteligente. Scrierile bune te vor entuziasma, căci existența lor e justificarea dumitale de-a seri și deocamdată de a încerca. Pentru negustorul de șase părechi de ciorapi, colportați în cutie, firma unui negustor care s-a îmbogățit din ciorapi e o încurajare. Opiniunea despre propria valoare să nu prea ai, ca să nu te împiedici numai de dumneata: lucrează și lasă-te-n pace. Îndoială? Unde e dobitocul ideal, care nu se îndoiește niciodată? (Îți voi spune la ureche: e la universitate) – dar o îndoială totală, firoasă, de panică, e apanajul unui bolnav, pe care în loc să-l bucure, sănătatea streină îl dezolează.

Însă un cult de beatificare, pentru scriitorii, pe care îi crezi cu mult mai uriași decât sunt, din pricina prestigiului distanței, nu e igienic recomandabil. Nici ei nu și-au ridicat monumentul dintr-o

singură dată, nici Dumneata nu-ți croiești dintr-odată și dintr-o singură stofă, ghetetele, pălăria, hainele și mănușile, ca un scafandru. El și-a făcut slava din bucăți și, câteodată, un domn foarte fercheș spiritualmente, nu a parvenit să se încalțe în timpul carierei și a murit ca un dandy în redingotă bine călcată și în ciorapi. Prin literatură ca și în jurnalul de mode, scriitori de cea mai bună firmă, umblă fără să vrea cu cravata întoarsă la

131

Ceafă sau cu pantalonul despicat și unora, ireproșabili pe dinafară, le lipsește rufăria: genialitatea, atunci când le-a venit, i-a găsit în pat în pielea goală.

Dragă amice nu-ți fabrica sorcove și găтели artificiale, nici fantome în camerele goale, ca să te înfricoșeze; teroarea ca și auto-răsfățul, n-are ce căuta la dumneata. Dacă te-ai hotărât să deosebești în râul, pe marginea căruia te-ai născut, și să numeri pietrele din fund, întinde-te cu simplitate de pe țarm înăuntru și, dând uitării tot ce ai învățat și ai crezut, tot ce ți s-a făcut și mai ales pe tine, alege apa cu acul folosește-te de firul mișcător și instabil, cum se va putea. Cred că vei începe să fii mai mult dumneata decât alții, care cu voie sau fără voie, ți s-au împletit exact în momentul când te vei supune sieți totalmente și când vei fi ajuns în mâinile-ți active o unealtă, singura unealtă potrivită în mâinile dumitale. O precizie indiferentă de manometru, care la o locomotivă complicată indică exclusiv tensiunea vaporilor motori. În secunda lucrului început, în tot universul nu trebuie să se afle decât limba busolei căutând înfrigurată punctul cardinal.

Lucrul tău nu poate să iasă prost, dacă ai încremenit cu totul pe el și te-ai stabilit în el. Lumea începe de oriunde, pretutindeni logică și egală și în toate moleculele ei autentică și plină. În sinceritatea neșovăitoare față de sine, stă tot secretul și culoarea operei de artă. Acum, dacă olăriile pe care le scoți din întuneric și le rânduiești pe raftul luminii, vor plăcea sau nu, e altă socoteală. În general, succesul e un fapt mai ușor decât împlinirea, și artistul care se caută și se realizează nu se mai poate gândi la efect. Succesul e un fenomen de agrement și se gustă cu limba vie, ca dulceața, de către contemporani. Poate să fie prin fatalitate sau poate să lipsească: e un preț de vânzare, o etichetă care se afișează în vitrină, calculându-se costul și beneficiul, după ce marfa e gata. Tu fabrică și depozitează...

(*Bilete de papagal*, nr. 224, 26 octombrie 1Q28)

BILET DE ÎNCEPĂTOR9

Răscoacerea individualității, strecurată de la sfială la cinism, de la idilă la lupanar, și la ea

****** binelui medical, nu mai este de așteptat ni-M-ai întrebat și dumneata, băiete, simțindu-te, crezi, oarecum determinat să scrii, cum trebuie să începi. Adică vrei să știi cum începe întâi să scrie un scriitor care și-a câștigat un nume oarecare, căci încă nimeni nu ți-a lămurit într-o carte meșteșugul lui.

Trebuie să știi că întrebarea precisă supără ca o insultă și că autorii de literatură te vor lua peste picior cu ferocitatea breslei față de începători. Un scriitor e uneori un înfumurat și un individ destul de mediocru: oglindit exclusiv în platoșa lucie a trufiilor lui, el crede că „mai mare” ca personalitatea lui îngâmfa-a nu este niciuna și lumina soarelui îi slujește ca să-și frece ziua oglinda. Specia ridiculă parcurge toate generațiile de la cele cu ghebă până la sugacii mici de tutun.

Un scriitor are un început, fără îndoială, care începe în fiecare zi. Când îi dispare stângăcia față de sineși, când nu se mai scoală în picioare la bătaia în fereastra lui a unui mugure de gând, trebuind înflorit și miruit cu rod, scriitorul și-a pierdut frăgezimea, suavitățile lui rânzește, zâmbetul s-a transpus în rânjet și urzeala morală, întreagă, lăbărțată, curge pe scheletul lui sufletesc, ca zdrențele unui năvod, prin care scapă peștele de aur și luna... Din

Literatura-în-viață este în bună parte un cimitir de cărți și reviste, așezate pe lat, ca pie-trile de morminte, printre buruieni și lăcuste, cu o inscripție funebră pe copertă. Nu-ți pierde niciodată, dragă băiete, naivitățile și temerile delicate și nu-ți fie rușine cu ele; e marea avuție sigură a unui artist. Și să nu-ți închipui că omul poate să fie dublu, și artist și porc, și selenar și mocirlos, că poate fi spurcat în aer și divin pe hârtie. Cel care poate să afecteze două sensuri în contrazicere și nu în prelungire, nu e un artist, nu e un poet, nu e măcar bărbat: e o corcitură de două corcitură cățelitate în atitudine literară. Trebuie să te simți fericit când scrii, împărtășindu-te cu trupul și sângele miracolului din mister, tâlmăcit în pasul cuvintelor, în luminișul cuvintelor, în reflexul cuvintelor ascunse.

Nu uita că atunci când gândești și când scrii, când împăienjinești ipotezele și icoanele cu vorbe alese pe firul lor întreg și încrucișate la timp, nu uita că tu te rogi, și că fără răvnă și fără văpaie nu poate să fie

nici rugă, nici mg. Așa, să începi, virginal, cu adevărat și simplitate, stropit de agheasma de luciole.

Dragă băiete, eu am primit la foița mea multe spovedanii, cu stihuri și fără stih, în care m-a făcut să tresar tocmai ivirea câte unui răsărit pe câte o papură depărtată, și o lumină

135

Într-o picătură de cerneală. Dar am aruncat la coș, cocoloșind un orgoliu în deșert agresiv, o grimasă neizbutită, o infatuare proastă, din manuscrisele câte unui autor care nu mai era de mult, la niciunul din începuturile unui scriitor, destul de greoi ca să nu se știe urca în Carul Mare și destul de vulgar ca să contemple stelele cu pantalonii descheiați. Toate lucrurile vieții sunt sfinte. Viața e zidită, pardosită și învelită cu frumuseți și tu, de câte ori porcezi, fie către viață, fie către vis, abstracția albă a vieții, faci o intrare în cetate și măgăreața care te duce calcă pe purpură și pe ramuri de finic.

Începutul tău să fie cu cărbune sau cu tibi-șir, cu negură sau cu zare, ca al unui copil care zgârie piatra cu un ocol de arșice. Pune-n pana ta lucrul ce cade atunci, o surcea sau un mărgăritar, și du-te cu pana pe marginile lui, până unde te duce: și să iasă ceva din pana ta, care să fie puțin mai mult ca surcica și puțin mai mult ca mărgăritarul...

(Bilete de papagal, an II, nr. 408, 9 iunie 1929)

LITERATURA ȘI OMUL DE RÂND

Politicii și scriitorii noștri naționaliști, din categoria acelor naționaliști care acordă originii lor incerte precăderi și un sânge analizat, neasemuit cu niciunul altul și mai presus de omogenitate, au, cu toate acestea sau din aceste pricini, o părere artificială despre popor. În genere și tacit, ei socotesc pe săteni totdeauna proști, și, comparativ cu personalitatea lor de conducători, judecători și apostoli, niște proști fără pereche. Țăranul trebuie tratat în toate privințele ca un minor bolnav al sufletului și intelectului, incapabil să priceapă și să simtă. Țăranul, pe care ciociul l-a numit o brută, ia în ochii naționalistului profetic înfățișarea unui animal care trebuie adaptat la civilizație pe încetul. Dintr-o idee, ca din tutun, anume părți nu sunt pentru țăran; pentru țăran trebuie făcute literaturi și științe speciale. O limbă specială țăranului i s-a și croit, limba pe care țăranul o numește păsărească, vorbită de lingviștii chinuiți ai votului universal. Dacă ne adresăm săteanului în afară de un calapod naționalistic, facem o crimă

culturală. Țăranul are numere de cap și greutate fixe pentru minte. Nu vă atingeți Creierul țăranului aparține Universității și Facultății de litere. E monopolizat. Ceri audiență la el prin secretar.

Profesorii naționalismului se cred chemați înainte de toate să-i învețe câte ceva pe țărani, care nu știu nimic. Neavând ce să-i învețe nou din timiditate, ei repetă neconținut patru-cinci lucruri, pe care țăranul le tot aude de 50 de ani. Aplicată la viața sătenilor, Universitatea le vorbește exclusiv de preot, icoane, pământ, vaci, de Mihai Viteazul; îi sfătuiesc cum să facă mămăliga și să o taie. Universitatea începe totdeauna de la mămăligă și terci. De la arestarea inginerului care distribuia țăranilor *Constituția*, până azi, concepțiile surtucarilor s-au schimbat numai în formă.

Îndată ce ai publicat o povestire care nu cuprinde staulul, idila de la fântâna cu cumpănă, strachina, țolul, naționalistul îți interzice să scrii, datoria literatului fiind să scrie cu țărani pentru țărani, și țărani neputând să rămâie ce sunt decât prin exploatarea intensă a balegarului local. Cum s-o gândi săteanul și la altceva decât la ceapă și la dumnezeu, se strică, își pierde naționalitatea. Universitarii noștri fac tot ce pot ca săteanul să nu se simtă în Europa și intelectul lui să nu se clatine dintre veacuri. Petrolul, automobilul, mitraliera, aeroplanul, binoclul, cinematograful, trenul, electricitatea sunt agenți de înșelăciune. Tot păsatul e mai bun. Ceea ce se poate admite ca mecanică utilă la țară este ceasornicul de la primărie, care nu umblă. Dacă n-ar fi fost instrucția militară săteanul nostru nu afla niciodată pe ce lume se găsește și după literatura ce i se oferă, el ar fi rămas în eternitate un viteaz care înfruntă mereu istoria și bate pe toată lumea. Deplasarea militară, armamentul, orașul, i-au despăducheat sufletul invadat de colonii de mucegaiuri.

Medicul a pătruns cu foarte multă greutate la țară și nu am putea afirma că și astăzi el este prezent, plătit cum se găsește și lipsit de leacuri și unelte. Linia ferată e destul de depărtată de țară și însuși drumul, șoseaua, care era un bun învățător, s-a împuținat și s-a rupt.

Naționalistul universitar nici nu ia contact cu țăranul. Nimeni dintre oamenii cu carte nu se duce să-l învețe carte direct, de la om la om. Ei se satisfac pe calea presei, citiți câteodată de orășenii agasați de ifosele sentimentale și dezideratele „pentru popor”. Votul universal pune lichelele electorale în tren și automobil și din când în când, într-adevăr, țărani sunt adunați la întruniri, ca să afle că toți oamenii

care fac politică și doresc țării un progres mai sigur sunt sau pungași, sau bandiți, sau vânduți câte unei străinătăți.

Țărănimea este un abstract în numele căruia își permite să vocifereze în Capitală oricine binevoiește să pară pasionatul inspirației verbale. Cunoaștem învățați care fac câte zece lungi călătorii costisitoare pe continent, pentru ca la întoarcere să ne legene cu laude în vederea cheltuielilor viitoarelor călătorii. La țară însă ei nu ies nicicând. Admirând pe sătean de la distanță. Atunci când universitățile și școlile secundare, cu miile lor de profesori și ze

139

Cele lor de mii de școlari, ar putea măcar trei luni pe an să lucreze la informarea pozitivă a țărânimii, toată lumea pleacă în străinătate...

Este cărturarul de vreun folos poporului din care s-a născut? Poporul continuă să rămâie singur și să trăiască izolat ca în vremea invaziilor, a domniilor sitrăine și a ocupațiilor militare. Fiecare domn își face însă acasă o cameră țărănească; opincile, iile, betele, donițele, oalele, au devenit decorative, de pe urma sentimentului intuitiv că suntem străini de țărani, compensat prin transportarea în copie a mobilierului țărănesc în gospodăria noastră. Din același sentiment ne-am prăpădit 20 de ani după boii lui Grigorescu și același sentiment ne face să iubim muzica și folclorul țăranului, acasă, la București. Toate aceste platonisme ne dau conștiința că ne facem teoretic datoria.

I s-au trimis țăranului câteva categorii de agenți de contact. Preotul nu se ocupă de țăran, învățătorul prea puțin. Prefectul habar nu are, cu gândul la teatru și la Calea Victoriei. Jandarmul aduce țăranului regulamente. Perceptorul vine cu toba. Vlădica stă la episcopie. Universitatea călătorește, cum am spus. Cu țăranul rămâne cârciumarul. Și pelagră ici, tuberculoză colo, sifilis între ele. Satul are 12 ministere la București. Idealul consistă în a-ți iubi puternic poporul în fiecare zi, cu condiția să nu-l vezi niciodată.

Noi, în București, iarăși nu facem mai mult decât să ne îngrijim să trăim singuratici, însă cât mai bine, cu cât mai mult belșug exclusiv pentru noi. Țara, văzută din București, este un câmp de afaceri pentru afiliații partidelor politice. Pădurile țării, minele, apele ei sunt chibzuite zilnic în combinații cu un capital căutat. Concesii, autorizații, societăți, acțiuni – se mai capătă o piele și se mai jupoaie una, în beneficiul câte unui grup de oameni mai mult sau mai puțin politici.

Politica e un meșteșug de a căpăta aptitudini pentru meșteșugurile cele mai opuse unei similitudini de meșteșug. O tranzacție de benzină procopsește un doctor în medicină, un actor, un spiritist, un arhitect și o cucoană care ocupă două camere la hotel.

Se ivise acum câteva luni o împrejurare, care constituia tot o afacere de câștiguri rapide, fără pricepere tehnică nici profesione, dar susceptibilă de utilități practice imediate. Radiofonia la sate putea să suplinească deocamdată absența cărturarilor din sat. Nu s-au dat comisioane suficiente, de n-a putut să izbutească fiecare comună să aibă un aparat de recepție? Cine ne-ar putea lămuri? Postul cel mare de emisiune a fost instalat. Pentru cine? Pentru a cânta sârba în Europa? Pentru a transmite continentului muzica țigănească și romanțele franceze cântate pe țambal cu acompaniament?

Ca să se filtreze poporul întreg prin școală și să ajungă tot românul cititor, e trebuință, după ritm, de vreo două-trei sute de ani – și încă nu ar învăța nici să citească. Cum toa

141

Ta cultura vie, aplicată popoarelor, are scopun practice, ar fi fost nevoie de o cultură eminent materială. Bătrânii, laolaltă cu vârstnii eu și cu tinerii, trebuiau câștigați, în folosul național, la civilizația mijloacelor de muncă și viață. Îndemnurile, pildele, organizațiile sunt operă de școală atunci când copiii au găsit în casa părintească un minimum de confort. Mentalii naționalismului integral renunță mai bine la electrificarea, pietruirea și canalizarea satelor, decât să adopte un țăran în peisaj, fără căciulă și fără ȋtari, alergând pe motocicletă și nu cu gloabele în căruța fără arcuri. Ori pitoresc, ori mor! La țară totul e pitoresc două zile, cât trece baciul cultural prin câteva sate și prima obiecție pe care o are politicul din București la țară este următoarea: „Ce fericit e țăranul! și ce dobitoc e că nu-și înțelege fericirea”. Fericire cu bube, cu mortalitate, cu» praf în gură, fără apă, fără baie, fără cămin sănătos, fără pat. Țăranul e dobitocul nostru literar*.

E prin urmare o literatură a poporului, pe care poporul nu o poate citi, fiind fără înțeles, și o literatură așa-zisă modernistă, probabil / din nevoia de a preciza că dacă în această literatură este vorba de lucrurile de la țară, ele se înnădesc și cu stări sufletești interzise țăranului, arestat în coaja mămăligii. Școala naționalistă concepe săteanul ca un tub digestiv prevăzut cu o tărtăcuță, care simulează capul și o traistă marsupială, încăpătoare pentru procreație.

Faptele literaturii se petrec sănătos, pe o suprafață lină, întinsă pe o dimensiune unică, fără perspectiva, planurile, confuziile și frumusețile lor împletite. Corpurile plate, capetele plate, pentru descriptiv plat; sufletul ar fi imaginea-corpului văzut din dos, o foaie cu două pagini, a doua albă. Pe asemenea teren evenimentul vine turtit, roata se mișcă țeapănă, solidară cu carul, înțepenit la rândul lui cu animalele țepene. Această literatură se aseamănă cu pictura naturalistă a copiilor, care prind muștele în mijlocul hârtiei îndoite și apasă netezind.

Îndată ce i se ghicește un suflet, țăranul devine supărător. Prorocii întârziați peste limita originalității ieftine știu ce vor când acuză literatura nuanțelor și a succesivului în adâncime, de anarhism și demoralizare: elasticitatea inteligenței și varietatea judecății uzează și dizolvă.

Ne-am îndemna să relatăm despre inteligența prostului de țăran, o experiență concludentă, pe care o poate repeta cu înlesnire cititorul. Aflându-ne acum vreo 12 ani la un conac boieresc din Argeș, unde, recunoaștem, sătenii reprezintă cea mai bună calitate de inteligență românească, am chemat opt săteni, care se nimeriseră cu carele prin apropiere și le-am citit literatură din cei mai reputați scriitori orășănești de literatură țărănească: e o particularitate a culturii din Capitală ca pe de o parte chelnerii să vorbească radical, iar scriitorii să se exprime în *volapilk* rustic. Invitații bucureșteni se deosebiră în două taberi.

143

Cei mai mulți argumentând cu sănătatea literară, iar câțiva socotind că săteanul nostru pricepe și altă literatură.

Ca niște aristocrați ce sunt, într-adevăr, țăranii noștri din Argeș s-au simțit numaidecât la ei acasă în conac și în figura lor de gali, cu mustățile roșii mari, domnii și doamnele din București urmăreau încordarea atențiunii ochilor și munca interioară. Cele mai multe pagini ale scriitorilor pentru țărani au lăsat pe ascultătorii plugari indiferenți. Începuserăm să descoperim pe fețele lor o politicoasă poftă de căscat.

Pe neașteptate, le-am citit *Din valurile vremii* de Eminescu. Oamenii s-au mișcat odată. Le-a plăcut ca un covor frumos și au surâs. Supremă și tragică experiență: le-am citit din *Les Fleurs du mal*. Uitând că erau și câteva doamne de față, sătenii au admirat, după rit, cu o înjurătură și ne-au rugat să le mai citim...

(*Ramuri*, anul XXIII, 1929, nr. 10 – 11, octombrie-noiembrie).

DESPRE CÂTEVA LUCRURI ȘTIUTE

A seri ar avea sensurile, împrumutate de la celelalte meșteșuguri, pentru evitarea cât mai sumară a marelui obstacol, necunoscut nici celor mai mulți scriitori. A seri ar însenina ba a construi, ba a organiza, ba a zugrăvi, ba a povesti; sensuri asimilate în șantiere și uzină, popularizate prin presă. În construcție, un edificiu izbutește totdeauna mai bine decât în literatură. Comparând cu o carte o locomotivă, un pod, o șosea de beton, din punctul de vedere al construcției cartea e anemică, derizorie și urâtă. Un săpun e mai frumos și mai omogen decât o carte.

Cartea și literatura nu se construiesc, nu se povestesc, nu se zugrăvesc: ele se scriu. A seri o carte este a seri o pagină și a seri o pagină e a seri un rând, primul ei rând. Anecdota lui Balzac bolnav e un fapt petrecut. Romancierul voise să fie prozator, scriitor, și a fost împiedicat de ziaristica literară, la care l-a constrâns ora de azi și clipa de mâine. El ar fi dorit să-și arunce opera în haos și să o reducă la câteva pagini, știind că a seri nu este a introduce în literatură drama artificială și documentul născocit de capriciu, atunci când viața întrece în adevăr și sinceritate imaginația povestitorului. A seri nu e nici măcar adevăr și sinceritate. A seri

10 – Ars poetica

Este pur și simplu a seri cu motivele particulare meșteșugului.

Intriga, fabula, peripeția sunt adjuvante pen”» tru scriitorul care are nevoie de ele, dar ele nu sunt... A seri. Nici cătuși de puțin. Un tip de scriitor, din rasa propriu-zisă a scriitorilor este Blaise Pascal. Pretextele lui sunt eliminate de proză, o proză care este în stare să conserve „Provincialele” fragede și noi până în ziua de azi și să facă din războiul indiferent al janseniștilor cu jezuiții, isprăvit mai nainte de-a fi fost început, o lectură actuală. Scrisul extrage substanțe noi: a i se cere altceva este a nu pricepe din problemă nimic. Strămutată cât se lipește din viață, în păinjeniișul cuvintelor lucrat *d jour*. Dacă se pot suprapune transparentele, nu e nevoie de mai mult: oglinzile răsfrânte de oglinzi prin grosimea sau subțirimea păturilor de cristal (atârnă cum consideri ma* terialul, pe margine sau străbătut). Dar de asta e nevoie și nu de altceva: nu este zis că dacă nu poți dumneata nu se poate deloc.

Autorii cred, de bună-credință, că a seri este a face întins, ca în

agricultură, adică a face mult și gros: 300, 500 de pagini, pagina devenind o metodă de contabilitate. E o meserie de toate zilele a mii de autori în toate limbile, fără prezența unei singure pagini *scrise*. Onorabila profesiune consistă în a povesti un subiect și a-l complica după dorință. Este cu puțință ca pana să și nimerească. Meșteșugul romanului, de pildă, își are expresia proprie în teatru, după cum expresia construcției e arhitectura.

Dar desigur, deși este foarte lesnicios a seri, odată *ce* te dumirești exact și ți-ai limitat câmpul, ca să lucrezi exclusiv în adâncimi, prin perforația vocabularului – este și mai ușor să povestești. Evitarea dificultăților poate să atenueze simțul datoriei artistice și să vulgarizeze Un înțeles parazitar al datoriei. Parcă în lipsa cerului albastru nu se poate colora gârla toată cu un dărab de sineală!

De când s-a amestecat, ca băncile în industrie, și universitatea în meșteșugul cu o tehnică necesar personală, al jacului de-a scrisul, negreșit că s-a îmbogățit și terminologia critică. Uneori, câte un scriitor se simte afară din cale de confuz și de speriat că i se găsesc fie cusururi fie calități, intraductibile pentru limbajul burghez onest, în clinica universitară, unde științele imprecise care determină ponderea și culoarea, se inspiră de la dl. Jourdain și de la Regele Ubu.

(*Adevărul literar și artistic*, anul X, seria II-a, nr. 583, 7 februarie 1932).

UNA DIN CELE MAI...

Domnului Al. Roselti

E critică și critică: una e critică și alta nu e; surogat în absență. Un fumător sau aprinde tutun sau nu fumează nimic, pe când un amatorist bea și păr de porumb învârtit în mica publicitate de ziar.

E o critică de toate zilele și întrebuițările, care escortează pur și simplu opera de artă cu un bâzâit stilizat. Aprobă sau dezaproabă, acolo unde nu e indispensabilă niciuna nici alta și voind să însemneze mai mult, nu depășește zgomotul adecuat al pasului care transportă piatră sau lui *t*. E mai ciudat ecoul parazitar. Râul obișnuit cu murmurul făgăduit de izvoare, intrigat să se asculte, dând între câmpii un behăit bas, cu modulații primare; râul nu știe că betelile lui tocmai trec pe lângă o cireada cu doi, trei măgari.

Critica prinde muște și zbiară în contra-ison sau în ton.

Desigur că această critică de document care s-ar putea califica reproductivă, e cu placă sau film și destul de à la minut. Și titularii ei, în

absența unei celule căreia îi ține locul un oftat plictisit, găsesc în imaginea lecturii posibilități ca să o varieze, parcurgând toată claviatura dintre îndoială și neant pur. Cochetăria unei atitudini de cravată sau de baston, un surâs intențional care nu poate spune nimic prin el însuși neștiind unde să-și fixeze atenția, turistul trece prin Florența, șuierând; acel șuierat al buzelor strânse. A fluier fâșâit. Intenția nu ibutese să devie plastică, cuvântul o trădează, trecând la periferia ei; căci dacă ar izbuti nu ar mai fi una din critici adică cea neglijabilă, ci critica toată, de creație, critica în viață, care transformă pretextele în operă de artă. E tragică își acordă un refugiu literar în ocara sau lauda și interesantă facultatea scriitorului stero. Care literaturii făcute de alții și în zigzagurile intelectuale dintre extreme, dând elogiul cu gramul, din pricina cântarului șubred și refuzând tăgada întreagă din pricina tremurului mâinii de la cântar. Ispita lui Tantal, ispită de Tândală. Necojitul are și cutie și coasă, numai că nu le poate aduce pe amândouă la întâlnirea de ascuțire și tăișul rămâne știrb. Toată creația în literatură consistă în această potrivire exactă a tocilei cu lama.

Cealaltă critică zămislește paralel cu textul și cu ideea de considerat. A sparge coji de ouă goale nu-i în natura ei. Ea nu fumează cucuruz, cotoare și mucuri găsite sub masa și scaunul lucrătorilor. Critica e astfel o Doamnă, criticul e dintre Duci și samsarul în literatură rămâne să alerge după trăsuri. Se pare. Într-adevăr, că o clasificare mai justă decât globalul curent ar pune critica în familia artelor și diletantismul activ în samsarlăc.

Diletantul activ se recrutează singur din beletrismul pasiv, de simpatică poziție intelectuală. Neîmpăcat cu semnificările secrete, vânturat de elanuri și mirosit de câinele inspirației, el se înșală asupra consecințelor acestor pricini de agitație comune, lăsându-se în voia vântului care-l ridică-n cer ca un afix. Ploaia cu broaște și cu gândaci e o ploaie ca toate ploile iar gândacii și broaștele sunt ca toți semenii lor, ridicați însă de o furtună și aruncați înapoi; chestiunea nu are nici *grandeur* nici *decadence*.

Una din marile dificultăți ale criticii este prin urmare creația în general. Să te creezi pe tine critică, pentru motivul de artă proprie și să crezi, fie că o recreezi fie că o nimicești, opera de artă. Dar trebuie neapărat să-ți crezi de fiecare dată instrumentul. Cu *mai*, cu *cel mai*, cu *unul din cei mai* și cu *una din cele mai*, cu *mare*, cu *foarte*, nu se

poate umbla prin vocabularul ideii juste, al senzației precise, al sentimentului radical.

Doi critici tineri, pe care nu-i putem numi, de teama reciprocității, aduc inflexiuni noi de vocabular și noțiuni. Sistemul lor e verificabil și individualizat. Nemulțumiți cu litrul, care dă și vin și untdelemn și apă și grâu, ei s-au văzut obligați la o infinitate de măsuri și succesiuni, care răspund nu unei cantități dar calităților de obiect, munciți de datoriile artistului și neîmpăcați cu foile și rubricile gata făcute.

O carte care a surprins critica în flagrant delict de mizerie noțională, vine tocmai de la un critic, care inaugurează. Volumul domnului Călinescu” a consternat și a pricinuit panică de ponderi i vocabular. Bine primit, cum se spune el a f jst penibil primit. A venit brusc, a trecut, călătorește înainte și își vede de drum. Ce s-a întâmplat, că lumea se scoală de jos și se freacă la genunchi? Întâi, toată lumea credea că trebuie să fie rănită undeva. Aș! a fost o depresiune de aer. Reportajul începe cu sfială și se termină cu calificativul banal. „A sosit pe neașteptate, am văzut negru și era mare: m-am ferit și n-a fost nimic. E o carte bună, e cea mai bună dintre... E cea mai dintre cele mai”.

Nimeni, nici mama nici iubita, n-au ținut capul iubitului mai aproape de ochi și mai pipăit ca Figaro. El i-a spălat părul, i l-a pieptănat, i l-a căutat și uns cu parfume – și poate spune cu drept cuvânt că s-a uitat la el. Și n-a văzut nimic. Văzul pe dinlăuntru e cu puțință numai de departe și după ce și depărtarea s-a diluat dincolo de spații.

(*Adevărul literar și artistic*, anul XI, seria II-a, nr. 600, 5 iunie 1932).

EPISTOLA DE FLĂCĂU

Desigur, dragă prietene, că atunci când te arunci în cerneală, e pe toată viața, ca în marină: trebuie să înveți înotul. Unii înoată numaidecât, ca gâsca, nu-i pizmui. Tot ce ți-aș dori înainte de toate e o totală absență de precocitate: mă îngrozește capul de bătrân al unui I copil rahitic și amniștiința lui de mai târziu, obraznică e pedantă și timidă e sfâșietoare.

În copilărie, camarazii mei de școală înaintați, credeau că sunt în tratamentul unui medic de boli venerice... Era un punct de onoare și un fel de-a fi orgolios, să sugerezi că ești bărbat. Dintre porcii primari

și secundari, cu care a trebuit să trăiesc paralel, mi-a rămas – i figura de pupon rumen a unui copil integral. Încolțit odată, pentru că era sfios și curat de acasă, de chiotele și pumnii repetenților, el 3 voit să înjure și nu a putut, așezând verbul într-o formă neuzitată și după opinia adversarilor lui, negramaticală... Salva de hohote cu care au primit injuria caricaturală trebuia să-l facă pe autor de rușine și, într-adevăr, camaradul nostru plângea că nu izbutise să dea niciun glas înțeles.

Dacă vreau să veștejesc precocitatea celorlalți, îți recomand în schimb originalitatea lui. A doua zi, el și-a ales dintre atacatori pe cel mai vechi în clasă și mai năzdrăvan, un găligan care când nu știa lecția trântea ușa profesorului în nas și pleca la plimbare. Păros la netimp, ca un urangutan și buzat ca un abdomen înjunghiat cu o lopată, insul sta jos pe o treaptă de scară, înconjurat de auditor de recreație. Candidatul găsisese un bolovan de granit în curte și venind cu povara de piatră, greu transportată, până în dreptul uriașului școlii, se opinti și i-o trânti în cap. Se făcuse dreptate.

Autoritatea copilandrului se stabili deodată în toate clasele și în corpul profesoral și i-a fost de ajuns până la doctorat. Fostul prunc e un mare învățat matematician, necunoscut aici în lumea specialității și ascuns în gradele superioare ale unei inginerii de Stat. Știe poezia veche greacă, franceză și germană pe dinafară și o recitează urcând încet în pralina lui de alpinist, cu vârful de fier, piscurile lungi ale Carpaților de câteva ori pe an.

A fost prietenul meu, cum oi fi și dumneata, într-o zi, când ne vom gândi unul la altul, din depărtările vieții...

Dumneata vrei să scrii, nu vrei să fii jmatemati-cian și inginer, cu toate că un inginer ar putea să fie un foarte bun scriitor pe liniile disciplinei lui. Și ai voi ca să cunoști, ca la solfegiu, „principiile”. Sunt principii și la scriitori? ai întrebat. De bună seamă, îți răspund. Numai că fiecare, presupun, are de ale lui. Personale, și pentru că e vorba, cum spuse

Răm, nu de un capriciu dar de o viață întreagă, fiecare și le definește clar, după ce i se pare că și le-ar fi descoperit. Așa că nu ți-aș putea preciza ceva decât în marginile preferințelor și regulilor personale, bune sau rele; asta nu mă privește.

Ți-aș mărturisi o crâncenă slăbiciune. Nu-mi place scrisul spălăcit în idei și diluat în ceea ce privește vocabularul. Nu-mi place lucrul scris în douăzeci de pagini, care poate fi strâns în patru cuvinte.

Îmi displace limbuția și trăncăneala. Vreau cuvântul dur, ca să mi se împiedice pana de el, și socotesc succes dacă nu mă lasă cuvântul să trec și-mi rupe în asprimile lui penița. Ca să-l întăresc mai bine, m-am uitat cum fac pietrarii care își cunosc meseria și lucrează într-un genunchi: dede-supt nisip și subt nisip treci degete groase de beton. Îmi place să nu intre ciubota în pava – jul meu și să șchioapete armăsarul, care s-ar încumeta să-l spargă cu potcoava. Și mai vreau, nu știu dacă am putut ajunge la ce vreau, dar este vreme și o să ajung negreșit, cu multă răbdare; vreau ca fraa, cum i se zice – și te asigur că nu este frază, că e altceva – să fie articulată ca un animal elastic și voinic în același timp, să stea bine în patru picioare, să nu se târască molâie în zmâr-curii de negreală și să umble, ageră, zveltă sau grea pe cuvinte împietrite.

Și mai trebuie să nu semene nici toată literatura dumitale nici pagina desprinsă din ea cu nimic. Scriitorul nu poate să fie numai, scriitor: nu mă împacă decât scriitorul artist, răzvrătit împotriva monotoniei și însetat perpetuu de lucrul nerostit și nou. Dacă ne-am asemena unii cu alții, concesivi, comunicanți și drepți în front, n-am avea niciun soi de rost pe lumea asta și nu am răspunde la niciO trebuință. Vrei să spui, poate, că nimic nu e nou și că nu poate să fie nou: te înșeli grozav, totul e nou, ca și cum niciuna din frumusețile lui nu s-ar fi cheltuit în câteva mii de ani până azi. Suprema datorie, bagă de seamă este să fii dezangrenat și dezaderent și să fii unic.

Asta nu pentru vanitatea dumitale: urât ți-ar sta! Așa cântă Pan. La naiul lui cu șapte țevi, fiecare dansator, dacă vrea să danseze și să nu doarmă, trebuie să vie cu figura unei-mișcări proprii, întrucât Pan detestază horele, valsurile și cadrilul și este cântărețul dansului individual, cu tine însuși.

Vasăzică. Numai născocire. Îți lipsește motivul, îl născocеști. Născocеști cuvintele, născocеști culoarea. Și născocеști și genul... E un meșteșug ticălos, dar cine te silește să ți-l iei și apoi să rămâi în el, dacă nu te poți rupe de isonul corului, în care vocile se pierd? Și nu seamănă cu niciunul altul, dintre meșteșuguri, care dau stofa, foarfecă și tiparul de-a gata, pentru zece tipuri de corpolente. M-ai întrebat și nu te pot minți: toate preferințele și sensibilitățile corespondentului dumitale sunt consacrate singurului lucru valabil, unicului pur.

verifică o copie fidelă și un vulg prezent. Dacă literatura ar fi numai ați – ea ar fi numai tipografică, editorială, de librărie și chioșc și n-ar comporta zbucium, suferință și asceză – gentilă și de agrement! Dumneata trebuie să porți oglinda minusculă cu \ reflexe mari ale luminii, ca o lună personală \ printre senzuri și sentimente, ca să silești \ ochii cititorului să tremure și să clipească – 1 și inima lui abstractă să tresară. Animalul ver bal citat, are două luni în privirile lui de argint. Dacă nu înțelegi nu pierzi nimic; mai repede câștigi ceva, sfi la de-a pune piciorul pe taluze. Numai Christ și poetul au putut fi răbdați să calce pe mare...

Dar să știi, dacă începi să scrii și nu te lasă inima să arunci de 999 de ori dintr-o mie manuscrisul în foc, e de prisos.

(*Adevărul literar și artistic*, anul XII, seria a II-a, nr. 655, 25 iunie 1933)

POEZIA

Ce este poezia?

Odinioară, mai mult de 30 de ani, Leo Tolstoi a publicat în franțuzește un opuscul care trebuia să răspundă la întrebarea: „Ce este arta?” (*qu'esteeque l'art*). Patriarhul de la *Iasnaia Poliana* cunoștea din glorie coama cea mai de sus. Cărțile lui, traduse în toate limbile, erau așteptate ca niște capitole noi de adaos la Sfintele Scripturi și o epocă lipsită de idealismul, antrenat în materialitatea industrială și bancară a marilor afaceri, vedea în Tolstoi pe marele fabricant al unei sensibilități, bună de adoptat pentru trecerea mării furtunoase pe uscat. Unii prinți ai conservelor alimentare și ai petrolului, profesau doctrinele supraomului, socotindu-se pe drept cuvânt supra-oameni, proporțional cu importanța beneficiilor realizate într-un an. Într-adevăr, chiar azi, după un război istovitor și după o criză care ridiculizează capacitățile creatoare ale oamenilor de stat actuali, contemporanii noștri din trusturi și carteluri sunt atât de emoționați de cifra beneficiilor personale, încât refuză să le recunoască originea adevărată, acordându-le, cu misticismul natural omului de la 5 milioane venit în sus, o proveniență de imperialism filosofic.

Alți aristocrați ai acțiunilor și ai dividendelor din epoca supraomului – sau mai inteligenți sau mai puțin înfumurați – oameni de oarecare nuanță – se simțeau sfioși să-și aroge drepturile prometeice și căutau în Tols-toi leacurile sufletești și mentale, pe care numai stăpânirea pieții și a materiilor prime și transformate nu era în

stare să li le procure. Parisul lansa scriitori ruși inferiori scriitorilor francezi și traduși în limba lui Rabelais modernizată iar Tolstoi devenise nu numai un mare autor dar și o mare călăuză. Portretul lui inconografic, cu o sută de încrețituri pe centimetru pătrat, devenise un fetiș construit în toate materialele plastice, de la ipsos până la papier-mâche. Europeanii nu vedeau ce se petrece în sufletul și mintea oamenilor din țările lor, cu ochii fixați la mirajul din Iasnaia Poliana.

Însă bătrânul patriarh vedea mai bine de dinafară. El observase, inexplicabil de nervos, că în literatura Occidentului se manifesta un fenomen care libera scrisul de condiția fabulei și deosebea două lucruri împletite în clasicism; dacă le putem numi așa: expresia și subiectul. Curentul, numit poate că din pricina asta simbolist, amenința, fără să ucidă nimic, rigiditatea compoziției și anula formularul de rețete artistice. În locul obiectului – cu dezvoltările lui succesive: dintr-un dulap un cufăr, din cufăr o cutie, din cutie un ou, din ou un bumb ori o măslină – se autoriza să existe exclusiv culoarea și atmosfera, fără dibăciile de bălci, revenite cu romanul, ale prestidigitației! literare.

Anton Bacalbașa, care a fost un om de spirit, dar căruia îi plăceau mai cu seamă aplauzele unanime, a batjocorit, ca să gâdile coarda, tendințele presupuse simboliste din vremea lui. Era un haz la cafenea indescrîtibil de câte ori apărea Moș Teacă, și revista lui apărea săptămânal. Dar Anton Bacalbașa era un tuberculos – a și închis ochii din pricina bolii de piept. Și era un poet – și un poet delicat. Și un poet care aparținea însăși sensibilității pe care o batjocorea... În antologia românească a picat din condeiul lui perla unei poezii minuscule, din care să cităm pentru orientarea suficientă a cititorului un singur vers:

La Rosmersholm e frig, e ceață...

Se vede cât de colo ce drum făcuse poezia românească de la Rodica lui Vasile Alecsandri până la Anton Bacalbașa. Să cităm patru versuri din Rodica:

Purtând cofița cu apă rece Pe ai săi umeri albi, rotunjori... Juna Rodica voioasă trece Printre junii semănători.

În Franța, Paul Verlaine scria versuri ca Anton Bacalbașa:

Les sanglots longs

Des violons

De l'automne

Blessent mon coeur

D'une langueur

Monotonne.

159

Tolstoi, care admitea substanțele lui Beetho-ven, s-a supărat de mirodeniile noi și a ținut să administreze o corecțiune memorabilă cu alte orientări decât ale generațiilor convenit clasice și academice. Atunci a scris el, *în franțuzește*, pomenitul pamflet, hotărât să explice el, rafinamentului] occidental ce este arta.

Arta ar consta în imitarea la infinit a lucrărilor, recunoscute bune și care au plăcut, prin calitatea lor sau prin snobismul admiratorilor, mai multor generații. Arta ar fi ceva care nu se face actualmente ci care s-a făcut exclusiv în trecut; fără proba câtorva rânduri de bătrâni și de morți nu poate să fie artă. Intrusiunea didactică a lui Tolstoi într-o materie în care el era mare meșter, a rămas ca o dovadă de nepricepere barbară a poeziei.

A explica de ce îți place dumitale un lucru artistic și de ce trebuie să placă tuturor a numai ce-ți place dumitale, este din capul locului o violență și o legiferare cu greș. Căutarea acestui lucru inefabil și subtil este o brutalizare. Problema se dezleagă pe latura practică: chestia de a plăcea sau a displăcea fără discuție, ca dragostea. Ce ridiculă devine acea estetică monumentală care ar impune construirea statuiilor cu capul mare și cu picioarele scurte, cum ar fi fost legiferată de un județ la immortalizarea unui prefect! Ce este arta? Ce e poezia? Artă și poezie: atât.

Acum treizeci și câțiva de ani, când și-a scris contele Tolstoi lecția europeană, în care nu a putut să demonstreze nimic, circula noțiunea „înțelesului”, oricare ar fi fost materia unde putea să fie aplicată. Criticii de literatură, de artă, se deprinseseră din cursuri repetate și din examene aglomerate, să *înțeleagă* – și ei aveau mândria să înțeleagă totul și să arbitreze. Au înțeles ei? merge; n-au înțeles ei? nu există. Și niciodată nu erau de vină nici doveacul nici tărtăcuța analistului. E adevărat că în ultimii 30 de ani intelectul s-a obișnuit să nu mai caute să reducă cifrele până la comensura și înțelesul lui. Intelectul a progresat în acest ultim scurt interval și a renunțat să mai înțeleagă. Există, într-adevăr, o cantitate mare chiar de materialitate strictă, pe care nu o înțelegeam. În loc de infatuarea de-a înțelege, inteligența preferă să primească: primește sau nu poate primi. Nimeni

nu este obligat neapărat să-și mute preferințele de la Dimitrie Bolintineanu încoace de pildă, sau de la François Coppee. Alimentele conace rămân pentru gustul și măselele celor ce le pot mesteca, fără să însemne, obiectiv vorbind, nici că recentul e mai bun decât precedentul numai grație cronologiei. Nu. Calitatea esențială a artei este să fie sprijinită pe un ine-l fabil din seria ei: talentul. Certitudinea sigură în poezie și în toată arta este că fără personalitate nu se poate vorbi despre semnele pe care le face cu materialele lui artistul.

Nu este de fel ușor să dăm o definiție *ne varietur* a poeziei și nici măcar *varietur*. Oricât de amabil s-ar face spiritul pedagogic, el se scrântește / în definiții, și cu Brunetière, și cu

11 – Ars poetica

Emile Faguet. Faguet, care a fost un om de gust și o inteligență extrem de fină, a renunțat la definiții în toată cariera lui de profesor sorbonian și de publicist, măsurându-se să dea târcoale cât mai multe poeziei și să surădă, știind că și surâsul e o limbă de expresie corectă pentru aproximații și imponderi. Ce e poezia? E ceva care nu e nimic. Poate că s-ar putea stabili *sensul* poeziei prin examinarea unei infinite serii de lucruri lipsite de poezie, dacă atari lucruri există cu adevărat, căci în afară de literatură totul e poezie și poate deveni poezie și în literatură: atârnă! De ce atârnă? De personalitate.

Pe vremea lui Molière era reputată poetică păstorița, un loc comun al epocii, și care consista în apariția pe scenă a unei cucoane teatrale, costumată după un model *monden* de ciobăniță. Oaia și mai ales mielul au făcut i parte din motivele academice ale artei oficiale. Însă oia epocilor pastorale oficiale era o oaie parfumată și pudrată și cu coarnele făcute cu mașina de frizat cârlionții numai că nu purta pantofi de mătase: oaie convențională cu cioban convențional! Ciobanul poetic convențional îl avem și noi în pictura dinaintea războiului cum avem și pe țărancă fals poetică. Singurul lor defect este că nu seamănă cu originalul. Originalul e mult mai poetic; adică, oaia cu părul încâlcit în scaieți, ciobanul neprimenit un an. Gradul și calitatea poeziei sunt în funcție de epocă: epoci care simt mai mult sau mai puțin.

Poezia e însăși viața; e umbra și lumina care catifelează natura și dă omului senzația că trăiește cu planeta lui în cer. Pretutindeni și în toate este poezie, ca și cum omul și-ar purta capul cuprins într-o aureolă de icoană. Toate lucrurile naturii și ale omului și toate vietățile

poartă țăndăra lor de aureolă, pe dinafară sau pe dinăuntru. Poezia nu e numai în dragoste; poezia e în atelier, în uzină, în chinul omului de a realiza, în muncile, în invențiile lui – ea trebuie numai găsită. Fiecare om are emoția poeziei dar se pare că poeții au și harul expresiunii, găsesc poezia, o pun de o parte și fac cu puțință existența ei esențială, pentru a fi distribuită în flacoane. Este prin urmare firesc ca nivelul poeziei, complexiunea și nuanța ei să se schimbe de la om la om și de la timp la timp. O poezie înghețată într-un polup definitiv abdică de la sensul chiar al poeziei, continuu variabilă.

Românii, adică țărani, acești aristocrați ai brazdei, au un har poetic, trebuie să nu uităm, particular. Poezia cultă a limbii noastre i n-a atins încă valoarea poeziei țărănești, de fi la care poeții au încă mult de învățat. Ceea I) ce se înțelege însă mai greu este calificativul *populară* al poeziei țaranului. De ce poezia populară? Poezia e numai românească.

Ce-i poezia?

O stare religioasă a sufletului nostru; sentimentul care, indiferent de credință și indiferent dacă crezi sau nu crezi și pe deasupra dogmelor și mărginirilor și variațiilor de cre

163

Dința, afirmă blând și primește dulce prezența lui Dumnezeu în frumusețile suave ale existenței. Natura, lumea, omul, viața, sunt niște „* poeme care comunică între ele, fără sfârșit, împrumutându-și taina din lumină și melancoliile obscure. Între Poezie și Dumnezeu este o legăr tură ca între formă și culoare.

Omul nu-și poate pierde în cărți și în știință sentimentul poeziei, din care iese toată știința, oricâtă materialitate fără vibrație au încercat unii savanți uscați și mărginiți să puie la capătul victoriilor științifice ale omului. Și științele și artele întăresc rafinându-l, sentimentul poeziei.

Poezia are în sâmburele ei o divină naivitate, care se întâlnește în floare, în pasăre, în

1 bucurie, în entuziasm. Poezia e copilul care rămâne în sufletul adolescentului, al omului 1 matur și al bătrânilor, peste durere, dezamăgire și suferință.

Păstrați pe copilul vostru, din sufletul vostru; păstrați-l ager și curat. Duceți-vă în fiecare zi la perdeaua leagănului în care copilul din sufletul vostru surâdei... Și jucați-vă cu el în fiecare zi...

„(Progresul social, anul II, nr. 7, 20 iulie
1933, pp. 501 – 504)

CRITICA

Din câteva feluri de a face critică profesională, genul felurilor e, întâi, în întregime detestabil, întrucât profesia de tâlmaci, pur și simplu, e o profesie de chelner, care transportă pe tavă, de la bucătar la client. Al doilea, felul de gustător e cel mai puțin recomandabil în literatură. Să-ți faci un meșteșug din a scoate cu lingura sau cu paharul și din a freca pe limbă. Dacă din întâmplare, criticul are în ascendența lui un câine, ceea ce nu pare cu totul exclus. În stadiul cunoștințelor actuale, vedeți cât de colo ce preferă estetica limbii lui.

E o critică asemănătoare cu fascinația pe care o produce muzica militară, urmată de popor pe de laturile trombonului și tobelor mari – când e admirativă și de aceeași calitate cu veselia copiilor din mahala urmărind un cocoșat sau un dement, cu pocnitori și pietre. Sinistră profesie și lamentabil intelect de ceea ce se cheamă la Freud refulare.

Panaiot, vechiul coleg de copilărie* și școală, adusese din satul lui în București o vergea prelungită cu o spirală și care servea tatălui acestui copil bestial, pădurar, la curățit o pușcă. Duminica, Panaiot se deda plăcerii lui din ziua a șaptea. Ațâța câinii din cartier prin zăbrele și când animalul, îndârjit punea gura

Pe vârful vergelei, Panaiot cu o mișcare de spadasin l-o vâra adânc, zmcând-o cu sânge și cu beregăți. El n-a mâncat niciodată o bătaie în toată puterea cuvântului, căci și-o fi îngropa în sine pasiunea de hingher și cine știe ce se întâmpla dacă ajungea director general de contabilitate sau critic literar. Se poate închipui orice.

Există personajii palide, intelectualizate și a căror copilărie supravegheată și nobil derivată către preocupările de minte, a lăsat un oftat în viața sufletului sau o cruzime latentă. Am văzut unul care mușcând cu convingere dintr-un cartof crud, pretindea subț stăpâni-rea unui medic hipnotizant că savurează o pară bergamotă, debarasându-și buzele până și de niște sâmburi imaginari. Era destul de copt – personajul nu cartoful – căci avea vreo patruzeci de ani”.

Spectacolul e de ordinul masturbării. Criticul în luptă cu o foaie de hârtie și cu o carte – și al magiei: *envoutement*. În mănăstirile medievale, călugării inițiați înfingeau un ac în efigia personajului ce nu putea fi arestat de tribunalele inchiziției, cu credința că ochiul străpuns în portret corespundea în natură cu pisrderea lui și medicina timpului

nu găsea alte origini junghiului intercostal decât practica de la distanță a unei vrăjitorii bine administrată

Evident că a lua sugestii gata făcute di mina unui autor nu e mult onorabil și nu d-monstrează în tabela de valori a Demonului de cât sterilitate personală.

Ori atunci, în cazul criticii de zonă ușoară, se cere condeiului care o exercita puteri de strâl icire. De elasticitate și de vigoare, în stare să înlocuiască absența obiectivului cu ce-ieinonia parcursului. De obicei puterile acestea nu se pot asocia cu preocupările minore și critica rămâne numai acră și ca o tendință la un efect imposibil. Critica de această categorie are intenții care nu fac doi bani și rezultate în ceea ce privește culoarea și lumina, terne și cori-ace.

Căci oricum s-ar plasa în cercul soarelui, critica e operă de artă și fără geniu opera de arta de orice natură e tipografică, hebdomadară dar nulă. Efortul livresc și cerebral savant – adaugă copiei criticului virgule, pauze, nazuri simili-stilistice, ștersături, clarități de peniță, dar nu o scoate din emfatica ei nulitate. Ce greu izbutește o asemenea critică să surădă, când o caută și cât de incolor sceptică este aluzia când vrea să ne facă să gustăm dintr-un scepticism care decorează o imensă insignifianță!

Critica trebuie citită ca o poemă de inteligență și supusă transparențelor și conturelor care regentează toată poezia, indiferent de sensul ei laudativ sau injurios, străin substanței. Această critică nu e o dorință, e o realitate și lectura ei constituie în sine o foarte delicată și suavă petrecere intelectuală.

(*Adevărul literar și artistic*, anul XII, seria a II-a, nr. 664, 27 august 1933)

Ifi7

O LITERATURA

Acum un an mi se pare, încă nu știi ce-i un roman și l-ai întrebat pe un editor, să te lămurească. De vreme ce editorii cer colaboratorilor din listele lor exclusiv romane, nu se putea, să nu știe cu toată preciziunea ceea ce un ignorant de scriitor, preocupat de fraza strânsă și de cuvântul înnodat înăuntru și plas tic pe dinafară, nu a putut să afle. Căci în ceea ce privește pe romancier el face câteodată și destul de des romane fără să știe.

Editorul nu părea să știe mai mult decât afirma catalogul și lansat într-o dezvoltare de idee bănuită, improviza un discurs evident

plictisitor pentru spiritul lui critic. Aproape căzu? serăm de acord că înainte de toate romanul trebuie să fie ceva gros la cotor și cu coperti și că în orice caz cuvântul „roman” nu era voie să lipsească de pe copertă. Dar fiind om inteligent și isprăvind-și discursul înainte de a-l fi terminat, cam pe la jumătate, editorul râse... Nu mai știa nimica și avea o mătă-n sac.

— Cum vrei dumneata, l-am întrebat, să-ți fac un roman fără rețetă? Zici că am ce-mi trebuie în farmacia mea și pretinzi că boala cititorului ți-e cunoscută. Dacă iese nici mai mult nici mai puțin decât un purgativ pentru o afecțiune a gâtlejului?

— Descurcă-te cum te pricepi, zise editorul-Publicul cere romane și sunt dator să-i dau romane. Mă rog, îmi ajung 250 de pagini: un roman trebuie să aibă 250 de pagini. Întreabă-l și pe tipograf.

— Nu ți-a făcut niciodată publicul observația că romanele pe care i le-ai vândut nu erau romane?

— Slavă Domnului, nu, zise editorul, și am scos până acum 746, care s-au vândut toate. Crezi dumneata că un roman poate să fie altceva decât un roman? De unde îți vine îndoiala?

— Mai știi și eu, zisei. Zic. Timp de 40 de ani nimeni n-a știut ce-i un roman și acum face toată lumea. Auzeam de niște condiții ideale, pe care avea să **k** împlinească romanul ca să fie roman și mă învățasem cu gândul că francezii sunt singurii romancieri. Pe vremuri toți erau romancieri, încă din al treilea an de liceu. Unul singur s-a lăsat mai greu. Un oarecare Gustave Flaubert, care se încapățânase să creadă că un roman se scrie 10 ani și se corectează în alți cinci, rezervându-și încă cinci ani pentru o autopenultimă reviziune.

— Eu l-am tradus într-o lună și jumătate, nu mi-a trebuit mai mult, răspunse editorul. Dar am și autori de-ai mei care îmi scriu într-o lună și jumătate un roman original. Alte timpuri: Flaubert scria la lumânare și călătorea cu diligenta.

Simțind oarecare confuzie în presentimenen-Ifiț titt»

Lele editorului, am lăsat problema romanului nerezolvată. Interlocutorul meu părea că i-ai fi atribuit bucuros lui Flaubert și paternitatea „puștii zise de salon, cu care tinerii aspiranți la vânatoare trag prin grădină după pisici și pui de găină, ca să se obicinuiască din vreme cu vânatul fioros.

Ca să mă instruiesc, de la editori am trecut la autorii înșiși de romane, și de la aceștia la critici, care drept vorbind exprimă

sinceritățile editorilor cu un vocabular abstract și esențial. Ca să pipăi pe departe înțelesul acestor persoane deprinse să disece până și firul de câlți tras dintr-o încâlcire, simți că facultățile strict animale sărut insuficiente, dacă n-au fost modificate de cel puțin un doctorat. Substanța transmutată într-un vocabular destinat să separe în detaliu un atom de umbra ce-o închide, „»” dă naștere sensurilor noi, unor ecouri pe de o parte degradate ale sunetului primitiv barbar și pe de altă parte contrase și ridicate până la chintesețe. E o chinuire a intelectului, o prelungire a chimiei, care desfăcând cărbunele, păcura și alte excremente, mai puțin anorganice în principii, raportează vibrațiile materiei compuse pentru anumite expresii olfactive, de floare și parfumul ei. Dacă vreodată teologia va deveni incapabilă să dovedească existența lui Dumnezeu, în ziua acestui eveniment imposibil, argumentele de supranatură și impalpabilitate demonstrativă vor fi oferite gratuit sectelor viitoare, derivate dintr-o atență.

Lectură din nou a Vechiului și Noului Așeză-niânt, de către critica literară.

Să aibă literatura un rost, deoarece se face, altul decât să amuzeze? Chestiunea se simplifică mult și este de ajuns să povestești, ca grecii, ca arabii, ca țărani și păstori, să dansezi și să cânti. Dificultatea pare să fie în geniul de invențiune, care cedează iute și nu e unanim. Invențiune, desigur, înfierbântată de o fantezie, unde se identifică omul pe tiparele imaginației. Don Chijote, Sara oprită-n drum pentru că își întoarce capul, de împietrirea ei, Josna care ține soarele-n loc... Într-un punct se face o stea de o secundă sau lovește cerul un talaz. Pe harpă sau din vioară un sunet a fulgerat odată o sută de mii de ani. Povestea place și vulgului și unui lector rafinat iar saltul și accentul intuiției aparțin necesităților acestuia din urmă. Dincoace de geniu e literatura.

Cărturarul nu e oglibat să aibă ceea ce și păstorilor le lipsește de cele mai multe ori. El are cărți, citește cărți și face cărți. Ne găsim jos, jos de tot, în minor și în aproximativ și ne mulțumim cu relatările studiate, amplificate, întinse, cu anecdota. Aici creăm, analizăm, facem psihologie: cu o boabă de scrobeală albastră punem azur într-o gărlă întreagă. E o îndeletnicire și o artificializare care trebuie să ție loc singurului lucru adevărat, al geniului curat. Dintr-o carte ies o sută și dintr-un roman o sută de romane. Aranjamentul se menține, numai

calitatea nu mai e loc să fie discutată.

171

Dacă stăm de vorbă cu editura nici nu e nevoie de mai mult: cartea se vinde. Și tot așa dacă stăm de vorbă cu autorii, care și ei au 7 ieșit și ies unii dintr-alții. Dar dacă stăm de vorbă cu alte personaje, cu pământul, cu marea, cu pădurea, care păstrează tablele intacte ale legii, concesiile pier și acomodările sunt respinse. Acolo, publicitatea, contractele, tranzacțiile, pâlcurile, generațiile, interesele, vanitățile reprezintă zborul scurt, circulația moale, elanul insignifiant.

Mi se pare, dragă editore, că în sfârșit m-am luminat și o să cădem de acord. Ca să nu mai zicem proză zicem roman: era timpul să schimbăm o terminologie îmbătrânită. Și romanul nu o să mai aibă 250 de pagini, poate să aibă 875, fără să înceteze să fie roman, și poate să aibă numai zece și numai o singură pagină de tipar. Scriitorul e romancier. Știi că nu este deloc urât cuvântul dumitale, imprimat pe copertă? Să-l anexăm definitiv și să scrim romane diluate și romane concentrate, dând marginilor drumul sau strângându-le pe centru – și vom introduce și versurile în roman, ca să avem un singur material pentru toată tehnicitatea, ca în industria siderurgică, fontă, fier și oțel, cubic pentru vagoane și pelicular pentru cuțite și brici.

(*Adevărul literar și artistic*, anul XII, seria a II-a, nr. 668, 24 septembrie 1933)

BILET LITERAR

Repetat fără măsură, cuvântul „stil” izbutește să fie antipatic, ca și democrația. Poți să fii și democrat și bun român, fără să afirmi prea des: în lucrurile delicate buna cuviință a discrețiunii împiedică emfaza declamatorie. Ostentația face parte din brutalitate și este zestrea enervantă a copiștilor și a samsarilor de idei și sentimente, îmbulziți după ce creatorii umili de operă și vitejii triști au trecut. Ceva imens de tragic și melodramatic, cultura, a devenit o profesiune cu gorniști și tăărăboi, în care nimeni nu se pricepe decât la vocabla și cabotina j.

Constatarea stilului e un gest verbal și vag, care îmbrățișează orizontul perspectivelor inexprimabile. De câte ori nu poți defini, miști mina din două încheieturi și dai sentința: admirabil!

De la stil, se ajunge la stilist... Întrebată între două romane insipide tocate pe un pian, cum i se pare Flaubert, în lipsă de subiect, o cuconiță frumoasă a lansat răspunsul că scrie curățel... Doamna era conștientă de frumusețea perlelor ce-i îmboboceau ca două boabe de

lemnul câinelui lobii trandafirii ai urechii și zarzavatul prețios al valansienei despicată jos în dreptul cutei voluptuoase dintre sâni, îi ofet72

Reau prestigiul și îndrăzneala unui răspuns idiot.

Literatorii neinformați prin experiența emoțiilor proprii au luat cu oarecare justificare cuvântul întreg și l-au pus pe ei, gata făcut, ca o gân-ganie, ca să-l poată alunga de pe manșetă cu bobârnacul. Ploșnița stilului e ardeiată și puturoasă. Ei își închipuiesc, după cum au apucat să citească și să reție, că stilul e ceva deosebit de conținut; un flacon gol de o parte cu parfum dincolo de el. Există credința că se poate porni din stil, din nimic, că poți să scrii cu penița uscată sau că pornești de la cerneală și de la dop. Două categorii, una proastă zgârie hârtia și alta mai bună se mânjește pe degete. Ar fi o materie de alienație mintală, repetând de o mie de ori bing! bong! și variind înțelesul personal și confidențial al monosilabei. Cretini de tot sau inteligenți de tot: niciun intermediu. Sunt băieți cu butonieră fixați în aceste două criterii: o înviere a formei și a fondului. Vezi forma fără fond și fondul fără formă... La ce pot sluji câteodată biblioteca și universitatea!

De constrângerea uceniciei nu scapă însă nimeni ușor și dacă nu ești râcâit de maximum de substanță în minimum de proză, ce scriitor ai putea să fii? Cu mătura toată n-a scris încă nimeni: trebuie paiul. Eh! desigur nu este niciun meșteșug prea primar și dacă ar fi ca o țeavă fără nicio stricătură, ca o macaroană lină, dreaptă și nerotită, literatura s-ar dovedi mai agreabilă.

Poate că stil vrea să zică limbă. E adevărat că din limba lui fiecare om își face o limbă personală, fără să bage de seamă. El poate extrage numai atât din oxigen și carbon cât îi trebuie, ca plantele cu mii de mirosuri, divizate dintr-unul și același văzduh ambiant de particularitatea unei semințe. Și au și cuvintele hormoni și secreții, mai sensibile pentru om anumit. Expresia cristalizează în tot felul: a și-o alege pe cea relativ mai geometrică nu e stil, e ținută, e igienă – dar trebuie să alegi, ca să păstrezi mai mult material interior decât mai puțin, dintr-un sens. Este stil simpla nevoie destul de obligatorie pentru artistul care nu vrea să se ia la întrecere cu gura de apă, a corectării? Te poți detesta atât de mult sau iubi atât de mult, încât să vrei să ți se pară bună, exactă și recomandabilă fiecare pagină scrisă, pe care să nu o poți arunca satisfăcut în foc?

Din manuscrisele artiștilor, fie biologi fie poeți de proză sau

versuri, cititorul vede că totdeauna expresia ștersă este mai slabă decât cuvântul adăugat peste ștersură și din câte 6, 7 anulări consecutive textul unui Flaubert sau Chateaubriand se apropie de sens și precizie treptat, căci lucrul mai bun nu iese dintr-odată. Desigur, dacă ești împiedicat să te rezolvi în lapoviță și în borhot, de scrupulul decenței.

În desen și chiar în portret, unde controlul poate fi mai simplu, severitățile au fost eva

175

Date cu termenul învățat, al viziunii proprii. Poftim un artist autorizat să se aprecieze argumentând despre sine că vede așa! Domnul are vreme să analizeze cum vede. De penibilele dificultăți ale manuscrisului care nu admite surogat, impertinență, tranzacție și lichelism, nimeni nu se poate desface.

(*Adevărul* literar și artistic, anul seria II-a, Nr. 707, duminică 24 ale 1934).

VARIAȚII

Iu-M-am hotărât o dată pentru totdeauna și până acum un an transgresat, să nu mă amestec nici în conflictele nici în împăcările dintre manuscrisele mele date la tipar și cititorul, critic, notator sau simplu particular, al manuscriselor tipărite. Este a ieși din casă de câte ori îți trece o pasăre portocalie sau un gărgăune pe la fereastră și a te ține după zborul lor înalt, cu gura căscată, sau pitic. E un sport de-a ber-beleaca și o acțiune interzisă. Conștiința nudă a meșteșugului de graiuri și vorbe e încleștată pe mai utile preocupări, care impun lepădarea de un amor propriu imbecil și asceza, în ceea ce privește insignifianta persoană a ucenicului. Dacă s-ar fi certat pe încovoiești și noduri ori ar fi căzut în extaz dinaintea oricărei volute de fier, ieșită elastică de subțicocane, lăcătușii de la Curtea-de-Argeș n-ar fi acoperit nici până azi intervalele goale din ferestrele mănăstirii cu zigzaguri și curbe.

Dar trebuie să relev nu atât pentru autor cât pentru o regulă de bun simț, care poate folosi, precizată, ținutei secrete sufletești a unor învățaței, apropiați de surâsurile hârtiei cu prea multă sfială sau prea multă familiaritate, o stupiditate, pe care am văzut-o tipărită de câteva ori.

12 – Ars poetica **m**

E vorba de o carte pe care încerc să o scriu *ochii Maicii Domnului*

și care mi-am propu –, să fie o carte gingașe și aș voi bineînțeles să pot să o reușesc. Ura de monotonie, de mucegai, nimic altceva, m-a determinat ca în fiecare așa-zis volum pe care l-am întocmit, să dezleg pentru onoarea profesională, pentru nimic altceva, o chestiune nouă. Să ne-nțelegem: nu o chestiune de aceea mare și eternă, din vastele probleme adunate într-o concepție, știi, cu răspântii în definitivele direcții și care fac din scriitorul întunecat și berbant cu sine un dascăl al usturimilor universale; una mică de tot, relativă la petecul de hârtie mâzgălit și la mâzgăliciul cu peniță, atât de mică încât nici nu poate încăpea într-un enunț. Chestiune de ordinul aproape anodin, în orice caz de strictă intimitate, ca nasturii de la cămașă.

Un confrate destul de simplist sau destul „de răzbunat cu un cuvânt strecurat într-o frază elogioasă cârpită a lansat de dragul rubricii informația, reproducă în termenul ei principal aiurea, cum că s-ar fi făcut o prinsoare dacă autorul este „capabil” de a seri un „roman”. Termenul *capabil* nu vine din acțiune, ci din tarif și e anticipat pentru un efect.

Ce înseamnă aia că un scriitor e capabil să scrie un lucru și incapabil să scrie altul, dacă activitatea lui neconfinită exclusiv în metrică și prozodic utilizează curent materialul plastic al prozei? Diferența de la capacitate și incapacitate privește însușirile și aplicarea lor azi cu succes și mâine nulă. Cine poate seri un munte poate seri și o luptă de tauri, căci condeiul face în toate cazurile un repontaj cu substanță interioară mai multă sau mai puțină. Un pictor poate să aibă o pensulă bună însă o voce detestabilă: se poate spune despre el numai în canto că e incapabil, pentru că iese din materialele lui. Baudelaire știa ce spune când a scris că el cunoștea 70 de feluri de-a fi original și că din toate și-a ales unul și s-a ținut de el. Dacă socotim că 999 la mie literatura este lectură și că literatul maimuțărește cu voie și mai ales fără voie autorii care i-au plăcut mai mult, a seri nu înseamnă așa de mare lucru încât să se comporte acel supra simț de pură superficialitate îndreptățit să evalueze potentele pe un centimetru de lungime și subdiviziunile sau multiplii lui zero întreg.

Cât privește „romanul” chimia secrețiilor unor confrăți care obicinuesc să primească semnificările în gură, abuzează. Poți să scrii admirabil, afirmă cu un secret misticism, dar nu poți să scrii un roman... Au mai întrebat o dată pe confrății în stare să răspundă ce este un roman, dacă el constituie o noțiune atât de personală, încât și

cei care pot să exprime o idee cât și cei care o pelticăresc se bucură de harul că o conțin în stare nativă – și nu mi-a răspuns niciunul. Dacă „Adevărul literar” ar voi să întreprindă o anchetă și să puie această chestiune la punct, o delicată panică ar cuprinde pe toți experții acestei noțiuni loviți cu nasul de ea și numărul gugumăniilor impru

179

Denților ispitiți să dea o definiție restrictivă ar fi sută la sută. Dar am isprăvi cu un secret, care speculat în teren închis permite atitudinii dogmatice și înființări de ridicule autorități. Pentru că în toate epocile cu idei obscure și de rostiri incomplete, circulă câteva vocabule de refugiu, bune pentru escamotarea personalității, definițiile care se vor bizui pe o poziție sigură a cotului mânei drepte răzimat pe manuscris vor include cuvântul „epic”, un derivativ tot atât de nefericit ca și cuvântul inclus.

Romanul a fos cândva, păstrând proporțiile, ceva analog cu versificarea sonetului sau cu strofa în patru, de rime încrucișate, masculine și feminine, reprezentând poezia academică, oficială și administrativă și încadrată între ortografie și ordonanța comunală – și cu omiletica. Instinctul mecanic al oamenilor de mai mult sau mai puțin prost gust organiza singurele materiale de care dispunea sufletul, intelectul și limbajul în schelete articulate după un patron. Dacă te dezmechanizai și nu erai nici bun catolic nici gânditor conform unui model autorizat, te făceai de rușine. Precedenții noștri de pân-acum 100 de ani nu aveau nici locomotiva nici automobilul ca să fie satisfăcuți mecani-cește, emancipați de o obsesie și de o folie în intelect și psihologic. Astăzi nu mai e acel as, lucru și în de/ordinea talentului tumultuoasă poezia poate fi proză și invers – nu mai e obligatoriu ca poezia să țăcăne ca un motor, și noțiunea de roman se suprapune noțiunii de literatură și de proză – și de versuri: de ce nu? cu care se confundă.

Capabil să scrie o carte este orice om care feia orânduind o tablă de materii sau un subiect: greutatea pentru el consistă în a seri o pagină și o frază – aci se lichidează capacitatea – și e foarte greu de scris o pagină și o frază. Teatrul, unde autorul nu scrie ci împletește, refugiat în tehnica, așa-zisă, comună tuturor meșteșugurilor mai mult sau mai puțin intelectualizate, utilizate în arta constructorului, prezintă termenul integral al compatibilităților neobligatorii.

Cunosc, desigur, atitudinea care vrea. să spuie și spune că nu

interesează condeiul mai mult decât viața, și sunt nu numai de acord cu această realitate ironică față de scrisul insignifiant dar și în practica vieții dau preferință unui fir de usturoi viu, față de o carte mediocră – o carte bine scrisă, adică scrisă. – nu mi-e dimnotrivă indiferență și o așez lângă firul cu pricina: căci o carte bine scrisă izbutește să realizeze în sensul ei ceea ce realizează în sensul lui firul de iarbă, un maximum, scrisul fiind obligat să transforme materialele admirabile ale vieții în admirabil propriu.

(*Adevărul literar și artistic*, anul XIII, seria II-a, nr. 725, 28 octombrie 1934).

T

SCRISORI

1. Nu, dragă prie era. Nu e foarte necesar să demonstrezi o genialitate. Pentru că ai vrea să știi dacă se poate să-ți faci o activitate din meșteșugul lungirii vorbei, care se cheamă literatură, îți răspund pe dinafară că se poate. Meșteșugul a început să fie o meserie și nu e mai rușinos decât alte profesii împlinite cu mai multă sau mai puțină strălucire și fără obligația ei venită de la bossa infecundă a unui criticism de arătări. O educație a nerăbdării cere autorului să fulgere și să se consume tot cu fiecare a lui zisă lucrare. Dumneata n-ai ce face cu asemenea chibrit. Ia-o și du-o domol și cu stăpânire Precocilățile combustiei sunt rele. Te poți afla la 30 de ani gol și fumat – și scuipat, și abia începe profesia.

Mi se pare că o cerință trebuie respectată: să-ți placă meșteșugul. E o plăcere amăruie, dar în zigzagurile ei continuă. Neistovindu-se râvna, durează și ea.

Am un vecin care mă exasperează cu o tenacitate tare. De 3 ani, în fiecare seară, timp de cât sva luni pe an el asediază în grădina lui, cu arcușul pe vioară o melodie de romanță obsedantă pentru auzul lui. Și-a pus de gând să o izbutească. Îmi dau seama că în deșert: nici peste 10 ani vioara lui nu va putea să o *prin*

Nunțe. Am numărat sute de începuturi ale primelor 3, 4 silabe, zi cu zi. Cheia lui nu nimerește niciodată-n broască dar vecinul e neobosit. El știe că are o cheie și o gaură și că nu se poate ca odată și odată să nu descuie pe întunerice resortul interior. Peste 11 ani s-ar putea ca melodia să fie cântată și va fi fără îndoială un cântec pe care l-a uitat toată lumea. Fără să bănuiască, ridiculul meu violonist îmi slujește de dascăl. Am făcut și eu cu vioara mea ca el și chiar când am

ajuns să nu cânt cum voiam, tot am făcut ceva. Interesează ceva. Nu interesează, negreșit, cerul și pământul, dar interesează punctul dumitale de vedere, fă ceva, orice, dar ceva trebuie să faci.

Trebuie fiindcă vrei. Într-altfel, știi, e cam totuna, să faci sau să nu faci nimic. În argot parizian asta se cheamă *Quij-quiif*. Te-apucă un fel de rușine să vezi că toate găzele fac câte ceva, măcar ca să se afle în treabă. Înțelegi că ți-o ia oamenii înainte dar vine mai greu de înțeles să t întreacă cine să zică? o coropijniță. Știi ce greoaie e bruta asta mică dezgustătoare. Toate organele îi sunt parcă înfr-adins articulate contradictoriu, pentru ca la tot pasul să dea îndărăt. Dacă ai citit un tratat de specialitate, nu ți-ar veni să crezi câte devastări operează bestia lentă, înnodată și mută. Secretul ei e derizoriu: lucrează încet, însă lucrează mereu. Asta vreau să-ți spui.

Dacă ții să-ți fac o confidență dragă prietene, dumneata citești acum scrisoarea unuia din cei

Mai leneși viețuitori. Îți puneam mai sus o condiție: să-ți placă meseria – și-ți pot spune la ureche că ceea ce mi-a plăcut mie mai mult, n-a fost atât ea cât – absența ei. Natura m-a înzestrat cu o capacitate de lene care ar fi putut să irămâie singura și adevărata mea vocație, dacă împrejurările nu mă înghesuiau. Voiam să știu foarte multe lucruri, fără să mă ostenesc să le caut. Din temperament și răzbunare prefer animalele puturoase, fără să mă gândesc că ele sunt cele mai agile și mai cochete. Aș putea să dorm câteva zile în șir și să nu mă scol din pat decât ca să mănânc și să mă întorc pe cealaltă parte. Fiindcă n-am voie, mă compensez cu spectacolul animalelor, păstrătoarele ritului naturii somnolente și visătoare. Cooii mei primesc porția triplă. În vederea unei imense digestii trândave. Mă satisface să-i găsesc putrezind la soare pe acești privilegiați pe care poate că ai observat, nu-i atacă nicio-dată musca. Meșteșugul se împacă nu se poate mai bine cu lenea mare, favorabilă bunelor încolțiri: meseria îți impune o activitate. N-ai face dacă te hotărăști, căci, vrea să zică, trebuia să faci mereu câte ceva.

Ți-am mai spus, mi se pare, câteodată, că foarte incidental am devenit ceea ce se numește un scriitor. Încredințat că adversarul meșteșug e o lene eternă eu voiam să dorim. Și mă cam supărau întrebările altora și mai ales ale mele, mă supărau periodicitățile, ciclurile organizate, calendarul biologic și social.

la supărau scrisorile, vizitele și mă supăra toată lumea, de la ferestrele etajului meu în jos. M-am născut cu câteva grave

impermeabilități și cu o sângeroasă aversiune pentru literatură, literatura în care am căzut. Confrații mei naivi cred că așa avea despre mine o închipuire și ca să mă știrbească se întâmplă să mi-o înjure sau să mă conteste parțial și în bloc. N-ai idee câți proști vulgari sunt în meseria noastră pe lângă proștii superbi.

Ai să crezi, de pildă, că poetul Barbu e un om foarte inteligent. Îți aduci aminte că e m-ai tematician și arcepti și stilul spiritual în care / își lucrează versurile, dezlânind urzeala, după / ce a țesut în metru comun, strângând rândurile / vertical de la margini spre mijloc și lăsând să / atârne câteva fire cu capătul afară. În locul I unde se întâlnește un corn de căprioară cu o – jumătate de.ro” a, după desenul inițial, se în 1 tâmplă fenomenul misterului și lâna cărămizie \ bate-n gălbui prin reciprocitățile bumbacului / bleu ciel. Meșteșugul e savuros.

Ei bine, poetul a venit odată de mult, poate că acum vreo șase, șapte ani, la mine acasă¹². Apucasem să scot și eu un prim volum de versuri și mă găseam în bluză și pantaloni de lucrător, fluierând contemplativ cu mâinile în buzunare, dinaintea unui părete cu cărți, așezate în rafturi după cotoare. Ivirea neașteptată a poetului în coridorul meu și în dreptul ușii nu era emoționat pe cât trebuia de violent însă m-a amuzat figura lui de ofițer de

Stare civilă și m-a dispus tonul lui de circumstanță, terminologic. Mi se pare că era în redingotă. Prestigiul ceremoniei se ciocnea cu ilaritatea pe care lucrurile care nu rid totuși o au, de ținuta mea cu totul neglijată, lipsită nu numai de cravată dar și de bretele. Încălțăminte demnă a poetului expecta bot în bot papucii mei lăbărțați.

Poetul voia să-mi ceară un exemplar din volum. Ce putea să fie mai simplu decât dă-mi te rog volumul dumitale și decât poftim volumul meu: Poetului Ion Barbu, omagii. Țigări erau, cafeaua se făcea și confrății puteau să treacă la un lung taifas, cu atât mai agreabil cu cât poetul are un savuros raționament cerebral chinez.

Însă poetul începea tocmai un discurs, intrând în stilul indirect – și cum sta în picioare cu solemnitate și nu pusese piciorul pe pragul odăii, cu mare greutate am obținut să nu-l demontez cu o pufnire de răs. Poetul zise butonat: „Am venit să-mi iau exemplarul pe care mi l-ați rezervat”. Dacă lucrul ia atare formă, stai nițel, mi-am zis: „Nu ți-am rezervat, dragă domnule, niciun exemplar”. S-a ivit o grimasă.

Am mai apăsat puțin; „Nu numai că nu ți-am rezervat, dar o să mă ierți că nici nu m-am gândit”.

Logodnicul trecu în contrastul lui, al înmormântării. Cu tonul cel mai ales al muzicalității el, care ar fi putut să tacă, zise „Atunci nu-mi rămâne decât să mă *retrag*”.

Acest retrag îmi aduse încă o dată hohotul de râs până la buze.

Mă gândii o secundă ce să răspund și ce să fac-și răspunsei: „Retragerea pe la stânga, Ușa din fund”.

La câțva timp după acest neînsemnat eveniment poetul Barbu a publicat un studiu¹³ cu mult prea lung asupra poeziilor lui Tudor Arghezi, judecat sub toate aspectele plus altele câteva, ca să se demonstreze nulitatea complicată a unui autor, care făcea tot ce putea ca să nu iasă lucrul mâinilor lui prea prost, dar care când ieșea prost nu se spânzura de disperare ci lua de la cap, dintr-o altă parte...

(*Adevărul* literar și artistic, anul XIV, seria II-a, nr. 761, 7 iulie 1935).

18 G

DINTR-UN FOIȘOR1

Mi-a trecut câteodată prin gândisă-mi caut trecutul|cu condeiul.
/ - ” * Unele lucruri mi s-a părut că ar putea să-l ispitească prin meritul originalității. Parcă n-ar mai fi fost într-altă viață cunoscută de mine. Ești atras de câte o împrejurare consumată, ca un ac purtat pe un geam de magnetul plimbat pe dedesubt, și cine a durat o bucată de timp are tendința să solemnizeze mărunțișurile existenței și să le prefacă în evenimente. Neputând realiza nimic valabil în activitate, începe să creadă, când osteneala o temperează, că un sirrmlaon1 Hp acțiune trecută e m „lt Hpâf nu npanf. Oratorul și omul politic își adună discursurile indiferente în volume, voind să-și afirme în prezentul absent un trecut din care au lipsit. Dar nici aceia care au izbutit odată să-și închege, un îți cu ambianța unui moment, o figură, nu rezistă peste o epocă lichidată. Timpul s-a întors într-altă parte și schițează alte scheme provizorii. VSolicitat astfel să mă scormonesc, am analizat și, ajutat de lene, am ajuns la încheierea că nicio amintire m|plătestgi2 Pmfta” lia rheltiijtajprjrv a i? ă7 r7T! sr. plifjTtpritia de a „înjheba ceva din prea puțin, s-a descompus. Obiecțiile|eu erau lipsite de temei. Poate să intereseze faptul brut petrecut și ridicat din mormântul lui, numai pentru motivul că ar fi existat? Ar fi putut să nu fie, și între a fi ceva și a nu fi nici atât, în timp diferența se pierde./

Am umblat o zi întreagă dintr-o vară, deasupra ruinelor unei cetăți de piatră de acum două mii de ani, organizată pentru o rezistență istorică îndelungată. M-am oprit în vasta încăpere de colonade frânte unde judeca și hotăra un Senat. Trăiseră acolo mii de voințe și de energii și ia – pornit din vechea cetate tumultul repetat câteva veacuri de-a rândul, al victorioaselor inițiative. Au adunat colțuri de calcar pe care se mai puteau cunoaște un fragment de inscripție, o fărâmbă dintr-un chenar decorativ. Către seară, în fulgerul de aur al soarelui din apus, am văzut însă o șopârlă verde întinsă pe lespedea fierbinte.

Fusese cel maijuings-teeru din iseiate... Din pragul poștăii monumentale, am aruncat crâmpeiele de sculptură îndărăt. Nu mai puneam pe ele niciun preț, și mi-a rămas numai amintirea bijuțerjei yijj?

— ZrP 3* Poate că tâlmăcirea întrucâtva, culoarea căpătată din trecerea pe plan actual a planurilor de Demult, să facă acceptabil un trecut. Mai este această schimbare de perspectivă un trecut și o amin? x dea jifi: Hprigâext de literaluірă T-Cfidavrul se împrumută cu prestigii, din strălucirea ceremoniei cu care este adus de la groapă înapoi.

189

Amintirile implică și Jjătrinețe, care-i când un termen, când o noțiune de neadmis. La șaizeci de ani și încă unul, autorul a rămas. un începător: dovadă! Aceleași imprecizii i\, frământă, ca la optsprezece ani. Se îndoiește El nu cunoaște fericirile certitudinii și faciilitatea de a intra în topul de hârtie și materiale cu entuziasmul unui cățelandru într-o grădină de mierle. E perplex. Lasă pe mâine. Oricare ar fi însemnătatea gunoaielor măturate și strânse într-o carte, trecutul și amintirile (trebuie mutate din peisajul lor în caiet. Ai o șovăire. Te codești: de unde și cum – [începi Cauți în ghemul de lână compact f unicăpătâi, din care să se desfacă. Dar mai mult decât un început de povestire te tulbură tonul. Nu-ți place niciun fel de) toji și ți-ar trebui de-abia o a șaptezecime de ton aproape josită, neafată pe diapazon. Care-i aceea, din miile de crâmpeie de tonuri? Într-o – viață, up scriitor ajunge să învețe numai atât: nu tonul, ci condiția tonuluisianuajitbi...”, te vorbește deStil”. Nici asta nu știi pe dinafară și fără document ce s-ar putea să fie. (Dar este altceva decât tonul, o fantezie interioară a tonului, un zigzag, un arabesc pe linia de ton. Cu totul abstract și

absurd rămâne tot punctul din care se ridică a mia firimitură de ton. Punct infinit de mic, într-însul se cuprinde totul, ca într-o sămânță de fag: sutele de ani și pădurea.

Este permisă o digresiune. Dintr-un semiton trăiesc literaturi întregi și vremuri de literatură. Nimerește tonul un condei, și tonul se reproduce tip, din călimări în călimări. El se percepe cu instinctul: miroase a același ton pretutindeni, variat cu o degradare în care s-a strecurat un alt miros, mai slab. Când se uzează tonul, monotonia decadenței înseamnă o pauză. Servilismul imitației sincere sau maimuțarite se sleiește și el, și sensibilitatea, redusă la onomatopeic, te face să gândești expresia cu cele cinci degete pe buze, bolborosind copilărește cinci singure silabe.

Din stânga, din dreapta, de sus, de jos se așteaptă tonul nou, care poate să întârzie o viață de timp. Pauză tragică de intelect: epocă de revoluții. Nu știi de unde se iscă și, subit, ce-l sugerează; o lovitură de săcure, o rugăciune, un cântec de greiere. Dar îndată ce tonul nou a fost auzit, fauna intelectuală, în suferință de originalitate, se năpustește să adoptă.

Se mai creează încă o glorie și încă un servilism.

Gândul amintirilor mi-a fugit întotdeauna cum a venit.

3 ă trăiești de două ori un lucru cu adevărat, nelrnrnu-Ttrezește în realitatea dementămai bun. Nici atunci când l-ai trăit n-ai știut că-l trăiești. Câtă vreme l-ai parcurs în fragmente, intervalele dintre minute s-au compus cu el arbitrar, și mai târziu reconstituirea e falsă, căci i-ai adăugat, fără să vrei, o nouă subiectivitate. Cel care gândește un act al lui, Petre

191

Cut cu treizeci de ani mai înainte, îl deformează cu drep cuvânt. Era mai exact în timpul lui decât în forma evoluată? Ambele tinv; puri, de realitate și de aducere-aminte, sunt două aspecte ale unui act trăit incomplet și reprodus parțial. Dacă ai prins din el o aromă, singură emoția parfumului poate să fie adunată. Ce a rămas din amintire? Nimic. Trebuie neapărat să fie amintirea decalcul fidel al unui eveniment?

O carte de amintiri se definește de rând pe criteriul istoric: însemnarea de-a-ndăratele pe calendar a zilelor petrecute, notate, poate, și într-un „jurnal”. Nici jurnalul nu e real, nici criteriul – și nici însemnarea; și cât vezi din realitate e inexact, realitatea fiind mai mare

decât momentul, și, în definitiv, indiferentă.

X colecție de fotografii în \ pp sărite e un teanc de realități afirmate în tot cuprinsul tehnic al obiectivității și al criteriului istoric. Nici viața unui singur element din complexul omenesc, a figurii aparent invariabilă și fixă, nu e mai norocoasă în ceea ce privește amintirea și stabilitatea.

Te uiți uneori la fotografiile tale. A trebuit să-ți faci: civilizația se rabdă cu carnet de identitate. Ai vreo sută – și niciuna nu seamănă, nici cu originalul nici cu niciuna din toate celelalte. Când ne lipsește un subiect de ilaritate acasă, deschidem albumul familiei, ca

Zierul nostru grotesc, și pe când varietatea co-jiucă a expresiei ne excită râsul, ne întristează contradicția fundamentală. Ești de câteva ori tatăl, unchiul și moșul tău propriu, mai tânăr decât nepotul, și evoci toată antropologia. Lumina ochilor vine de la altcineva, surâsul e străin. O strâmbătură profană te înrudește cu cine nu vrei.

În ceasul ei fotografia atesta originalul. Veridic în secunda obiectivului deschis, și valabil o zi sau două, portretul se descompune, murind în fiecare fotografie o dată.

Omul viu scapă și actelor, ca fotografiilor lui. Cum l-ai recăpăta după zeci de ani cu condeiu?

Dar care e omul viu și adevărat? Cel silit să se trăiască, sau cel care fuge neconținut de sine în sute și mii de fantome transparente, schimbându-și umbra neconținut? E și el, în carne și oase, o ipoteză, și ipotezele se experimentează, ca și certitudinile, pe de lături. Nu ești adevărat nici când ești adevărat.

N Amintirile jă în de considerat în scris: verbale, devin anecdote. Amintirile se referă din copilărie. Maturitatea e pentru „memorii”, cu fotoliu, cu ghiozdan: evocă diplome, grade, statui și cimitire. E titlul rezervat omului politic, șefului de partid, generalului pensionar. Memoriile rectifică timpul și evenimentele antipatice. Lungite cu o silabă, „memoriile” se

13 – Ars poetica

Îndulcesc până la „memorial”, cuvânt romantic și funebru, cu tendințe de Panteon și Ateneu. Din fundul unei amfore goale se ridică un fum subțire violet și o bătaie de tobă. După dric, pășește un cal singuratec în doliu de cioclu. A îmbătrânit și calul mascat, călărit în adolescență.

Atât în copie cât și în original, nu m-am surprins, în ce mă

privește, că m-aș fi iubit prea mult. N-aș putea spune că m-am detestat cu o formulă integrală. Sentimentul nu mă urăște propriu-zis și nu pare scârbit de actele mele: el a refuzat numai să se expue.

„ Să te spovedești, cui te-ai spovedit? Cititorului? Scriitorul e propriul lui saltimbanc. Cel

„Puțin să fii onest, îți zici, să nu minți, să nu amăgești, preocupat™ sa” stupefiez. Dar poți, cinstit, să fii cinstit?

YExistă o curiozitate maladivă și degenerată fixată asupra scriitorului care s-a ridicat cu un lat de palmă peste epoca lui. Ea se satis – face uitându-se pe gaura cheii./

O viață e un trecut de scutece întinse pe o frânghie, care poate să fie ridicată mai sus ori lăsată mai jos, cu o prăjină, mai oblică sau mai verticală\Omul se povestește pe sine fals] E sugestiv la judecătorie spectacolul constant al neputinții împricinatului, să relateze adevărul și fapta, dacă adevărul e numai fapta constatată, însuși bolnavul pe care-l doare într-un

loc precis, descrie medicului o durere de alături sau de dincolo de sfera ei. Slnit mințiri adevărate și ale naturii și ale conștiinței.

E de examinat comentariul de pe dinafară. J 1 alege din ce are, înțelesul despre ceea ce ar rămâne. Un comentariu critic, de pildă, e un produs independent, rafinat prin perve-uri de intelect. Arhivarul ideilor caută avid în coșul de boarfe gogoloaiele de hârtie, le întinde, le lipește, le raportează unele la altele.

Pe fiecare om îl slujește un mobilier elementar, care se încarcă tot, în tărăboanța cu o singură roată piezișe a vieții. Nu te mulțumește să treci măcar peste mobilier. Ai vrea să știi cum a fost distribuit în apartamentul scriitorului și întrucât un scaun fără fund ori în trei picioare a contribuit la o atitudine sau a suportat-o. Dinaintea unei fructificări excepționale a sâmburelui comun, comentatorul mirat caută bălegarul. Opera singură nu-i e de ajuns: poate să pară îngerească. Nefiind primită ideea spontaneității, ivirea oamenilor fără ascendență și placentă vizibilă strică o convenție, contrariază un principiu. Lipsind sensul unei dimensiuni, ești împins – să te ții iritat după mistere cu sfoara, cu balanța, cu decilitirul; cu o inteligență comparativă, de raporturi. Trebuie căutat dincoace și dincolo de lucrul realizat, jur-împrejur și dedesubt. Metoda Bertillon și spiritul detectiv au intrat în literatură, miezul intemsec fiind deri

Vat în patologie și delir. Trebuie petice și zdrențe, pilituri și

urme digitale. Tendința sporește monstruos pe măsură cu tipografia. Are măcar comentatorul meritul să-i fie scriitorului duhovnic?

Scriitorul suspect de durată e dator să se administreze pentru puritate, în așa fel încât nimeni să nu poată întreprinde după moarte spionajul literar în bagaje.

Din pretențiile de a te explica în niște amintiri se poate admite atât, că viața unuia care și-a răbdut intemperii neîngenuncheat în râvna de a se concretiza, poate să fie educativă pentru viața celor mai puțin apți să îndure – dar și asta e o pedagogie pentru repetenți. Nu poate să zboare pasărea fără aripi, și dacă, din zbor, s-a prins în aripa ei un luceafăr, întâmplarea nu se repetă de mai multe ori în spațiul unei literaturi. Răspunderea cade în sarcina determinării, și nu a insului determinat. A orbecăi în trecutul necunoscut nu dă un rezultat despre valoare și-i numai o iluzie de vedere strimăbă.

Nevoia de a ști mai mult decât permite exponentul se traduce în studii, urmate de alte studii, de stive de studii, și nu lipsește din devoțiunea celui ce se martirisează cu ele nici sadica vigilență de a diminua obiectul. Rămâne așadar loc și motiv ca scriitorul să se îngâne și fără plăcere.

„Totuși, nu! Nu voi fi un autor de amintiri”. Așa ziceam.

Împrejurările au făcut, să cunosc mai de e pe domnul Qne/a”, care m-a jude dintr-un jilț de piele, două ceasuri. Tresă încerc un caiet de amintiri, care binevoi putea să le condensez numai într-unul singur. Ispitit de literatura povestitoare X V adeseori am refuzat-o din pricina fricii de rel \ vărsare. Proza e o tânărăfâțb, și dacă mi-am ales de preferință expresia versului, care retează aderențele este că sunt pentru rezultate concentrate rotunde, ca piersica și oul. Poezi se dezinteresează de genealogii și ramificații, mulțumindu-se cu fructul, care poartă în sine și vârfuri și rădăcini.

M-am așteptat să fiu, față de inspecțiile psihologie ale domnului Cineva, ceva ca o bucată de teracotă, ca un urcior, ca o stră-chioară, rânduite între bibelouri și smălțuri, pl marginea bibliotecii, fără nicio răspundere a proprietarului de hârburi. Oamenii oare trăiesc laolaltă, strânși într-o epocă pe o bucată de pământ, nu se prea deosebesc în afinitățile dintre ei de viețile repartizate pe sute și mii de ani, și întâmplarea te pune câteodată în situația descoperirii.

Nu pot să uit o coincidență fortuită, care mi-a arătat cât sunt oamenii de străini unii de alții și cât se ignoră reciproc.

Am rămas, pe vremuri, o noapte într-un cătun, înmormântat în pustietățile de șes ale Olteniei. Silit de neplăcerea că-și pierduseră caii de la căruță potcoavele în nisip, umblam după un adăpost. Călătorisem câteva ore într-o mare

Singurătate de ape răsfirate, prin prundișuipi nemărginite. Oprit din când în când, ca să se adape caii, ascultam imensitatea tăcerii, într-o reproducere românească a momentului paginii întâia din Biblie: „La început era Cuvântul”. Potcoavele se dezlipiseră câte una, și tovarășii mei de drum, de la oiștea căruței, călcau păturile unui diluviu sec, de-a curmezișul râu-lui mare, de-a dreptul pe copite și unghii. Teama noastră, a săteanului cu căruța și a călătorului, era de uscătul pietros al șoselei, până la care mai aveam de străbătut câțiva kilometri. O clopotniță ridicându-se din zare, ne-am dus într-acolo. Era un sătuc alb, ca o cutie de jucării. Începea seara să-l cearnă cu umbră. Am tras la popa. Preotul, un om, poate de vreo optzeci de ani, sărac și mic de stat, m-a culcat într-o cameră de bârne și lut, cu pereții plini cu cărți, până la tavan. Am răsfoit în ele. Erau cărți în mai multe limbi, despre un lucru care, căutat în ceruri, îl găsesc unii în matematici. Părintele învățase limbile singur și biruise știința mistică a cifrei și a cantității.

A doua zi nu îmi mai venea să plec.

Problemă de contemporaneitate: cum se întocmește un om, fără să prindă timpul de veste. Pe o margine de hotar.

Domnul Cineva mă cunoștea mai mult decât aș fi crezut.

Cartea provoacă aprecieri nevă-ute, pe care răsoantiile și evenimentele sunt neputincioase să le înceapă. Poți face sindrofie cu semenii care au trăit acum câteva mii de ani și cu cei din zilele tale, aruncați în cine știe ce de!

Părtări. Scrisul, mășcocițăexiamprii na o 7» A 1 mislire diâi” nou a lumii, are-o putere egalJLR” dregea eX Primatâân (jeneză. Nu mă pot mândri – tsei m și Mă sfilisca de o îndrăzneală. Cunosce în toată țara, de zeci de ani, oameni pe care nu i-am văzut și nu-i voi vădea niciodată. Mi-au scris după ce m-au citit și am rămas cu ei în ceea ce se cheamă, cu un cuvânt minor, corespondență. Nici nu e nevoie de mai mult. Contactul cu întinderile nevăzute dă impresia vârfulor de aripi ce se ating din zboruri contrarii. Și, oamenii pierd, când se cunosc și peste scris, dominați de fizicul brut. Cantea săvârșește o taină delicată... st. de câte ii-„I] Trâmât căpătat la câți ip]

Încurcat.

[Jartea ajunge și acolo unde nu se ridică nici nu coboară niciodată fapta politică; mai ales cartea literară, și pe cât miră înălțimile atinse, pe-atât satisfac distanța și profunzimea până la care pătrunde.

M-au emoționat tot felul de cazuri, și n-aș putea să deosebesc pe cel mai caracteristic din toate. Fabula merge de] a marele demnitar până la cizmarul dintr-o mahala, de la vânzătorul din negustoria de vopsele până la cotiga împinsă cu brațele, a unui precupeț ambulant. Am găsit pe cititorul de literatură lângă sacul cu fasole și movila de cartofi. Meserii depărtate de intelectualitatea cărțurarului bănuir om de-gust, simțitor de ponderi subtile, se apropie de cartea frumoasă. Șovăind câteva luni. Am izbu

199

Tit odată să mă prezint guvernatorului unei instituții de finanțe, de care aveam o veche nevoie pentru organizarea unui sistem de plăți de datorii. Cu o repulsie înăscută, de țaran, pentru autorități, ca să ajung să pui piciorul pe scara mare a trebuit să lupt și să mă bi-ruiesc. Am intrat într-un birou vast cât o gară și înalt cât o biserică. Călcam pe covoare profunde, urzite ca din resorturi tăcute, căutând cu ochii personajul invizibil care mă primise. M-am oprit așteptând la ușă. Între păreții încărcăți cu tablouri, am zărit mișcându-se ceva, ca un păianjen strâns ghemotoc, în mijlocul acestei catedrale. Un domn mic, greu perceptibil, s-a desfăcut din mijlocul depărtat al încăperii, de la o masă, și a venit la mine cu mâinile întinse: guvernatorul. În loc de „bună-ziuă” și de „mulțumim duminale”, mi-a recitat versuri de ale vizitatorului. Era neverosimil. Știa pe dinafară tot ce uitase autorul, prins la strâmtoare cu un titlu sau cu un vers pierdut și neputând să dea, ca de un scriitor necitit, nicio referință.

Cizmarul s-a revelat la o păreche de căpușe. Mă duceam întâia oară în camera lui, atelier. Dormitor și bucătărie. Pe o poliță de calapoade erau rânduie cărțile clientului întâmplător: eram autorul lui preferat. Făcând greșeala să-i spui cum mă cheamă, ca să știe unde să-mi trimită încălțăminte reparată, cizmarul a încercat o dezamăgire. Mă credea înalt, subțiratic, veninos și cu barbă. M-a crezut poate și mai inteligent. Fără să fi bănuir i-am stricat o zi, căci sculat din scaunul lui triped, uns pe nădragi cu pap, ca un dos de afiș dezlipit, el se uita la mine halucinat. Eu îi vorbeam despre picioare, și el nu-și muta ochii din capul meu, parcă obligat să ia măsuri pentru o aureolă de box-calf.

În cartea căreia însemnările acestea îi vor servi, poate, de prefață, o să vie vorba de un mare șef de industrii. Hrănit cu cât roade un iepure, îmbrăcat mai ieftin decât cel din urmă lucrător al lui, întotdeauna dus pe gânduri și întristat, în adunările numeroaselor lui întreprinderi el participă la dezbateri distrat: cu o carte de versuri pe genunchi...

Ce fenomen le naște și le face să dureze personalitățile excepționale la toate excepțiile închipuite? E un greș al fante iilor naturii, o împlinire de splendoare germinativă a vieții? Orișicum, un lucru pare adevărat, că realitățile românești, așa cum sunt, au putut să dea ființă unor oameni cu mai mult labirint decât chiar, adeseori, omenirile de întâietate convențională. Germenul e substanțial.

— Apuca-te și scrie-ți viața, mi-a spus domnul Cineva. Dumneata ești un om de constrângeri și eliminări. Din tot ce-ai scris ai dat afară ceva, ai ascuns, ți-ai interzis ceva și ai reținut puțin. Știu, a fost un stil al expresiei frânte, o discreție voită, o refulare violentă. Dintr-un trunchi ai construit o nuia, când civsăcurea, când cu briceagul. I-ai sucit gâtul vieții. Ai și

201

Lit-o să stea cu nasul în gaura ușii și să bea din aerul mare de afară numai un fior. Te-ai evaporat prin disciplină și severitate. Ți-ai prins îngerul, l-ai frânt, i-ai rupt oasele și l-ai răstignit: el răsuflă numai prin rănila cuiei, din care se curge un sânge viu, fierbinte și chinuit. Ai reticențe. Să nu mai ai reticențe! Dai un ocol îndelungat, ca albina, florilor în care cauți. Du-te de-a dreptul în polen și tăvălește-te în pulberea lui. Te aștept acolo demult: de ce întârzii? Am citit odată o mărturisire a dumitale: că n-ai avut nici timp să scrii ce ai fi vrut. Scrie o viață, scrie-ți amintirile și începe cu amintirile din copilărie. Ai trăit mult și divers, dar crezându-le retorice, ți-ai oprit expansiunile la poruncă. Din tot ai rostit o fracție, și pe cea mai rece. Dă-ți, domnule, drumul! Descătușează-te! Sparge-ți lampa, fă explozie și lasă incendiul să te ia cu el, și să arzi de tot, până la stingerea focului de la sine. Prea multă piatră nearsă în cuptorul dumitale rămâne sitei nesimțitor, și orice piatră are într-însa miez de vâlvătaie: sparge-o. Povestește ce vrei și ce nu vrei, și, dacă nu vrei nicidecum să povestești ceva, parcurge diametrul sau tangenta.

F Oprit așa, în mijlocul unei nebuloze, ca un

„Hoț care caută scăpare în refugiul Căii Lactee.

— Am rămas întâi obscurat. Nu mă așteptam la o execuție atât de lapidară, într-un moment când în „a” interesa cu totul altceva decât literatura.

Făceam o vizită de protocol. Ca să mă pot gândi, m-am dus acasă, am luat uneltele de grădină, și răscolind pământul și tufișurile, ascultând vrăbiile din duzi, lăcusta și pițigoiul, a trecut o zi. „Mi se pare că e adevărat ce spune domnul Cinea, mi-am zis. M-am-eli-minat sută la sută din mine, lăsând să se vadă numai, pățicăur Bmnezeu. Povestirea directă mi s-a părut, ca și acuân⁷ „fără eleganță”. Dar să scrii o viață este o căutare, și poate că nu e și o regăsire. Aș putea să mai adun de sus în jos tot ce-am aruncat din carul meu cu boi opintiți, atâta cale? Și să mai fac o dată calea înapoi?”

A trebuit întâi să încerc să mă familiarizez cu ideea, să-mi fac scuza că a vorbi despre sine nu e a impune cititorului personalul tău, nu e o grosolănie sau o acțiune trufașă. Trufie nu avea să fie: îmi lipsea de la natură și nu m-am lăudat niciodată nici cu gândul, necum cu trâmbița, încredințat că n-am cu ce și mai cu seamă pornit de la natura primitivă să mă subestimez. Dar dacă e vorba de înfățișat lucruri adevărate, nu mă mulțumesc nici ele, nici caricatura lor. A te face singur subiect și a te da singur în vileag ar fi o condiție postumă. La fiecare deceniu mi s-a părut că viața nu a fost trăită de-ajuns și că am trăit cu întârziere. Când alții ajungeau la țintă și se odihneau de un efort sfârșit sau renunțau să mai fie, eu de-abia ridicam traista și mă uitam, din prispă, încotro să apuc.

Până la treizeci de ani, nu avusesem o prea bună părere despre mine, sau nici nu-mi făceam o părere, evaziv și tolerant în scrutările mele secrete. Simțeam că dacă aș încerca să mă analizez, temporizând mereu această operație serioasă, n-aș fi putut obține o notă prea măgulitoare, și evitam să mă transpui în juxtă pe mine însumi, ca o traducere într-o limbă incomplet învățată cu aceea ce puteam să bănuiesc a fi textul original. Concesiile ce-mi acordam și o supraveghere prea politicoasă a faptelor mele mă cam rușinau, dar trecându-mi-le milostiv cu vederea, mă lăsam dus de împotriviri. Meticuloasa mea trebuință de ori dine, înăscută, s-a mărginit la realizări de mă-o terialitate, amânând fără termen conformarea morală la un criteriu totuși continuu prezent și continuu evadat, destul de vexat de o amânare infinită.

Pesemne că e destul să vrei hotărât un lucru chiar dezagreabil,

pentru ca o evoluție să se petreacă. În voința să ascult, făcusem o bucată de drum, și noul decor în care intram nu mi-a dispăcut.

— Ajunge să te gândești, vorbeam în patru ochi cu mine. Nu e nevoie numaidecât să crezi. Dacă făceai așa mai demult nu ți-ar fi trecut sterile atâtea lucruri pe dinainte. Știi că de mai multe ori te-ai încăpățânat să te masori și cu lucrurile ce ți-erau urâte, și nu se poate spune că n-ai izbutit.

— E adevărat, îmi răspundeam.

Nu ți-au prea plăcut deocamdată: te-ai obișnuit. Odată, ai vrut să citești o gramatică latină groasă, pe nerăsuflăte, ca un roman... Și, vai de capul tău, ai citit-o...

— Intenția era bună. Numai punctul de vedere a fost fals. Copenhaga mă gândeam că a putut să ajungă să refacă din porțelan și email toată zoologia, redusă la o scară de giuvaieră, și un profesor ca Madwig să nu poată el reorganiza limba sudului roman, făcând veverițe și căprioare sintactice? M-am așteptat la formule și reguli inedite, sintetice... O nerozie: textul trebuia muncit, ca orice cod al unei limbi, pe manuscrise... Am stăruit: tot m-am ales cu ceva, cu o decepție definitivă.

— Aveai o idee fixă. Vrei să vorbești latinește cu Jean-Pierre, curelarul din Vevey.

— Orice om are o idee bună și fixă, răst pune, care arată incapacitatea lui de libertate... Acum idee fixă devine obligația să scrbi o viață. Ai văzut că amintirile încep să vie?

La urma urmelor, sunt mai puțin responsabil pentru amintiri decât de o inițiativă personală: am un complice. Dacă dau greș, o să-l iau deoparte: „Ai văzut? Mai bine nu te ascultam”. Și domnul Cineva o să-mi răspundă: „Nu ai știut să te achiți de datorie”. Dificultatea e prin urmare triplă, și trebuie înainte de toate. să mulțumesc pe domnul Cineva. Dar deter – minarea fiind exterioară, nu-i lipsește conștiin

Tei motivul de scuză, și tot se împărtășește vina cu domnul Cineva.

Iată de ce înjgheb prezenta prefață. E nevoie să pipăi cu vârful, mai înainte de a pune toată ciubota pe teren.

În sfârșit, constat că s-a modificat și judecata: a trebuit numai o intervenție. Tirizia de jos s-a ridicat la o atingere cu degetul arătător: de ce puțin lucru atârnă, ca să se schimbe, o anumită poziție fixată de

patruzeci de ani! Omul nociv sau favorabil apare, și totul apucă pe alături... Lucrul indiferent te captează, și ce te-a înspăimântat începe să te bucure. Aproape că-mi vine să cred că ideea mi-a aparținut și că domnul Cineva n-a fost amestecat în actul meu câtuși de puțin. Ai trăit un adevăr personal și ți s-a mutat constelația la diametrul opus. Mai e valabilă o convingere dacă ești în stare să te convertești atât de repede la alta?

De ce m-am tot mirat de transformările atribuite insuficiențelor personale și foame de putere, a câte unui prieten, sculat din berăria unde ciocneam o halbă cu el și așezat, de-a dreptul pe un fotoliu „de ministru? A treda zi după jurământul cu joben, el era alt om, la care trebuia să ceri audiență. Fostul camarad era transfigurat, în ansamblul lui, de subalterni, de sonerii și telefoane. S-a petrecut în el ceva, care golindu-l de un conținut, l-a împlinit cu altul. A suportat să-i zici Dumneavoastră, Domnule Ministru și chiar Excelență. Și după ce a picat din slujbă, a rămas în el ceva câștigat, un aer, o iluzie că a fost unul din cei puțini și dreptul de a nu se întrerupe. Ritmul de colegialitate se isprăvise.

Condeiu s-a substituit însă facultății de a gândi, până la excludere radicală: sunt incapabil să rostesc un gând dacă niu țin de vârf un băț de cerneală. Față de scriitorii care lucrează un subiect întreg întâi cu capul, și după ce l-au isprăvit mental îl aștern pe bântie, trebuie să fie vorba de un sector de inteligență mai puțin. Mi se pare adeseori, într-adevăr, că sunt cel mai tâmpif dintre proști. În ceasurile, zilele și anii de imbecilitate totală socotesc, fără să mă supăr, că toată lumea s-a înșelat, începând cu mine, care am cutezat să le arăt similitudinile mele de averi. Cu o excepție. Dacă fără voie și fără punct de plecare, îmi vine de la sine condeiu între degete, situația se inversează și contrastul e izbitor. Atunci am-impresia că altcineva scrie cu mina mea, și poate să scrie uneori chiar foarte frumos, și din această pricină nu-mi atribui niciun merit, atâta timp cât nu-l înțeleg. Acest altcineva nu mă înșală, am încredere să mă bizui pe el și-l găsesc lângă mine numai dacă sunt ajutat de condei ca în spiritism. E poate absurd, m-fam obișnuit să n-am orgoliu și nu-mi atribui darurile ce mi se acordă. Politica mea față de atâtea neînțelese taine e de așteptare. Epoci de neputință alternează cu epoci de belșug, seceta se împărechează cu fructificarea, câte

Odată monstruoasă. Rămâne să corectez excesele și să le diminuez. Îndată ce vreau intens să răstorn o idee în călimară, mi-e cu neputință, și cu cât vreau mai tare cu atât izbutesc mai slab.

Înainte de această introducere am făcut exerciții de aducere-aminte ca să văd, pot sau nu să scriu, din amintiri. Nu e lesne. Îmi uitasem trecutul cu o ușurință care face parte din temperament, și nu m-aș putea plânge de această unică facilitate a mea. Am fericita facultate că uit instantaneu: nici nu se poate poziție mai proastă pentru un om pregătit cu toate tacâmurile să-și scrie amintirile. Cu condeiul, exercițiul a fost totuși mai bun decât fără el. Spațiul s-a populat cu spectrul lucrurilor descompuse și mi-am adus aminte o sumedenie de oameni și de împrejurări, care muriseră pentru mine progresiv. E o înviere, o înviere în dezordine. Șchiopii caută cârji, nebunii minte, ciungul mădulare. Trebuie să mă prevăd și cu un arsenal de proteze, fără să știu dacă odată cu Iadul meu paradiziac, voi învia și eu din țândăole mele. Nu bănuiam cât e de întins cimitirul ce zăcea în mine. Mormintele s-au deschis, ca niște cutii de carton din pod, cu beteala și cu luminările stinse, ale foștilor pomi de Crăciun, și mă uit la maimuțoii și îngerii ce-mi trec prin mână, cu o uimire cu atât mai vie cu cât pieriseră din perspectiva mea definitiv. Dar înainte de a-i face să joace din

7.

Elastice și arcuri, mă împiedic de mine: trebuie să scriu. Dificultatea de abia începe.

— O Povestire care mi-a plăcut neînchipuit de mult e nașterea lui Iisus din Fecioară nenuntită și Dumnezeu. În venirea miraculoasă a fiului pe lume am găsit documentul stării civile literare.

Încă nu m-am obișnuit până la vârsta mea să nu iau foarte în serios actul banal de La „seri”. Adeseori dau de acest verb în ziare, la cfWiica judiciară, la informațiile cu aldine. Referindu-se la autoritatea lui personală, redactorul scoate în relief că ea s-a mai pronunțat asupra unei chestiuni, ce revine, zicând: „După cum am mai scris” – și el „scrie” netulburat... Cuvântul n-are în condeiul care și-l asumă așa, un simplu înțeles grafic, ca în seria lui activă alte verbe, puse să exprime acțiuni materiale: „am dat la rindea”, „am strănutat”, „am plâns”... E plin, dimpotrivă, de toate înțelesurile și spațiile evocate, are adevăr, demonstrează, clădește, perspectiva e strânsă în silaba lui. Dacă mă întreb: „Ce mai faci?”, presupui că vrei să știi cât skit de

sănătos, și răspund: „Bine!” – întrebarea nu mă jignește. Spune, fiindcă te simți obligat să știi cât mă îndeletnicesc cu cea mai delicată dintre absurdități: „Ce mai scrii?”, și m-ai mortificat. Cineva obișnuia să mă întrebe, dacă nu-l vedeam ca să-l evit:! „Ce mai compui?”

14 – Ars poetica

Două lucruri nu-mi intră în cap, interviul”, de care mă feresc cu teroare, și întrebarea „de mai sus. Mulți scriitori o rezolvă anticipat, cu mâna la frunte lângă pană, pe un fond de bibliotecă. Aș prefera să fiu întrebat cu cât se vinde în piață kilogramul de ceapă.

Există un gen de oameni interogativi. Am primit adeseori chestionare biografice cu numeroase puncte de întrebare. Interogativul vrea să *știe* și insistă pentru derizoriul autograf. O domnișoară din învățământ m-a întrebat odinioară ce păreri aș avea despre Gustave Flaubert, cu o familiaritate față de un scriitor, care exclude părerea personală, stupefiantă. Am întrebat-o cine este Flaubert, și, natural, ignoranța mi-a fost plătită cu surâsul marelui dispreț academic. Dar profesoara a ținut să-și împărtășească părerea ei, afirmând textual că autorul Doamnei *Bovary* „scrie curățel”.

„A seri curățel” e o modalitate de a seri, diminutivă și acceptabilă, ca „a fi drăguț”. Sunt, într-adevăr, scriitori drăguți, și e un scris dră-ir a seri pur și simplu e ceva cu totul I / grav* peste toate sensurile de vocabular A seri I / 2 e a face din nou și într-altfel tot ce fusese mi discutabil făcut și bine făcut./

Fost conștient de excepționala întindere și adâncime implicate de acest cuvânt, încă de la sfârșitul copilăriei, când nu-mi puteam da seama ce înseamnă a seri și când scriam și cuvântam cu un avânt de cocoș analfabet. Am și publicat. Singura dată, în toată viața, am trimis, la șaisprezece ani, o poezie revistei socialiste *Lumea nouă*. Fusesem odată dus de colegii de școală la Clubul din Strada Doamnei, și-mi plăcuse că puteam intra într-o sală cu oameni mulți, fără bilet. Vorbise un domn foarte elegant, în contrast cu adunarea de gloată zdrențuroasă, George Diamandy, cu jobenul pe masă. L-am cunoscut bine, cu mult mai târziu, director al Teatrului Național.

Trimisesem o poezie, numai ca să concurez Un coleg de bancă, poet consacrat de unanimitatea notei trei în catalogul clasei și care, purtând părul lung și nasturele hainei cusut tocmai sus, la gât, își acomodase un cap după domnul Radu Rosetti, care și-l confecționase pe al lui după François Copee, un as, cum se zice azi, al epocii literare

de la Paris.

Colegului meu de bancă nu i-a răspuns redacția revistei nimic, și el s-a consolatat, afirmând că plicul cu manuscrise, pe care avusese grija să-l ducă „personal”, se răătăcise. Spusese întâi „personal”, și pe urmă i-a părut rău de acest adaos de prestigiu dezmințit. Mie mi s-a răspuns la rubrica redacției: „*Mai știi de unde sare iepurele?*”. Colegul meu a fost cu atât mai jignit cu cât eu pusesem manuscrisul, față de el, în cutia poștei.

Nici n-am urmărit mai mult. El trebuia pedepsit pentru că afecta o întârziere, un amurg sufletesc și un oftat, nepermise în relațiile noastre, o autoritate care-i venea de la repetirea de mai multe ori pe rând a clasei a patra și de câteva ori a celei de-a treia. Era timpul unui paralelism curios, într-adevăr, copiii

211

De șaisprezece ani fiind colegi de clasă cu oameni făcuți, de câte douăzeci și cinci de ani, cane se bucurau de epitetul acordat ca o distincție de către profesorii, oportun nedelicați... măgarii din fund”.

E adevărat că de toți acești măgari din fund nu s-a ales nimic. Unul singur a devenit din gardian director de închisoare. Melancolic și nesigur, răspunzând la istorie din geografie și preferând caligrafia chiar gimnastice, practică cu asprime de către alți repetenți aleși, el era admiratorul poetului cu haina încheiată la gât. Poetul era supărat numai de o jerpelitură scrofuloasă cu neputință de învelit în guler și cravată, dedesubtul obrazului și al urechii, și care îl silea să se fotografieze numai din stânga, chinuit ca un om pus să doarmă, din pricina ficatului, numai pe partea unde bate inima.

Autorul răspunsului din *Lumea nouă* l-am descoperit cu treizeci de ani mai târziu, în persoana lui Ioan Teodorescu, diplomat al unei școli de chimie din Belgia și ajuns directorul-general al unei mari Societăți de Asigurare, prin gazetărie. Aducându-și aminte de durerile încercate alături de oamenii politici ai primelor demagogii burgheze dizidente, o fărâmbă socialist, o fărâmbă intelectual și o fărâmbă ziarist, complexiunea fragmentară i se rezolvase în hibriditatea unei poziții de „liberă cugetare”, fosta victorie declarativă a gândirii „materialiste”.

Ji. Cugeta și a gând ficugetare, și gândire, cu I vintre-program și care enunță poa' comică de a fi savant, sunt lucruri de gingășie, în afinitate de sfieli și rezerve cu actul: „a seri”.

(Scrisul, ca și dragostea, e poezie. Te apropii Tde” idee, ca de

fata leneș adormită, pe care nu vrei să o tulburi și care nu vrei să se deștepte și să-ți fie rușine. Intri în cuibul unei păsări ascunse. Ți se pare că numai prezența implică o lipsă de bună-cuviință. Ai toate îndoielile sfâșietoare ale candoarei. Ai umblat după ea, te-ai dosit, te-ai temut și ți-a fost frică, firește, și de ea și de tine. Ideea ți s-a părut de departe frumoasă, dar s-ar fi putut să ai o dezamăgire și să sângerî de un contrast de mare și complicată suferință. La un felinar, care-și aruncă deodată lumina pe fața întoarsă, poți să dai subt marginea pălăriei, strâmbată cu cochetărie, de un ochi de sticlă. Ne-maiputându-te retrage, ca să nu brutalizezi nevinovăția, ești monstruos obligat să mergi până la capăt, dacă nu dispari ca un mișel. Scrisul și dragostea sunt cu consecințe, te legi față de sine, de răspunderi secrete care privesc de-a dreptul conștiința. Scrisul nueosimplă jucă T nejšitragedmji Ji cu atâtmai grea, „” cific

„Ilgușâimai mult. Nu iei hârtiaș Teond-eâui” ara șovăială, și repetirea actului nu-ți tocesite sensibilitatea. Scriu de patruzeci și șapte de ani. Și nici azi nu știu cum se începe o pagină, după ce am scris zeci de mii, fără să știu nici pe acelea cum le-am scris, și am rămas debutant în perpetuitate, iritat de suficiența arogantă și

213

De atitudinea de omnipojignja majorității confrăților mei. Mai mult: nu știu cum să scriu (frază.

Și, ca dragostea, și scrisul are prostituția lui

Mi-e greu să mă gândesc să scriu, și mi-n mai ușor să scriu decât să mă decid. Am intrat în viața expresiei cu zăticnire și cu certitudinea că scrisul e mai mult și altceva decât a pune condeiul pe vârf și a-l lăsa să colinde hârtia semănând-o cu muște. Această religiozitate a sentimentului poate că ține de o însușire de refracție sau de un strabism a ceea ce ar fi spiritul meu. N-aș putea să definesc, dar opreliștea e permanentă.

Impresia că scrii de la început pe material scump, pe aramă, și că nu trebuie să-l strici, dar că trebuie mai mult să muști din el precis decât să-l zgârii, m-a împiedicat de la înmulțire și spumă și nu m-a lăsat să-mi fac o sculă dintr-o stare pe care o presupuneam de har. Dacă aș fi putut micșora însemnătatea scrisului, aș fi fost în stare să dovedesc fără greutate șase cărți pe an. Pana nu se mai oprește dacă pleacă la drum, dar nu pornește de bunăvoie. Rămâne în loc, lovită de paralizia scrupulului nevăzut, opus înfometării de spațiu.

Mă ofensează la autori lipsa ținutei, ușurința că-și iau activitatea de orișunde și că se măsoară cu orișicine, sărind peste piedici fără să le doboare, parcurgând arena cu dexteritatea paiaței și făcând la fiecare înconjur un compliment. Măofenșeazăși JL volumele prea gnșe.

Recompensa le revine scriitorilor de la măgulire, de la opinia agonisită de la alții, de la mulțumirea așteptată de mândrie, de la un fel de a fi. Egal cu o modalitate intimă a lipsei de caracter. Înlăuntrul lor cel adevărat, descoperit fa-a voie în calamitate, ei se vădesc săraci, provizorii și caduci. Îmi place gladiatorul care nu primește aplauzele cu slugărnice.

Am incapacități agresive împotriva consolărilor artificiale. Dacă-mi știu lucru ieșit din mâinile mele prost, pentru motive cunoscute mie, nicio laudă nu mă poate împlini, după cum nici injuria lucrului definit nu mă știrbește. Reputația unui autor cu nume e înjghebată, în general, pe centimetrul unei diferențe confuze și pe un compromis; din ceea ce autorul a fost inapt să spuie și din ceea ce cititorul, ignorant al operei de inducere în eroare, sinceră sau frauduloasă, îi acordă Dește măsură. Deficitul și golul sunt totuși de față, și germenul e sterp.

Scrisul poate să fie un lucru de superficialitate, o bagatelizare. Nu asemenea scris, fără vocație și tulburare, mă interesează. E vorba de inspirație și de obiect împachetat. Artistul fără colaborarea inefabilului e lipsit de chin și de îndoială. Producția lui cinică e fundamental vulgară.

Nu mi-am explicat multă vreme de ce-mi preferă gustul, unei icoane catolice semnată chiar de un nume din istoria artelor, o icoană ortodoxă. Anatomia și carnația romană exuberantă, exprimă o beatitudine îndopată, pe când

Iconografia noastră exploatează exclusiv convenția că dobândirea cerului e o suferință torturată și fără extaz. Organele neverosimile afirma ascetismul, și contra esteticei pruderiei lucrul urât se înfrumusețează prin subînțeles. Zugravul și argintarul îngrămădesc aurul pe o figură scheletică și ursuză și dau un Iisus cu viața exterioară oprită la scândură și metal.

!

Apoi, și alte deficiențe peraoaate-îra Diedică scrisul. De multe ori redactarea e relativ corectă. O împlinire pe ici, pe colo, mai târziu, dă un rezultat relativ bun de tipar, dacă implică tiparul. De obiceijam

scris pentru tipar, și m-am păzit de teme date, cum e cazul clâpâgmile Heâă” 7 Scfir în toate zilele fără această constrângere și adun manuscrise fără scop. Trebuința de a lăsa zacă și să se răcească e un comandament: la citire, selecția e făcută prin rezistență. Dacă rabzi o primă și o a doua lectură a manuscrisului tău, sforțare mai totdeauna antipatică, și dacă manuscrisul nu ia direcția coșului numaidecât, poate că ai norocul să brodești. Plăcerea meșteșugului ține atât cât durează scrisul – ca visul, frumos numai în somn. Dacă îți trezești scrisul la lectură, îți dai seama fără greutate, că, luat de condei, ai dormit un vis, la lumina zilei stupid.

Am scris sumedenii de versuri în manuscris, și am tipărit cartea mea de versuri, cea din tăia, la patruzeci și șapte de ani, când trecuseră toate momentele de coincidență. Întârzia

Sem asupra orariului meu cu șapte ani, gândul statornic fiind că scot o carte, dacă se va putea, la patruzeci de ani – și o singură carte. Nu devenisem profesionist, interzicându-mi categoric să-mi fac din ce mocnea mai delicat iradiant, o meserie – și adevărata carte a unui artist cred că e una. Cu condiția să fie unică...] \ Tai târ aurf trebuit să cedez și să public mult mai mult decât voiam. Neavând avere pârintească, a trebuit să o câștig, pentru că nu mi s-a împăcat firea cu boema, cu gheata scâlcie, ru mătreața de pe guler, cu cămașa murdară. Din nân? a mi-am ales inul și din stofă mohairul. Naura mi-a dat un ceea ce se cheamă standard de viață ridicat, care nu putea să fie alimentat dintr-o profesie de subaltern, și cea dintâi avere adunată, la fizic și la moral, a fost o ireductibilă indeoende-nță. De câte ori am simțit că o îndatorire plătită mă fac° număr curent, am părăsit-o, riscând să mor de foame, însă foarte încredințat în secret de contrariu, cum a și fost întodleauna.

Am făcut multe meserii și am trecut prin viitori ca un câine care le biruie, meocuoat să scape de înec un singur obiect. Obiectul câinelui meu era... Condeiu. Mi l-a dus* în gură ani de zile vitejește.

Și, firește, am ținut să întemeiez o bunăstare dintr-una din meseriile părăsite. Îmi trebuia o meserie, ca să nu cer penei niciun trafic și să o pot păstra curată, cum cred că a rămas. Niciodată n-am dat greș în ce am început.

Și succesul că m-am ținut la suprafață, putea să-mi dea autoritate comercială. Aflându-mă că scriu versuri, când voiam să fac o treabă, H terații cu lectură anecdotică îmi aduceau aminte, cu surâsul

nerodului ironic, de Balzac tipograf și de Ingres violonist, cunoscând și două boaibe de franțuzește. Pe de altă parte, bancherii la care nu am adresat de câteva ori, nici ei oameni de finanțe și dobândind din concesiuni politice reputații false de „brasseurs d'affaires”, erau roși de un demon, frecvent la oamenii mie la sută, al literaturii. Mi s-au refuzat împrumuturile din care puteam să mă stabilesc, pe motivul suspinat cu o sinceritate tristă, că am „talent” ... Talentul te obliga să nu discuți cu contemporanii tăi înavuțiți nu știi cum, dreptul de a trăi confortabil. Pe câteva tangente încercate, trebuia să mă elimin singur din viață, ca să plac mai mult. Punctul meu de vedere era să rezist cu orice preț.

Refuzam să vând pe Dumnezeu în flacoane și aveam sentimentul că scrisul profesional duce la o modalitate de înlicăloșire. Cu atât mai puțin aș fi putut accepta soluția ușoară a banditismului de presă cu un condei căruia, în polemică, începuse să-i crească un colț ascuțit. Mi-au displicut cu deosebire soluțiile ușoare și am socotit o declasare adausul la ușurință al malonestității. Am lăsat pe cei cu poftete dăre și cu vocații mai tulburi să agonisească situațiile, cu care n-aș fi avut ce face.

Dar de multe ori redactarea dintr-odată proastă. La citire, a doua zi, ești înspăitnâniat. Scos din fire și pișcat în punctul de onoare, bagi în foc și faci a doua redactare, poate că mai bună. Se întâmplă ca tocmai a patra să capete față. Dar până atunci te lași... Pot să scriu din njoul Eyjidar nu pot să mă copiez.

„TT 6 mare insuficiență practică pentru un scriitor să nu se copieze: optzeci la sută din succes ține de facultatea catârului. Tegoșilace scriitor cu un sistem dejțișibileteorgani „zat. Cunoaștem un autor oare sicrie o carte de literatură într-o lună. El n-a scris-o, a lipit-o și a croit-o. El confecționează. Alții fac un volum în două luni, cu verva robinetului de apă. A seri devine prin „muncă” o posibilitate de a face cărți. Oricine poate să le facă și să fie scriitor. Difuziunea imprimeriei cere copie și răspândirea științei de carte de lectură, servită de editor: industrie compusă. Pe de altă parte, spiritul critic de nuanță profesională, furnizat de bibliotecă și cartoteci, nici nu se împiedică de problema vocației. Munca o înlocuiește. Un merit de tăbăcar și de firmă se substituie acelei spontaneității, reale sau obținute care dă aromă și substanță cuvântului cuprins de frază. Calificative critice, mutate dintr-alte profesii în literatura de „creație”, răsnund la modificarea tinereții de zbor în îmbătrânirea substanței. Se citeau

despre cărți judecăți de această calitate: „bine construită”. Ion Kalinderu a fost un precursor. Elogiul lui pentru sculptură era

219

Că „are relief” și pentru o figură că „parcă vorbește”. Sensurile falsificate treptat prin di-formație profesională ajung să promoveze în literatură merite pe care literatura le ignoră.

În vacanțele goale dintre clase căpătasem deprinderea, pe care am păstrat-o pentru copii, să folosesc lunile de vară cu o treabă manuală. Un astfel de răgaz m-a găsit angajat la un pietrar industrial. Din atelierul lui au ieșit toți îngerii și toate alegoriile și busturile care contribuie încă și azi la amplificarea grozăviei monumentale în cimitire și piețe. Un lucru m-a dezamăgit: execuția unei statui, tertipurile tehnice întrebuințate pentru scoaterea din blocul de piatră a unei figuri.

Îmi închipuiam, de bună-credință. Că sculptorul taie cu dalta de-a dreptul în material etern. Că fiecare spărtură ruptă de ciocan înaintează până la forma dinlăuntru, scoasă la lumină progresiv! E trivial! Figura, modelată în pământ, e strămutată în ipsos pe scheletul unei armături de sârme și fier. Se obține întâi, pentru fiece parte, tăiată din model ca săpunul și uscată, câte două tipare, reproducând în gol interior formele masive. Negativele ca niște coji de nucă erau unse și împreunate. Pe o gaură se turna ipsos lichid. Se despărțeau găocile după închegare și apărea copia lucrului modelat. Brațele, capul, picioarele, erau turnate deosebit, și modelul se reîntregea din lipituri între bucăți.

Procedeu, la îndemâna oricărui potcovar, mi s-a părut rușinos, și artistul inutil.

Trecerea din ipsos în piatră era făcută de afle.

Cu un compas încrucișat lucrătorul însemna [. modelul de gips. Protuberantele, excavațiile, toate înălțimile și adânciturile, cu puncte. Ipsosul era învăluit în sute de constelații solidare, numerotate, coneretizând planurile des-crescânde ale unui relief. Era o contabilitate.

După ce această migăloasă operă de cârpaci era isprăvită, lângă ipsos era transportată pe vălătuci lespeda de piatră aleasă. Compasul cu patru vârfuri, ca o pirostrie mobilă, ridica punctele de ipsos și le strămuta pe bloc, reproduse unele după altele. Dalta ciupea din bloc nivelul ce-i trebuia și, încet-încet, se arăta o momâie încă diformă, de

dimensiunile modelului imitat.

Mi-a căzut de pe ochi o iluzie și un farmec. Frumou Tlneșteșug imagina" t7 n-avea niciun mister, nicio poezie, și orice lucru lipsit de aceste însușiri decepționează, pentru că se învață.

Tot așa se clădește din materiale analoge și o carte. E o metodă, un complex de șiretlicuri. Viața dându-ți totul de-a gata, aduni, acumulezi, încheiești, și „opera” e terminată. Mai trebuie o semnătură, un editor care o lansează și o critică amicală, ca familia care primește statuia funebră și recunoaște asemănarea pietrei cu decedatul, după barbișon. Parcă ar avea cravata un defect, dar merge: cheotoarea de la revers e exactă, și jiletca perfectă. Literele de aur, care vor fi spălate de ploaie, ale inscrip

221

Țfei, se vor înprospăta la o ediție viitoare, prin suprapunerea unei foițe de bronz peste o urmă de lipici.

V Am pornit în viața confuză cu o certitudine totuși încă și astăzi intactă: literatura – trebuie, întâi și-ntii și până la urmă de tot, să fie animată de o yjatâjnggojăsită. În temeliși contfolul acestuTSuW nu poate fi făcut pe îmbâcseala prozei lungvcâecât intermitent, în paginile foarte puține ale unei cărți.

Concluzia e simplă. Orice gen de literatură întins e artificial și minte principiul, care cere” întinderȚă2 Țnprimănei/”.

Tiomn” i Hineva mi-a rdai spus:

— Ai trăit momente multe, ai cunoscut feluri de oameni, ai avut o copilărie. Dă și câteva tpontretex

Tot cuprinsul frazei e adevărat, dar ceva de care n-aș dori să mai aud e copilăria. O au copiii mei, eu n-am avut o copilărie și m-am răzbunat amplificând-o pe a lor. Ar trebui suprimat radical basmul literar al copilăriei fericite. Nu-și datorește sieși un interes copilăria, ci facultății de a minți a celui ce și-ar povesti-o. Scriitorul cu vocație trece înaintea copilă noi lui.

S-a citat în convorbire un povestitor.

Acela și-a scris o copilărie și nu a putut să-i dea transfigurarea pe care o capătă, de pildă, găina comună în desenul japonez. E o copilărie cu sărituri de garduri și, scrisă de el, nu se deosebește de nicio altă copilărie. Un fapt trăit nu merită să fie povestit fără o echivalență artistică peste isprăvile unui puști. Mai dibaci să noteze după ureche decât să transpuie lucrul viu sau să-l urzească închipuit,

copilăria lui scrisă e ca orice copilărie nescrisă și, purtată de condei, nu capătă accent.

Amințirile copilăriei, prin imitația unei poziții care a consacrat fericirile vârstei, par frumoase fără să fie. Copiii trăiesc aproape la fel, suferințele lor și cruzimile sunt aceleași. Este! cea mai amară vârstă a vieții. N-aș voi să mai fiu o dată copil. Tablourile ei cumplite, de scârbă, îmi fac odioasă copilăria. Vorbind de copilăria mea cu sinceritate, ar trebui, dacă aș mai avea concepția de acum patruzeci de ani că oamenii sunt răspunzători, să osândesc și să execut. Azi, când mi-am schimbat perspectivele, 1 aș batjocori o abjecțiune numai pentru necesități de stil, și nu mă mai lasă inima, care împacă totul și iartă totul, pentru rânduielile consfințite ale lașității, să urmăresc orbește, cum făceam în gând altă dată, omenirea, val-vârtej, cu grante aruncate indistinct în vâlmășagul ei.

Amintirea fiind o mărturie la toate momentele vieții, și pentru că înfățișează pe filmul sufletesc gratuit, lucrurile trecute, din trecutul ei se ivește părerea de rău, deviată în consolare, că viața scade. De vreme ce am trăit o împrejurare avem satisfacția iluzorie că am biruit-o și că biruim totodată și timpul, care ne ajunge din urmă și ne înecă. Nefericirea zilei de azi se mângâie cu nefericirile unui trecut isprăvit.

223

7.

Omului îi place să se mintă și să fie mințit, f, mintire decât plăcii de piatră, pe care i-a fost, / și când nu-l mai minte nimic și nimeni, se dez aumele săpat.

N ȚTnjntret bun e fără elogii. E curios că elo-l i i i

Organizează.

Portretele oamenilor pe care i-am cunoscut, ar fi într-adevăr o resursă: câte un medalion, cu un măștișor, să se strecoare printre rânduri. Gândul Domnului Cineva se ducea poate într-altă parte, la oamenii numiți pe nume, precis. Nu m-aș mai încumeta să zgândăresc un viespar. Ori de câte ori am conturat în trecut o fizionomie anumită, la tristețea că i-am deteriorat ceva din echilibrul sufletesc venea să se adauge scandalizarea categoriei, și în orice categorie numeri cunoscuți, pe care nu ții să-i mănnești. Scriitorul nu trebuie să aibă legături, el ar trebui să cunoască foarte puțină lume: n-ai cel puțin libertate să alegi.

Un portret, dacă nu esincer, își pierde, autenticitatea, injurios,

indispune; omagial, pare interesăți” Nu poți insulta o canalie pentru că stârnești toate canaliile, și nu poți fi elogios cu un om de ispravă pentru că ți-ar fi făcut bine – iar pe cei ce ți-au făcut rău nu-i dezmierzi. Un prieten din prima tinerețe, fost și șef de guvern, dispunea de o sensibilitate adecuată, refuzând să-și ajute prietenii pentru că erau prieteni și pentru că își închipuia, printr-o deformare a sentimentului fricii, că e cinstit. În schimb, își îndatora adversarii cu slugărnicie. Bilanțul vieții acestui mare nefericit? A dergustat pe toată lumea și n-a lăsat o

Giul nici nu atrage nici nu se scrie lesne decât pentru muzicanți, pictori sau poeți, adică dinaintea unui lucru definitiv conturat. Omul social și politic are silueta fluidă, tremurătoare și dizolvată, oglindirea lui se prezintă slută, ca într-un geam cu luciul ponciș. El nu ajunge, improvizat și contradictoriu, să-și rostească o figură fără variante, și schema lui morală, trăită din aproximație, e inconsistentă... Dacă te-ai apucat, tonul polemic e cel mai convenabil, fiind cel mai dinamic, și ești dator să te achiți de el frumos. Fără a urmări desconsiderarea publică a modelului, portretistul e inspirat de la o problemă mai subtilă. Silindu-l. Sisejadoiască despre sine, scopul unui atât Te satisfăcut. H ajuți „să intre în panică treptată, și dacă e rău și dușmănos, insul se lucrează singur, în tăcere, ca un venin, care-și capătă toxicitatea întreagă în filtrări divizate și prin macerație lentă.

Am avut cazuri caracteristice în observație. Descurajare, inapetență la lucru, demoralizare. Pe măsură ce ura sporește, după o vivisecție bine operată, individul se infectează de la sine, și plaga lui, întinsă pe toată fața necicatri ață, dezvelește și scheletul. Uneori, ai operat în treacăt, sub impulsul secunde, și ai și uitat, pentru că niciodată nu te mână răutatea, ci numai nevoia compensațiilor și a restabilirii, și ani de zile de la data unui portret, te întâlnești

15 – Ars poetica

Cu un om dezlânat, care-și datorește dezagregarea unui articol al tău de douăzeci de rânduri. Îi sugeraseși câteva idei care l-au obsedat.

De altfel, niciun om nu rezistă unui refec bine condus, fie cât de beat de sine și de închipuit puternic. Acest lucru e valabil, nu numai pentru cetățenii speriați care nu răspund, dar, lucru ciudat, mai ales pentru scrii/tor și pentru polemisti cu profesia de polemisti.

Amintirile sunt legate și de mulți oameni care au murit dar care

nu intră între acei morți pe care îi numim, „morții noștri”, ca să-i respectăm. Multe împrejurări evocate aduc din pământ leșuri care trebuie judecate. Ele au prelungiri și afinități cu locurile comune actuale și cu oamenii lor în viață. Cu atât mai mult ar trebui judecați. Judecata adevărată suferă însă de știrbirea prezențelor contemporane – și nu poți face judecată adevărată, pentru că nu ești liber – libertatea morală fiind mon „sâfuos condiționată, și eroismul de a te propune victimă pentru admirația cerească fiind un erotism nepractic și brut. Ești obligat față de morți să te porți ca față de reeditările lor în viață. Iată de ce istoria e mincinoasă, ori de câte ori înfățișează situații și lucruri mai noi de o sută de ani. Pentru cele mai vechi cronicarul nu are documente trăite, și făcând apel la imaginație și la interpretare, adevărul adevărat se pierde în drum de două ori pe veac. Și viața tăgăduiește. Avem două opinii sau fețe ale unu-ja și aceluiaș Flucru”: unul convențâwrrat și scris. Și altul. gândit.

„” „pot eu și poate oricine să ia momentul trăit și să și-l aducă aminte cu sentința lui? Nu se poate. Scrisul din memorie e. Orișicum, falsificat, și Ipocrizia de azi poruncește retrospectiv „atitudinea din ziua de ieri. Tot ce putem cere unor amintiri, care în singura lor materialitate sunt fără valoare, este complicitatea condeiului și o trădare redusă.

De altfel, nimeni nu preferă un adevăr idiot unei alterări bine intenționate, sperând cu toate acestea, pentru onestitatea abstractă, că și adevărul poate să figureze într-un text, ca fragmentele inactive dintr-o emulsiune.

Asta a fost o prefață. Mai trebuie amintirile încercate? Am o îndoială.

(*Revista Fundațiilor Regale*, anul VIII, nr. 12, 1 decembrie 1941, pp. 483 – 507)

JURNALUL

Adeseori cititorul s-a întrebat și a-ntrebat și mai departe care-i rețeta de a seri, de pildă o povestire. Unii din ei, atrași din lumina hârtiei, simt că ar avea de spus câte ceva, dacă sar pricepe să rânduiască într-o pagină câteva lucruri aninate unele de altele. Câteodată, citind o carte, ei ar fi avut chiar impresia că ar fi scris-o mai bine decât autorul ei și prinși de o încredere într-înșii, de treizeci de minute sau poate că de o seară întreagă, se aruncă pe topul de hârtie și pe sticla de cerneală. De la primul rând, pana rebelă se înțepenește și

Încrederea se descurajează.

Ce-i scrisul ăsta? O taină?

Este poate și taină, dar ceva, cumva, este orișicum. Oamenii foarte inteligenți și instruiți, unii mari oratori, deprinși cu mânuirea vorbelor și a ideilor, n-au putut să treacă nimic pe blestemata de foaie albă – ori dacă au izbutit să acopere pagina cu slove și ai citit-o nu le-ai mai recunoscut nici inteligența, nici erudiția, nici talentul. Din faptul că unii scriu frumos fără să știe și că alții, pregătiți de școli și învățătură, nu ajung să ducă la capăt o frază ca lumea, s-a conchis că scrisul ar fi un talent și că el s-ar fi născând odată cu omul, ca mireasma cu floarea. Într-adevăr, de ce busuiocul are parfumul lui și sarea gustul ei?

Scrisul nu-i totdeauna totuși un har, care în se știe cum vine. Contrariu decât cum s-a spus, de multe ori el e și rezultatul unei în – Cordări de voință și al unei încăpățănări. Nu se face, poate, operă genială numai prin hotărârea de a seri, dar câte scrieri se pot bucura de asemenea calificativ, variabil de la minte la minte și de la o epocă la alta? Nouăzeci și ceva la sută din tot ce se scrie nu sporește nici sufletul nici conștiința deosebit, dar ține loc de ceea ce se poate seri și și tipări totdeauna, ca un tutun mai ieftin fumat în locul unei havane. Cititorului deprins cu cartea îi trebuie lectură și lectura, una din cele mai inocente patimi ale omului, satisface o trebuință. TimDul nu e pierdut în deșert – și din orice lectură, cât de neînsemnată, cititorul tot se folosește cu oarece.

Se poate răspunde cititorului care dorește să scrie, să scrie! Să scrie cum îl taie capul și cum ar face o scrisoare fără timiditatea îndrăgostitului, înfricoșat de grozăvia hârtiei. Ca să scrie, trebuie să și citească, însă liniștit și atent, gândind și cântărind. De regulă, cei mai mulți cititori sunt târați de curentul povestirii și scapă din vedere cuvintele și frazele, care fac povestirea: meșteșugul. A citi cu creionul în mână e un bun procedeu de ucenicie.

Sunt scrii oricare s-au format notând în rezumate tot ce au citit sau traducând poveștile ușoare, din care înveți cum apuci și duci un subiect până la punct. Rămâne de știut dacă

Fericirea că ajungi scriitor plătește truda câtorva ani de tortură.

Un procedeu tot atât de recomandat e imitația cărților ce ți-au plăcut. Literaturile mai recente au debutat cu imitarea mai liberă sau mai servilă a scriitorilor latini și greci și au dat cărți durabile, care sunt citite și azi, de multe ori cu preferință față de scrierile mai noi, imitate,

cu voie sau fără voie și ele, după câte ceva.

Cititorilor noștri le-am recomanda un exercițiu care se pare că ar fi dat roade – trecerea zilnică pe oaiet a întâmplărilor, cât de mărunte, trăite. Cei care înregistrează evenimente devin istoriografi. *Jurnalul* personal, cum i se spune, e cel mai bun dascăl al cititorului care dorește să scrie. El îl învață, pe inceleul, să se rotunjească, să caute și să descopere cuvintele trebuincioase, mai bune decât altele, mai puțin corespunzătoare cu gândul, să mlădieze, fraza, să poată porni și să poată sfârși o povestire.

Toată greutatea este să știi cum să începi, după ce ai început să știi să continui iar după ce ai continuat, să știi să sfârșești...

(*Săptămâna C.F.R.*, anul III, nr. 39, 28 februarie 1943)

DISCIPLINA

Impresiile, pe măsură cu viața, sunt instructive și împărtășite. Ele pot să capete un înțeles. Vreau să aduc un omagiu scriitorului cotidian, redactorului care scrie zilnic și încape succesiv într-un spațiu fixat, fără să-l depășească, fără să fie depășit: înscrierea unei idei într-o frază și a unui complex într-un capitol centimetrat. E o problemă aproape fizică: intercalarea exactă a unui balon, care? e umflă mereu, de la sine și dă pe dinafară, într-o cutie cub cu laturile imobile. Rotundul nu trebuie să sporească nici să se dezumfle și trebuie făcut pătrat.

Mi s-a dat la ziar un spațiu de 40 de rânduri și rândul de 60 de slove: costum invariabil pe toate zilele și calibrele de subiect. Trebuie îmbrăcată cu el orice corpolență, și piticul, ca să nu caia hainele de pe el, și uriașul, ca să-l cuprindă exact pantalonii și vesita – decent.

M-am dezobișnuit... N-am mai făcu, t această interesantă croitorie de 25 de ani, când ajunsesem la facilitățe, Tioografului îi lipseau 15 rânduri: i le făceam. Asta era condiția lui, la care se adăuga și condiția redactorului, să nu zic banale și indiferente Nu e atât de necesar să scrii frumos cât e să nu fii incolor. Altă dată, cerea tipograful să i se taie 15 rânduri. Opera

Ți-a era mai grea, era ca o emasculară, și. Se descumpănea balanța. I le tăiai.

Am uitat de tot și nu mai știu cum se poate umbla în ghețe strâmte și în corset până la gât Călcăm desculț, mai larg, mai deșelat, mai strâns, mai repede sau mai încet, după teren și cum veneau, valea sau dealul. Nu mai știu să scobesc, să bag un clin, să răscroiesc. Gândul

fuge mereu din condei ea o ață din ac.

Articolul de ziar, cu împărțea la paginii precisă, e un mobilier, care trebuie să intre neapărat într-o anumită odaie. Nu merge mașina de gătit în camera de dormit nici perdeaua de catifea în bucătărie, și un covor de 20 de metri pătrați nu-l poți vârî într-o încăpere de 12, nici invers, când scândurile rămân goale și se văd arsurile dușumelei.

În loc de 40 de rânduri, mi-au ieșit 70: prea multe – sau 28: prea puține. A doua zi, mi-au) ieșit 50. A treia, m-am apropiat, la 45... Din ștofa textului nu trebuie pierdut niciun rând prin eliminare. Scădeam: rămânea o gaură. Mutam gaura mai sus: ieșeau două găuri în loc de una și gaura mânca textul și ajungeam la definiția covrigului: nimic înconjurat de ceva.

După 45 de ani de meserie a întinderii și a cârpelii sunt iarăși debutant. Mi se pare că secretul ca să-ți rămână condeiul tânăr, e să debutezi toată viața și în toate zilele. Te școlărești, r, I de la catedră te întorci în clasa întâia primară: b, o: bo; b, i: bi; două ori zece: douăzeci. Exercițiu de elasticitate, gimnastică de celulă.

Apucă-te de numărat, ca să intre ce vrei spui într-o fărâmă de litră de plumb: două, îtru. Șase, opt, din două-n două. Nu te mai 3 ți da peste cap pe câmpia întreagă într-un reoridor îngust trebuie să joci tot atletismul, jyfai puțin ca un coridor, o baracă de sentinelă. Ori cu sabia scoasă, ori cu ea în teacă, ori chircit de frig la fund, încălzindu-te la o țigară și la un chibrit. Și te reobișăuiești...

Din foile de experiență am scos de câteva ori câte un rând. Scrisul e o împletitură pe ochiuri: ai tras un fir și se deșiră ciorapul. Învăță-te să faci nodul pe dedesubt, să nu se bage de seamă, în patru zile, am învățat. Morală optimistă: nimic imposibil.

I

(Informația zilei, anul III, nr. 461, 12 aprilie 1943)

LUCRUL DRACULUI

Nu e o regulă că trebuie să scrii în ce privește conținutul într-un fel anumit. Fiecare scriitor de meserie sau nu, fiecare om, scrie în felul lui, după cum vede și înțelege. Zărești în lume sau în capul Dumitale aspectele sau gândurile, după propria putință.

Recomandările didactice de compoziție sunt numai materie de examene, de încărcat programul: profesorii cu înțelegerea bună le aruncă la coș, înlocuind principiile, trecute din manual în manual, ca oțetul din boloboc în sticle, și din profesor mărginit în profesor

mărginit, cu lectura. Umbletul se învață sculându-se pe talpă, nu așteptând un manual care să-ți facă teoria ridicării de jos, potrivit cu paralizia. Profesorul inteligent procedează ca medicul inteligent, de-a dreptul pe pacient. Și ca în medicină, unde sunt tot atâtea boli câți bolnavi, scrisul e deosebit pentru fiecare condei, ca tratamentul.

Unul o ia de la început, dacă nu-i și începutul o vorbă de obsesie școlară, altul de pe la mijloc, altul de-a-ndăratele, și totdeauna iese. Oricum s-ar suoi o idee, până jos cade în picioare și pleacă. Desigur că uneori se turtește ca o plăcintă și rămâne pe loc, dar de) așa întâmplare nu e răspunzătoare ideea, ci scriitorul. El poate să fie. Într-adevăr, plat sau în sus. Scrisul lui sare

Sau zace, și toate încercările îi rămân ca bali-igile după cireada, late. Te mânjești și pe degete când citești.

Alternanțele de contrast sunt numeroase și ele ar putea să devie și obiectul didactic al unui studiu, menit să te învețe nu ce și cum trebuie să faci, dar de ce să te ferești. Pelteaua, atât de gustoasă în cofetărie, în scris e odioasăprezența ei în literatură și proză a fost identificată încă de mult de bunul simț al cititorului, care i-a dat numele vulgar meritat. Unii scriu, vreau să zic, lung și alții scurt. Nu atârnă de subiect, dar are autor. Unul se întinde și altul se strânge. Unul e sfoară și altul nod. În general e mai lesne lung. Și scoicile fac mai multe bale decât mărgăritare și totdeauna scrii mai repede un cearșaf decât o batistă. Regretatul Dragomirescu a scris de vreo zece mii de ori mai mult ca Pascal și nimeni n-a fost invidios. Unul face foc, altul face fum. Un dascăl, care știe ce vrea, le-ar da celor 50 de candidați, la bacalaureat, din seria lui tema următoare: „Scriți ce-ați vănit de acasă până la școală, azi, pe o singură pagină de caiet”. Dascălul care știe ce vrea ar fi însă un examinator feroce: tema e prea grea pentru bacalaureat. El ar putea să facă o probă mai concludentă: să adune 50 de scriitori de profesie, care tipăresc și se scarpină cu o iscălitură mare și cu cel mai gros corp de literă din tipografie, și să-i roage, după o lectură făcută în auz, să scrie o singură pagină cu subiectul citit.

235

Unii vor acoperi pagina onorabil, concentrând ideile, vârând ideea în idee, făcând cuvântul să absoarbă alte douăzeci și prezentând în pagina o figură deplină, din care nu se mai poate scoate nimic. Cu firele de păr din care altul a întocmit o bidinea molâie și flocoasă, unul alege, aruncând firele, o mie la una, o pensulă sprintenă. El reduce la

unic. Pădurea, care-i codru numai de la distanță, e, de aproape, o singură frunză repetată. În vegetal, în animal, în mineral, creația cunoaște o singură expresie definitivă: sămânța, cristalul.

Concurenții de rând vor bălăci pe loc și vor umplea caietul. După zece coli de hârtie vor mai cere altele. Pe nicio foaie n-au prins ideea, care fuge pe alte foi, mereu reluată și mereu întinsă și mereu inaccesibilă. Scriitorul a intrat într-o butie de clei și de câte ori vrea să iasă din el alunecă înapoi. Scriitorul a diluat un miligram de alabastru în patruzeci de hârdaie și încă nu l-a topit. Îi trebuie o gărlă. Cu apă de gărlă nu se scrie literatură.

După o vorbă, pe care o iau din gura unui coleg de redacție, e lucrul dracului scrisul.

(*Informația zilei*, anul III, nr. 491, 19 rmi 1943).

O REȚETĂ

Un confrate, cu care stăm de vorbă la vitrina unei librării, m-a întrebat:

— Dragă Coco, cum se face un bilet de-al tău? Îl scrii mai repede sau mai încet? Eu cred că e o jucărie. Te sucești de două ori și e gata. Am scris și eu așa ceva și ți-aș mărturisi că nu mi-a prea ieșit: lipsea ceva. Ce dracu' lipsea? Eu nu pot să scriu cu conștiința împăcată mai puțin de o testea, când mă apuc, și scriu mai lesne decât o singură pagină, un volum. Trebuie să ai o rețetă. Dă-mi-o și mie.

— Bucuros! am răspuns.

Confratele știind că aveam într-adevăr câteva rețete bune, pe care le răspândeam de câte ori era nevoie, moștenite de la călugări, cum ar fi pentru gălbinare, cozonaci și gălci, și de la un moș o rețetă de cănirea bărbii, bănuia că mi-a lăsat careva vreo rețetă de scriitor. I-am spus confratelui că trebuie numai să mi-o aduc aminte și că-i voi trimite secretul biletelor cu unul din papagalii redacției din colivie... Aveam unul în tunică verde la ușa și cuier.

Îți dau rețeta, dragă, cu toată inima și cu dorința să-ți iasă bine și ție. Nici nu se poate ceva mai simplu.

1.

— Iei o foaie de hârtie, un colț de masă, și un creion. Dacă nu ți-e colțul de masă la îndemână, iei din genunchiul dumitale unul și

Un scăunel, pe care să stai. Dacă n-ai scăunel, te instalezi turcește, pe jos.

2.

— Aprinzi o țigară sau o lulea. Se presupune că ai. Condiția esențială e tutunul. Re gia dă odată cu mahorcă și ideile. Dacă n-ai ce fuma nu te mai pune să scrii sau scrie altceva, considerații asupra Premiilor naționale, ale Academiei – sau fă un curs de hipnotism. De obicei, fără tutun se scrie despre lucrurile pure și despre virtuți.

3.

— Ia-ți un papagal, neapărat. Te înștiințez că fără papagal nu poți nimic seri, în nicio materie: el e salvarea și a savanților necum a scriitorilor. A mers Bufnița Minervei cât a mers: acum e în splendoarea lui Papagalul, părintele științei și al literaturii.

4.

— O foarfecă e necesară totdeauna, la operele mari (500 pagini), indispensabilă, nu ca să te tai pe tine, ci ca să tai din confrăți. Așezi tăieturile de-a-ndăratele ori de la mijloc încoa și-ncolo principiul e să te organize i anapoda, ca să nu se cunoască. Dacă se simte ceva, poți fi acuzat de plagiat. Atât să te doară pe Dumneata: fă-te că ești surd, când s-ar face o aluzie în conversație și orb când ai citit-o. Cu două, trei plagiate, nu vei mai ambiționa să scrii un bilet, căci te va preocupa opera completă, cu care poți ajunge mult mai departe decât în redacția unui ziar. E mai bine director sau Administrator-delegat.

5.

— Articolul foarfecă implică un borcai cu cocă de lipit, care contribuie și la sporirea inspirației prin mirosul ei de migdale amare.

6.

— Cred că nu mai lipsește nimic.

Dar mi se pare că foaia tot albă ți-a rămas, kșa se întâmplă cu foile astea de 10 pe 15 cm: rămân albe. Crezi că le acoperi numaidecât și când colo nu vor să te ajute deloc. Ingratitudinea hârtiei e cu atât mai mare cu cât formatul e mai mic. Ea nu vrea să colaboreze ca sticla de cerneală dornică și generoasă cu conținutul ei, distribuit pe degete până la coate și până la nas.

Asta e și deosebirea, colega: unii utilizează cerneala și ceilalți hârtia.

(*Informația zilei*, anul III, nr. 510, 7 iunie 1943)

FIERARUL

E cu neputință, Coco, să nu răspundem iru teligentului muncitor, care ne-a trimis o scrisoare atât de frumoasă: „Sunt un biet fierar. Dragi îmi sunt nicovala și ciocanul, că după urma lor trăiesc și încă

vreo patru ființe pe lângă mine dar dragă mi-a fost și cartea literară”.

Dacă am citit de două ori scrisoarea lui, neobișnuit de lungă și cu o destul de aproximativă ortografie, este că ne-au interesat claritatea și desimea ideilor ei. Tocmai citeam într-o revistă voluminoasă și studiul unui profesor cu veleități de îndrumător și potrivindu-l cu textul fierarului, a trebuit să-mi dau seama că i-a luat-o înaintea catedrei ciocanul. Unul vorbea din mucava și celălalt din viață. Cită cojire și mătrează la cel dintâi, față de câtă exuberanță clocotitoare!

Fierarul, căruia o să-i cerem să-ți facă o colivie de iarnă, are, Coca, talent. Duce fără șchiopătare, fraza până la capăt și suferința și-o mărturisește bine. Nu-i ajunge să sfârșească o carte, două, trei, după ce și-a făcut în atelier datoria lui. Îl împinge Naiba, ca și pe noi, ca pe toți câți mânjim hârtia cu semne, să cadă pe gânduri. Căzătorul pe gânduri obișnuit duce paharul, sticla, damigeana, la gură și alungă tulburarea. Câteodată nu-i de ajuns

Setea gândului o stinge numai picătura de spirt afurisit a condeiului. Cel puțin o amețește, că de stins de tot e cu neputință. Cititorul nostru de la nicovală face și el ca noi, pe un colț de masă, manuscrite – și nu e mulțumit. Naiba nu se lasă de om, cu una, cu două, ca să nu fie omul niciodată liniștit. Îl întreabă dacă ce a scris el e bun ori e prost și începe altă tulburare. De unde să afle el că manuscrisul „merge”? că nu e adică prea prost?

Nu e nicio școală pentru treaba asta, ne spune lăcătușul, și ar trebui să fie. Unii-l îndeamnă să scrie nainte dar ce siguranță poate să aibă el că se pricepe? Oricum, îndoiala rămâne totdeauna mai tare ca mângâierea. Faceți o școală pentru începători, ne sfătuiește el, că suntem mulți cu acest cusur, al scrisului după lucru, nici nu bănuiești ce mulți. Scoateți o revistă de sfaturi, citiți mângăliturile noastre și spuneți-ne, face să stăruim sau ba? că ne pierdem vremea în frământare.

Va să zică, să reîncepem, Coco. Să ne holbăm în sute de mii de manuscrite, ca pe vremuri, ca să dăm câte o floare vie la zece care de paie. Îți aduci aminte că doi ani și jumătate am depănat asemenea uscături și că, într-adevăr, am scos din coceni și teancuri vreo 12 fărâme de salcie cu câte un spic în vârf de catifea. Nu știu însă dacă răsplata s-a putut legăna în cumpănă cu istovitoarea oboseală. Bucuria nu ne-a fost unică, mărturisesc, dar și decepțiile au venit la rândul lor.

Cei mai buni

16 – Ars poetica

S-au pierdut: n-am mai dat de numele lor nicăieri, sfioși și desigur în luptă cu viața. Au biruit, în schimb, în sectorul lor, cei mai slab înzestrați, aceia care mai târziu le-au drămuțat chiar dascălilor lumina zilei și i-au împiedicat, galeși, de bună seamă, politicoși, grecește și însuflețiți de amintiri, ca ouăle de Paște rămase din anii trecuți încondeiate frumos pe dinafară. Am spart, odată, din greșeală, unul și m-a năpădit o duhoare că am leșinat.

Meșteșugul ăsta e singurul, dragă fierăriile, fără meșter și dascăl. N-ai ce învăța, dacă nu te pomenești pe neînvățate. Bucata de cărare, pentru ieșirea din buruieni și bălărie, mai mult pe brânci, trebuie singur să ți-o despici – și pe urmă citești mai mult, scrii mai puțin și te deprinzi să arunci, fără milă de tine. Când ai priceput ce trebuie să lepezi ești învățat gata, fără să fii drept vorbind niciodată de tot. Începe fiecare și nu isprăvește niciunul și toată lumea o ia neîntrerupt de la început...

Rabdă, rabdă și iar rabdă

(*Informația zilei*, anul III, nr. 513, 10 iunie 1943)

O ALTA POETICA

În marea abstenență a scriitorilor noștri de a profesa opinii, prea puțini consimt, la zile mari, să dea drumul unui crâmpei de idee, extrem de avar cu silabele și perfectconștienți că dacă-și deschid buzele nițel asta-i egal cu un eveniment. Până la descoperirea unor valori mai concentrate „cuvântul e aur și gândul brilliant. Opiniunile debază ale scriitorilor sunt „evident înifot Heăuna două, profesia de credință în substanță binecunoscută și atât de sintetică încât nu mai e nevoie de a treia; buna opiniune despre sine – și zic prea puțin: opi-niunea despre sine e excepțional de excelentă. A doua opiniune privește pe colegi. Desigur, ea nu poate să fie decât delectăbuă T”.

Un poet cutare, pe care nu vreau să-l numesc lipsește și el din presă, arătându-se foarte rar la câte o fereastră a literaturii, de după perdea și printr-o crăpătură din ce în ce mai sus cu un etaj. Ultima dată face semne și idei din pod și de pe acoperiș.

Am avut plăcerea să-l am partener și să-l văd de aproape, cum nu mi se mai întâmplase de mult, la un spectacol de vorbărie și lecturi, în beneficiul Uniunii ziariștilor profesioniști pentru membrii ei de pe front. După ce un director de gazetă, flancat de 2 stenografi și 3

fotografi, care-i prindeau gesturile sublime.

„243

Izbutise într-o oră și jumătate de inspirație oratorică să golească sala Ateneului pe trei sferturi, poetul a știut să înveselească auditoriul posomorât, cât mai rămăsese, cu câteva figuri agreabile de panoramă, scuzat, se înțelege, de public, că dintre numerele executate a fost omis, din pricini de vârstă, puncta echilibrului pe mâini cu pantofii în aer. Îl știa catalogat perfect cobotin și nu bănuiai că ar putea să fie și un sever îndrumător de generații.

Contactul cu intelectul fără figuri al poetului, ne-a fost rezervat, ca să zic așa, pentru mai târziu, și l-am avut zilele acestea prin mijlocirea unei pagini a doua de ziar., Deși vorbește Jadeia1 Poețuljgândește, descoperă cuețari, le, ja±imjestesi când le emite rămâi așa. În câteva cuvinte stă un volum considerabil de principii literare și scapără o lume. Ți-am mai spus, Coco, că geniul cântermitent și că tăcerea-i o cutie cu surprize.

Toetul ne-a deita înuită „trebuie să trăiești, să „alexperâență”, ca să scrii – un mare adevăr inedit. Să Hfnia TTT „durat viu o sută de ani și nu-l descopereai. Cum nu te-ai gândit, ca să i-o iei înainte și să înceapă această dogmă esențială de la tine? Mi-e necaz. Îți trecu pe la nas și puse altul mâna pe ea. Va să zică, ești edificat exact: dacă mori nu mai trăiești – nici nu-ți vine să crezi, e lapidar. Înțelegi însă care-i tâlcul secret al principiului: lucrurile bune le scrii după ce ai trăit și cu cât ești mai aproaplâcâe” termen cu atât ți-e mai bun scri

UI Și mai legitim. Momentul cel mai. Potrivit să scrii când îți tremură mâna și limba – mai ales „după ceai murât7THomental experienței personale întregi.

Să nu deduci cumva că e vorba să mun – cești, să arunci, s-o ieie din nou și tot așa de zeci de ori, până ce merge condeiul mai ușor. Nu. Trebuie să trăiești, după actul de naștere, s.

30, 40, 50, 60 de arij șiini. iârvai atiinri gă te (faci „rt**” oi „4 î*: „i-j

Ș

E o artă poetică și asta, pentru tineretul care te indispune. –”.

(Informația zilei, anul III, nr. 521, 19 iunie 1943)

T

ARTICOLUL

IE

Un gen literar, al căruia merit îi revine în totul presei, silită să dea pe spațiu măsurat fabula unei secunde, poezia unui crâmpei, romanul complet al unui amănunt, e articolul, așa-zis. Articolul nu se aseamănă și nu poate fi comparat decât cu el însuși. Condiția lui o cunoștea limbajul popular încă dinainte de a fi realizat: scurt și îndesat: Un articol lung e totdeauna prea lung, chiar interesant în unele privințe: – ghiveci de flori, de dimensiunile unui boloboc. Trebuie urnit cu patru oameni și cal și nu poate fi mutat din fereastră-n fereastră după bătaia luminii.

Un curs util despre cum trebuie scris un articol și-l poate întocmi cititorul pentru ucenicia sau edificarea lui, urmărind aceeași temă tratată de mai multe ziare. Nu e rar ca un ziar să souie pe patru coloane ceea ce altul strânge într-o jumătate de una: la unul ideea se face conferință. În patru coloane condeiul izbutește să rămâie în afară de subiect sau l-a diluat până ce-și pierde substanța. Nimic nu-i mai susceptibil de pedanterie dezlânată ca un articol croit pe o idee informă.

Ziarul întreg urmează același tipic: sourt și îndesat, și ăsta e ziarul: o foaie. De la 2 foi în sus, 3, 4, 5 și câteodată 12. – iarul încetează să fie gazetă și tinde spre volum. Volumul coti

[an e inutil, neputând să fie nici ziar nici. arte: el e de singura competență a librăriei, tji Chioșcul cere cu totul altceva și, desigur, acest ceva implică o particularitate, pe care nu e de ajuns să fii membru al unei societăți de prel să ca să o ai. Se întâmplă că preferințele publicului coincid cu principiul, care, iarăși, nu e numai o chestiune de: așa vreau, așa fac. Chestiunea este: să și pot.

La scurt și îndesat, limbajul răspunde cu mare și prost, săgeata și parul, mărgăritarul și clondirul. Articolul e sonetul prozei, cu mai puține reguli fixe ca sonetul dar cu mai multe aderențe și afinități la toate gradele lui de expresie. Se vede clar din lectura ziarelor, pline de articole de consistență mijlocie, că între articol și umplutură e mai mult decât o diferență și că foaia cere aptitudini. Publicul, pe care zgârie-brânză îl socotește neghiob, își dă seama precis dacă zgârie-brânză e un cretin amplificat și un imbecil sonor, iaca și el o umplutură. Umplutura cultivată e o vomitură atât a bibliotecii cât și a stupidității.

Problema e mai gravă. Aci genul se despică franc în realitatea și imitația ei: inițiativă și I pasivitate. În modul pasiv articolul scris ori

bâjbâit se ține după inițiatorul activ, ca o pulbere după un cal care aleargă. Cele mai multe articole sunt făcute pe pretextele unui articol activ și se prezintă avortate; fracțiuni de lepădătură; și cei mai mulți autori de articole rămân o viață întreagă clienții moșitului înainte de termen. Nicio tagmă de slugi nu-i mai

Proastă ca aceea a servilismului intelectual, remarcat mai ales în polemică, unde „răspunzând”. Cum e vorba, te faci interpretul, de ia portar, al Domnului care sună și comandă.

Slugile acestui moment de față literar, ridicule și grandilocvente sunt cele mai proaste de totdeauna. Nu știu să înceapă și se pricepe de-abia să continue. Ca în toate celea unii se nasc stăpâni și alții slugoi: trecerea dintr-o categorie într-alta e cu neputință, natura pune sigilii definitive, de plumb. Poți cumpăra un pantalon cu dungă și un fund de sticlă la ochi: slugoiul nu înșală nici pe sluga onorabilă, autentică, pusă pe scara de intrare ca să-l dea înapoi.

(Informația zilei, anul III, nr. 530, 28 iunie 1943)

O CARTE DE DUHOVNICIE

Am citit, o carte, Coco, apărută de aproape o lună de zile și nepomenită nicăieri, ca și [cum ar fi fost publicată într-un singur exemplar. Una din calitățile ei e că nu seamănă cu 'nimic scris și tipărit la noi și că se deosebește de biblioteca toată ca o majolică.

Cele 200 de pagini, ținute într-un ton egal de acuarelă, foarte greu de păstrat într-o povestire, nu povestește nimic și povestește totul, într-o atmosferă de basm și de psalm. Ele trec pe dinaintea avidității de a le parcurge mai iute, ca un balet de fluturi și păpuși, costumate în mantii lungi de mătase moale și coronate cu aur. Lectura începe de fapt la citirea a doua, când în stampele delicate, ieșite una dintr-alta ca-ntr-un album, se ivesc nuanțele mai bine și o transparență continuă de irizare de abur.

Povestirea afectează să fie trăită în mitul real, de dincolo de Europa, în tărâmurile galbene, care au dat cunoștinței mai mult ghicite decât experimentate, divinități substanțiale și o noțiune de viață, confundată cu ceea ce-i mai nedeslușit în sufletul omului alb, zăpăcit, în lupta pentru avuție, de victoria brutală și totuși neîntrerupt însetat de un adevăr, de-abia tangent. Întâlnit pe un fir de intuiții.

E basmul omului înțelept, biruitor prin răbdare și liniște, față de tot ce poate lovi simplitatea lui eroică, dedusă din știință și judecată și nesimțitoare la niciun atentat – Fără să fi urmărit biruința, nici

pentru sine nici pentru alții, ascultător, supus, tovarăș onest și stăpân în felul lui Christ: cine vrea să fie tuturor a stăpân să fie tuturor a slugă. (Mi-aș permite să cred, Coco, fără să râvnesc la exegeză, că sensul exact al cuvintelor „cine vrea să fie” este cine se întâmplă să fie).

Un om de rând ajunge, împărat și rămâne om de rând. E un chip de a vorbi: împăratul nu e un om de rând: el știe să cânte, să gândească, știe toate științele, e un artist, un învățat, un plugar; se slujește de luminile cărturarului și de sculele pământului și ale meseriilor cu aceeași destoinicie, stăpânită de o stare lăuntrică de smerenie ascetică. La sen-sație corespunzătoare, e vorba de acea du-hovnicie, dispărută poate că pentru totdeauna, dintre noi, caracteristică părinților călugări și mănăstirilor. Diminuând înțelesul câtorva cuvinte și sporindu-l pe al altora, înțelepciunea e întotdeauna înțelepciune, la toate gradele și varietățile de înțelepciune, și comunitățile Tibetului au replica lor la chinoviile Sfântului Munte.

Cartea de care îmi place să-ți vorbesc, dragă Cocd, e generatoare de moral și de ținută, și de o întreagă literatură. În ea se întâlnesc *ece* mii de ani de triumfuri și decadente, rezumați

Într-un om. Atât îl doare viața de mult încât jel nu mai e încercat de suferință, după ce l-u

apăsat prietenii, vrăjmașii, frații și părinții.

E omul de peste Bine și Rău, realizat în carne și oase și rămas om totuși deplin.

Ar fi de dorit ca povestirea asta să fie în toate mâinile, citită de fiecare. E un model de stil, dar mai ales un model de aristocrație a insului, care trebuie să fie mai înainte de toate bun și resemnat. Volumul e o bijuterie și se asociază în raftul de sus cu Imitația lui Iisus, a monahului Toma din Kempen, scrisă pe la 1440. Acum 500 de ani...

Într-o prefață la o ediție franceză mai recentă, scria monseniorul Benson: „Nu te poți împiedica să vezi în această carte lipsa oricărei aluzii⁷ la evenimentele care au zdruncinat omenirea în vremea când a fost scrisă: se sime în ea pacea schitului și seninătatea unui suflet, care se bucură de toată viața schivniciei lui, fără să ia seama câtuși de puțin la tulburările lumii din afară”.

Cartea de care ți-am vorbit e scrisă de un român, dragă Coco. Se cheamă „Șun sau Calea Ineturburată, mit mongol” și autorul ei: G. Că-linescu.

(Informația zilei, anul III, nr. 533, 1 iulie 1943)

CRITICĂ LITERARĂ

Raporturile dintre literatură și critică, altă literatură și uneori mai elegantă și mai puțin fardată ca bătrâna ei mătușă îmbogățită, n-au fost întotdeauna de rude apropiate. Baba s-a plâns că nepoata îi cam fură rochiile de tinerețe și că se gătește noaptea cu zorzoanele și bijuteriile-i false, fără să-i respecte măcar în schimb reumatismele și obezitatea.

E adevărat că nici răzbunările nu i-au lipsit. Venerabila persoană dispune de harul întineririi, ca în basmele din care trăiește și în momentul de-a iscali un testament redevine fecioară și moștenitoarea se pomenește că a rămas mai bătrână ea.

Jocul durează de-o sumedenie de vreme și probabil că n-are sfârșit. Un act aproape comic se intercalează în teatrul literaturii, atunci când poezia se face critică și critica poezie, substituindu-se una celeilalte. În pictură peisajul se înfățișează ca o câmpie turtită, cu un car de coceni, la care trage un măgar împăre-cheat cu o capră. Prin adăugarea la critică a poeziilor care nu sunt poeți și la poezie a criticilor care nu sunt critici, bâlciul dă o larmă de balamuc și nu se mai cunoaște nimic din beția cu țuică sufletească.

Se poate muta imaginea în medicină și examina raporturile dintre menopauză și diaree

Ăteratura trăiește actualmente această medicină acest raport. Producția e în deluviu și ocaua îăsurilor s-a spart în fund. Se scrie enorm pentru și nu se mai scrie despre. Izvoarele lă Lrțate dau din ele tot felul de beteșuguri și zagazele s-au pitit. Impetuozitatea cacofoniei găsește un dirijor reticent. Unde sunt criticii, domnule? că nu se mai vede niciunul. Adică se mai vedea unul singur, care și el a dispărut și care mai ținea cu literatura vie de un fir de ață.

E ca o plajă în septembrie, după ce au plecat doctorii și clienții, goală, cu localurile închise, cu scaunele grămadite-n șoproane și cu câțiva servitori, rămași să ambaleze în restaurante tacâmurile, vesela și fețele de masă în lăzi cu eticheta Fragil. La soarele anemic, în halatele boierilor, mai stau întinși ridicul pe nisip oamenii de serviciu, ca să nu se spuie că n-au fost și ei la Mare. A mai rămas și un fotograf, creator de documente.

Din bărăganul hârtiei tipărite, imens, au plecat, nu știi unde, la academie, la minister, acasă, unul câte unul, toți criticii literari. Într-un colț, undeva, cam pe la subsol, mai mișcă unul singur dintr-un condei

cu pansament și vată, ca să nu zgârie penița; mișcă-ncet ca un crab și moale ca un batracian. Nici nu se aude când schimbă subiectul și trece de la unul la altul. Era coala și acum e cât colo și nu s-a simțit mai mult ca o umbră frecată de pereți, strămutarea lui dintr-un cuprins în celălalt. Criticii au comenzi, epoci petrecute și personali

Tați, desigur mari însă defuncte. E mai bine fără nicio îndoială, cu morții decât cu cei în viață, dar iată că viața dă viermilor putere să iasă și s-au întins balele cam pese tot.

Mă rog, afară din birouri nu se mai găsește nicio picătură de cerneală și pentru asta? Criza e atât de accentuată că regreți și oportuniștii...

(Informația zilei, anul III, nr. 537, 6 iulie 1943)

BILET

Revistele ți-au refuzat colaborarea pentru că [tiu scrii versuri boierești. Poezia e boierească atunci când o îmbraci în câlți de mătase, chiar dacă ai umplut păpușa cu tărâțe. Trebuie să te ferești de motivul crud care-i cel adevărat.

Dumneata, pe aceste timpuri, care au redus atât de mult beneficiile moșierilor, că nu mai pot vinde vagoanele pe sub mină, ca bijuteriile de aur, fiind cam prea mari și prezentând riscul să le apuce mâna între tampoane, Dumneata vii cu versuri de astea și cu poezie! de asta, de parcă ți-ar fi mers la inimă „Florile de mucigai”.

Intro bucată cânti tăierea capului unui cocoș: de ce n-ai preferat să cânti pe Salomeea, mai la îndemâna intelectului ornat? Ești prea de la noi și prea de pe stradă. Capul Sf. Ioan Botezătorul a devenit o stampă de salon, care admite covoarele, pianul, tango, orchideele și flirtul, și dă șampaniei și o aromă suplimentară.

„Faptul divers” pe care mi-l trimiți în versuri e moartea săracului acasă, dus cu dricul, probabil al primăriei, hodorogindu-i cadavrul în coșciug. E din câteși trei poeziile cea mai bună. Îți atrag atenția că a patra strofă, încotro i s-a dus cu sufletul, ca un pisoi, realizează genul în tot ce are mai delicat:

Nu știe nimeni încotro a apucat.

Nici popii care i-au descântat.

Poate-i aici.

Poate plutește departe.

Pe corăbii de frunze moartei.

Mi se pare că ai fi preferat să zici „Pe luntri de frunze moarte”.

Ei bine, tinere camarade, cum vrei să-ți publice revistele literare asemenea desene, ieșite din convențional? Mie, așa cum mă șui și cum mă vezi, dacă m-ai văzut vreodată, nu-a imputat o Doamnă din lumea bună, foarte inteligentă, de aleasă naștere, cititoare binevoitoare a scriselor mele, de ce utilizez imagini ce trebuiau să rămână secrete, ca toate secrețiunile fiziologice, de care totuși lumea bună se preocupă constant, cu medicul, cu eprubeta, cu laboratorul, și cuvinte fără circulație, decât la gâlceavă cu farfuriile în cap, în familiile selecte, de la 15 milioane venit în sus. Doamnei i-ar fi plăcut enorm o poemă dacă un parșiv de cuvânt, *bălos*, nu i-ar fi stricat toată poezia, vorba autorului Constituției, Costică Dis-sescu: *Tu în as gate la poésie...*

Evită să bați și prea departe și prea aproape cu ideea și dozează cuvintele elegant: o linguriță de apă de Colonia cu o linguriță de sirop, amestecate în părți egale fac gustul plăcut, al silabelor unse cu soluție dulce. Și dacă nu poți, nu mai te ține de reviste, strânge-ți manuscrisele și la timpul potrivit tipărește un volum.

(*Informația zilei*, anul III, nr. 555, 24 iulie 1943)

STILUL INDIRECT

Desigur că înainte de preferințe și definiții, colegul Buffon care a scris atât de frumos (și despre Papagali) are enunțul general cel mai just că „stilul e însuși omul”. Adică, scrii cum ești. Marele naturalist francez, nițel cam solemn, nițel cam rigid, în discursul lui de academician, rostit în 1753, se gândea, definind stilul, la marea posteritate, pe care, preocupat de admirație, o numea marmorean, pentru sine, cu dalta, nemurire. Se pare că Buffon nu prea greșea în excelența-i opinie despre opera proprie, dacă trebuie să ne documentăm, cu el, și, după 200 de ani.

Dar sunt în discursul lui și alte afirmări adevărate, chiar mai bune ca definiția plastică a stilului literar. Zice undeva, oarecum, că scriitorul nu trebuie să se încreadă în prima lui pornire, principiu valabil întotdeauna și pentru fiecare. Și mai spune că „toate frumusețile de intelect ale stilului, toate raporturile dintre ele (dau textului original cea* mai liberă tălmăcire) sunt niște expresii de adevăr tot atât de utile și poate că mai utile decât chiar subiectul tratat.

Buffon anticipase, dezlegând-o în același timp ce o enunța, problema fondului și a formei, discutată mai târziu contradictoriu de un mare

Număr de grămătică ai fondului fără formă. Stilul e omul însemnează pauperismul ideii inexpressive, care atârână de meşter nu de subiect.

Aş vrea să-i spui lui Coco, căruia îi place uneori să-i zici şi Bebe, că subiectul e de cele mai multe ori un fapt divers, lipsit de interes, dar care poate să fie altoit, pentru ca lucrul vulgar să capete nobleţe prin felul cum creşte de la nod în sus. Între fapt sau om şi interpretarea lor, condeiul, căutând şi satisfacţii arhitectonice, pune o distanţă şi un drum trasat cu flori. Subiectul dezgustător e înfăşurat cu draperia verbală şi dacă durata lui nu devine egală cu nemurirea şi cu eternitatea academică, el poate trăi în loc de un ceas o săptămână, fie şi ca un cadavru îmbălsămat. În piramide, hoiturile auguste, după o viaţă de 30 de ani mai trăiesc şi câte 60 de veacuri intacte.

Stilul indirect începe acolo unde, refuzând ca inestetică preciziunea materiei şi meschinăria obiectului, le ridică la nivelul liniei de plutire şi le generalizează. Nici vorbă, nu poate să fie, Bebe; e numai stil indirect. E stilizare. Ramura bradului e stilizată de-a gata, căci şi stilizarea e reducerea întortocherii la geometrie. Obiectul trebuie stilizat, ca să fie cel puţin prezentarea lui frumoasă, lucrată ca un vi-trou din petice de cristal plumbuite. Când pute subiectul îl pulverizezi cu parfum şi condeiul poate să dea atâta parfum, transparenţă opacităţii. În chirurgie stilul indirect se cheamă anestezie.

Dacă dintr-un text vrei să faci o ghicitoare, un joc de societate, o „problemă de rezolvat”: unde-i dihorul sau vânătorul? – asta te priveşte. E ca şi cum te scarpini citind o poemă. Căutarea în interiorul desenului poate să fie iritantă, dacă un cititor de gust cedează interesului minor de dezlegător. Eu ştiu ce te supără, că ai ghicit exact, dar e numai o supărare de galerie. Îmi place că te-ai supărat elegant: în realitatea secretă nu eşti nemulţumit. Nu se poate spune că eleganţa ta împacă şi pe alţii, care te-ar fi dorit fioros şi trivial. Şi tu eşti poet, Bebe.

Pe războiul de covoare trebuie să dai figurile după fibră şi încrucişări.

(*Informaţia zilei*, anul III, nr. 541, 10 iulie, 1943).

O VORBĂ

Directorul Fundaţiei regale pentru Literatură şi Artă a fost bine inspirat adăugându-i Revistei Fundaţiilor Regale o anexă de poezie.

Desigur că poezia e pretutindeni, chiar şi în sociologie. Nu e

vorba de latență ei continuă în viață ci de expresia ei literară și mai ales de acel compartiment al literaturii, în care cuvântul e măsurat cu versul și colorat de rimă:

Ce bijou qui ne vaut cu'un sou sau cum i se spune, alb; ceea ce nu înseamnă incolor. De multe ori e mai multă poezie într-o pagină de prozator decât în 50 de poeme, dar printr-o eroare, probabil de nivel, s-a numit poezie cu deosebire versul și nomenclatura s-a conservat căpătând și un plural. De atunci încoace un volum de versuri e de «poezii». Urât, dar nu e nimic de făcut. Când un confrate ori o consoră, din ce în ce mai deasă în literatură, te ia de-o parte și-ți spune că vrea să-ți citească o poezie, asta înseamnă că are în manuscris o romanță în stihuri, din care poezia poezie poate să fie absentă, ca dintr-o soluție de borax.

Revista de față e rezervată pentru poeți, publicației de bază lipsindu-i tot mai mult spațiul de orchestră pentru împărecheat liră și harpă. Atleții Altairei și Casiopeei și torcătoarele caierului lunii sunt oarecum incomodați și incomozi între două catedre de doctrină sau de considerente din paginile revistei mari. Le trebuia o încăpere a lor, vecină mai repede cu firmamentul decât cu universitatea. O icoană pe un părete e o fărâmă prea mică de altar. Poeții au azi o biserică întreagă. Toate riturile și eterodoxiile pot să grăiască de acord, indiferent de cler și de treaptă, neofiții laolaltă cu preasfinții.

Poeții făcuți se vor întâlni aci cu poeții în metamorfoză, în camaraderie egală și cu cât orientarea lor va fi mai contradictorie și mai slobodă cu atât cuvântul va fi mai variat în sensurile lui și limba mai bine slujită. Programul acestor Caiete de Poezde rezultă clar: nicio școală literară: numai talente. Desigur, talentele de dimensiuni, variate și ele, așa cum le dă epoca, și sateliții. O publicație trebuie să urmeze topografia inegalităților contemporane, fiind o ridicare de plan, cu cote date.

Mișcarea literară implică o activitate utilă timpului actual. Fără scriitorii succesivi, mai mari sau mai mici, dar care toți au muncit să acopere petecul de hârtie cu o frumusețe nouă, limba românească n-ar fi ajuns la încovoierile, ductilitățile, plasticitatea și rafinamentul cunoscut, în stare să exprime idei și sentimente, încă acum 50 de ani socotite cu neputință de redat în valahă. Și poate că cea mai concretă contribuție au dat-o poeții.

Numărul acestora sporit permite selecția mai exactă: evoluția e mai valoroasă. Oamenii prea serioși, de la un anumit venit sau scaun în sus, au luat în derâdere sentința riscată că românul se naște poet. E un adevăr: fiecare ținut românesc are în folclorul lui o avuție de poezie, care neajunsă la tipar și ținută minte ori uitată, dar mereu proaspătă, nu e mai puțin onorabilă ca aceea confecționată de cărțurari.

Tinerii poeți, atât cei mai puțin tineri cât și cei dibuitori, timizi ori impertinenți, cu o cheie ascunsă ori cu un spiraclu dinaintea lacătului cu șapte sucituri ce trebuie descuiat, au de aci înainte o certitudine. Orice încercare va fi primită bine și cuviincios, întrucât singur faptul strădaniei de a strânge cuvinte alese pe albul hârtiei constituie un merit, care nu poate fi ironizat de corpolentele literare infatuete de sine și în genere adipoase.

Băgați însă de seamă, mi-aș permite să le spui ultimilor copii tulburați de harul reveriei Voi aveți un stilou cu pana de aur autentic (14 carate), un foc electric (200 v-ați), un birou lustruit, o cameră la etaj, o redingotă, iar colaborarea vi se plătește. Băgați de seamă să faceți onoare măcar acestui confort. Unui oarecare Eminescu i-a lipsit. Sunteți, nu mă îndoiesc, dificili, capricioși, complicați: ar dispăcea o singură eventualitate, să fiți orgolioși de crâmpeiul mai gros ori mai mărunț de literatură izbutit-Forul vanității e inestetic, fudulia, ininteligentă și inumană. Cu cât văsim

Țiți mai tari cu atât înțelegeți la examenul din miezul nopții că sunteți mai provizorii și mai slabi.

Siliți-vă să nu dați de rușine nici pe baciul care a gândit cu bățul în țărână *Miorița*, nici pe meșterii vechi, ai opaițului cu fundul rânced și ai candelii cu feștila groasă. Cânteculele, din toate cele mai frumoase, au fost scrise pe întuneric.

(*Caiet de poezie*, mai, 1946)

DOMNILOR EDITORI.

Continua reeditare a versurilor mele mă consternează. Dacă fac socoteala nenumăratelor ediții apărute, și ieftine și scumpe, încep să mă decepționez. Deprinderea mea era că un scriitor prea citit nu e bun scriitor. Așa că vă luați toată răspunderea ediției de buzunar (ah!) 16 în care, vreau să mă scuz, nu sunt implicat decât prin aceea că, la binevoitoarea Dv. Propunere, să o scoateți, nu am leșinat! Omul falsificat prin literatură, și cel mai indiferent față de manuscrisele lui, tot are, zic pe moldovenește. Slăbăciuni.

La întrebarea Dvs. Dacă ați ales bine din stihurile mele, un rând de 95 de bucăți, aci cuprinse, răspund cu credință că e singurul lor merit, întrucât, din parte-mi nu știu dacă vreo bucată e mai bună decât alta, toate fiind, vă șoptesc la ureche, deopotrivă de prisos...

Atât cititorimea cât și critica sunt de părere că poezia mea a făcut gaură-n cer. Dați-mi voie să mă cam îndoiesc, cu toate că m-am învățat cu lauda, nu e vorba, cât și cu înjurătura, ca, vai mie! cu luleaua. Dau cu ea de-a zvârlita, mă jur să nu mai beau tutun și mă întorc la mahorcă. Poezia, cum i s-a spus cântecului zgândărit în hârtia cu peniță, e o stricăciune pe toată viața și prin pervertirea limbii amăreala pipei e gustoasă la supt, și stinsă.

La 66 de ani trăiți și la 50 de ani de cob-zărit, care au trecut atât de iute, că dacă nu-mi speria uitarea un critic eminent nici n-aș fi băgat de seamă, dau din unghie și coardă, ca la 16, cu aceeași naivitate de atunci și cu aceeași ridiculă râvnă. Căci, orice pagină isprăvită are două vârste, una de bucurie cât o scrii și alta de necaz, când o citești la tipar. Subtilul grăunte de ceață fuge mereu, din slavă în slavă, din stih în stih, din caiet în caiet, cu care te chinui în deșert să-l apuci.

Cam asta e toată poezia, o licărire, un fluture. Te ții după el toată viața, cu o pungă de tifon cu băț. Câteodată ai avut iluzia că l-ai prins. Te oprești și-l cauți în fund. Scânteia albă a zburat. E tocmai sus, departe, și după ce ai cutreierat toată grădina și ai căzut de multe ori împiedicat în buruieni, te sui în plop, crezând c-ai s-o ajungi de acolo.

Poezie, copilărie... E singurul câștig adevărat al celui ce în loc de-o treabă ca lumea își [pierde vara căscând gura după năluci; că nu îmbătrânește...

Mărțișor, 6 august 1946

„TALENTUL MEU”.

Talentul meu, îmi scrie un confrate străin, felicitat pentru o carte a lui, în sfârșit apărută, nu e ce pari a crede dumneata. De ce m-aș ascunde și ți-aș părea năzdrăvan? Talentul meu te farmecă, dar talentul meu e o tortură. De la mintea la condeiul meu e un drum de piedici și de prăpăstii, amenințat la fiecă cotitură să mă prăbușesc ori să cad în golul fără fund. Mă târăsc când ca lov pe coate și pe coaste, mă duc când pe brânci, când în cârji. Suișul e greu și-l sui cu povara mea încet-încet.

Dacă ar fi numai o muncă de suprafață n-aș fi nefericit. Trebuie să ar prin buturugi și să le smulg din locul lor zidit, cu plugul.

Câteodată mă duc până-n adâncul pământului ca să le scot din el.

Nimic nu-i pentru mine lesnicios. Sunt blestemat să stăruie acolo unde altul fluieră și trece. Dacă nu stau neclintit, până, cea mai ușoară dintre scule, îmi ajunge grea ca un bolovan de plumb.

Nu am odihnă, nici sărbătoare. Toate plăcerile mie-mi sunt refuzate. Mă gândesc: otrava mea, și uit limba în supă, ademenit nu de o idee distinctă, dar târât ca de un nor confuz, care mă ia cu el și mă duce. Stau locului și călătoresc. Carul a rămas pe loc și roțile lui fug înainte.

Nu am talent, am o tulburare. Cuvântul îmi vine greu în condei, îi șterg de zece ori și tot râu l-am găsit. Mă sângeră fraza, mă doare. Sunt bolnav de ceva, bolnav de nedeslușit și dorm neîntrerupt. Un singur lucru le cer oamenilor care mă iubesc, să mă lase singur, să nu mă ceară, să nu mă cheme. Că dacă sunt în stare să fac ceva, nu pot izbuti în vuiet.

[n ropot și alarmă: îmi trebuie liniștea de la [început, aceea în care plutea peste ape cuvântul. Dumnezeu crezi că lucrez ca o mașină de tipar, că pui hârtia, învârtesc de roată și iese scris. Nu, dragul meu! Nu m-am născut înzestrat cu facilitățile pe care mi le-aș dori. Capul mă apasă ca o piatră. Am ajuns la sâmburele țărâniei pe dedesubt, pe unde trebuie să sfredelești, și să deschizi o galerie, pas cu pas.

palmă cu palmă. Tot ce-i de mine: sunt un cuceritor tenace și neînduplecat și numai într-un etern întuneric. Mă lupt de moarte cu ogorul meu, din care țâșnește rar o vână de argint; mă duc până la ea cu lopata. Câtă efortare îmi cere mie, ca nimănuia orice bob de nisip, e de neînchipuit.

Lăsați-mă singur – le spun prietenilor mei – și nu vă supărați. Numai așa – vă place condeii mei, pe care nu trebuie să-l pierd.

(Adevărul, anul LX, nr. 16.731, 1 decembrie 1946)

RĂSCRUCEA

Întotdeauna scriitorul cotidian e condamnat să fie rău înțeles, dacă în depanarea pe fusul condeii a unei similitudini de idee, învârtește caaerul ca să dea firul, după superstițiile lui, mai frumos. Din lână nu trebuie să iasă altceva decât ciorapi și târligi și câteodată o flanelă peste cămașă. Când tonei mai subțire și mai pui de-a lungul ghemului și câte un nod decorativ, se strică în priceperea cui nu trebuie armoniile andreei. Nu poți împleti, după regula consacrată, o mănășcă nici cu șase andree, nici cu două. Trebuie să scazi ochiurile

sau să le adaugi, după obișnuința deprinsă.

Întotdeauna, sau am fost cârtit sau înjurat că n-am nimerit talpa exact pe picior, că ori strâng vârful prea mult ori lăbărtez călcâiul ori clientul are prea multe bătăturei. Am încercat să fac, pe tiparele îndătinate și batiste. Lâna nu merge la nas și-l roade, e aspră și supără fasonul mustății – sau lasă, prea moale, să treacă prin ea ce trebuie să rămâie în batistă. Atunci cu degetele mânjite, la un oarecare guturai, omul și le șterge pe ce apucă, pe zid, pe jiletcă sau pe gazetă.

Între litera și pana dumitale și cititorul de mai departe se intercalează un tâlmaci, care explică după capul lui o frază, o reflecție.

O tabletă. Meseria lui, pe care eu unul n-aș cuteza să o fac, este să comenteze și să explice pentru anumite foruri, încredințate că pulsul vieții și temperatura se iau mai sigur de la condei. Condeiful e, pesemne, un termometru și un aparat de tensiune. Mintea interpretului, reglată pe un cadran mobil, e obtuză și sărăcia ei denaturează textul și cugetul scriitorului cotidian.

În toate dictaturile, unde se contabilizează suma ideilor, diferențele și zecimalele de dinaintea virgulei și de după ea, în loc să fie lăsată slova în voia destinului ei de 15 minute, am avut de îndurat spiritul de interpretare, din pricină că o idee, judecam eu, nu trebuie să fie otova și proastă. Am învățat din *Ars poetica* meșteșugul imaginilor complexe, care ferește pe scriitor să semene cu o bucată de săpun, săpun omogen și invariabil de la un capăt la altul al unui calâp. Scrisul ca să fie gustat și să onoreze tiparul trebuie să fie împănăt cu ingrediente de gust și aromă, ca un nougat, ca o ciocolată cu cremă interioară, ca un plum-cake, sau, mai românește, ca un corn cu nuci și mac. Însuși rahat-locoumul, dulce prin definiție, capătă tonalitate agreabilă de – la fistic.

Cineva, cu care vorbeam deunăzi, despre dezgustul de a scrie în zadar, pentru a fi tradus numai anapoda și de-a-ndăratele, îmi spunea că scrisul meu are defectele calităților lui și că nu se prezintă stabil, pe o singură latură, cum ar fi un buletin de Stare Civilă, cu data.

Cu locul, cu părinții, cu martorii și cu primarul. Obligatoriu opac, el suferă de transparențe Propoziția simplă, legiuită, cu subiect și pe e clicat, unul lângă altul se dilată între două puncte peste măsură. Degetarul unui singur deget, cu care trebuie să împungi un singur ac odată, cu o singură gamă și cu o singură ață de o singură culoare nu trebuie să fie încui-cit. Stilul omogen cere să apuci de capătul firului

cusut și dintr-o singură smucitură, să se desfacă pantalonii în două, să fie evidentă căptușeala, putându-se să restabilești invers pantalonul întreg, în sinceritatea tuturor comisurilor lui.

Se preferă în scris fermoarul, care închide și deschide dintr-odată. Croitorul întreabă, când ia măsura: „În ce parte purtați?” El s-a învățat cu purtarea în stânga. De cum ești deformat de la natură, nu mai este pantalonul.

O să mă resemnez... După 50 de ani de meserie, ori trebuie să mă las și să-mi fac, așa de târziu, o altă meserie, ceea ce încerc cu toată diligența de un timp, o meserie pe care o am fără să o fi profesat continuu și deplin. În câteva zile, mă hotărâsc. O să dau drumul atelierului meu de tipografie care zace înghețat, ruginit și inactiv de 10 ani, într-un colț de odaie, să tipăresc înțelepciunile altora și să le las prostiile mele, pentru o viață viitoare, când voi fi poate mai slobod și mai calificat. Un mormânt, după o viață, inutilă contemporanilor, necăjiți să te interpreteze și să-ți dea de fund și să-ți anuleze condeiul, ar putea să fie bine sfătuitor pentru o înviere postumă.

Ori o să mă fac exclusiv liric, declamator și de un optimism obez amestecându-mi cerneala cu limonada roz. Și o să mă bucur de o stimă generală, de cofetar literar.

(*Adevărul*, anul 16, nr. 16.816, 19 martie 1947)

CUM CITIM ȘI ÎNȚELEGEM

Parcă a spus cineva: ferește-mă, Doamne, de interpreți! Desigur nu de aceia de la poarta de hotel, unde interpretul e numele tâlmaciului cu șapcă și se cheamă, între ruinele clasice, și cicerone. Ferește-mă, doamne, de zelul excesiv, de spiritul de analiză prea subtilă și fără adâncime.

Noi ne obișnuiserăm,ăștia care ne-am ales, incapabili de un meșteșug mai practic, cusutul și broderia hârtiei cu penița, ne obișnuiserăm, când lucrul nostru era gata, să ni se spuie dacă e bun sau prost, întrucât ceea ce învățaserăm că privește pe cititor e calitatea, ca la ciorapi. Criteriul era întocmit în bibliotecă pentru toate rezultatele unei opintiri, regulamente, statistici, poezii, articole de ziar, romane, memorii, petiții... E bine spus ori e insuficient și rău exprimat. Nu ne opream la idei, la imagini, la potriveli; ne interesa plastic și stilistic: un examen destul de greu de trecut.

Așa e, mi se pare, toată problema scriitorului, să izbutească a se concretiza. Încolo, oricât ar fi de fericite sau de nefericite elucubrațiile

lui, nu interesează. Cele mai frumoase sugestii și sentimente, lichefiate într-un decoct zemos cu mucilagii, nu ajung să mă miște. Poate că și fondul, vorba ceea, merită oareșicare atenție, dar dacă fondul n-are formă și o

Formă a lui, strădania e de prisos. Toată moșala stă cuprinsă în caietul de caligrafie, compus din 20 de fraze drepte, rotunde, și batarde. Ce folos! nu le ține minte niciun copil, ba îi fac nefericitului școlar oroare, din pricina banalității de expresie inexpressivă.

Îndată ce schimbi criteriul și adopți pentru lucrul scris dogma interogativă: „Ce-a voit să spuie scriitorul?” nu mai există literatură. Ea încetează la marginea expresiei. Scrutarea unui text în afară de sensul de corectitudine și de frumusețe a stilului, dă în rătăcire și face dintr-o icoană șlefuită un capac de oală, trecut pe plită de pe o cratiță pe alta. Ce-a vrut să spuie scriitorul, constituie un proces de conștiință și uneltele noastre morale, în general, n-au atins încă finețea de a se putea introduce într-o intenție fără să o compromită și într-un suflet fără să-l întineze. Apoi, fiecare iscoditor de texte, îi aplică textului sensibilitatea lui, gradul lui de inteligență, întorsătura lui de spirit, virtuțile și perversitățile lui. Sunt zece mii de înțeleșuri într-o ediție de zece mii de exemplare, epuizată la zece mii de cumpărători.

Te mai poți descurca, într-un asemenea criteriu, pornit la lectură printr-o lentila acoperită cu puncte de întrebare, pe cristal? Se mai poate distinge ceva?

Pe de altă parte nici scriitorului nu i se poate tăgădui dreptul la un perimetru personal de sensibilitate și inteligență, inegal evident, comparat cu semenii lui și mai mult sau

18 – Ars poetica

Mai puțin obscur, după cum îi solicită facultățile pana. Între Tacit și Rădulescu-Niger sunt mai multe cicluri de ere geologice și ceea ce-i opac în cel dintâi, pentru cei mai mulți cititori, în cel de al doilea e clar ca lumina zilei. Un scriitor concentrat lasă pe dinafară reducerea la același numitor, socotește majoritatea locurilor comune de gândire știute și înțelese și eliminând notele, numerotările, trimerile și explicațiile, neconforme cu linia stilului, se bizuie pe simțul de cultură generală a cititorilor lui.

(Adevărul, anul 61, nr. 16991, 18 octombrie 1947)

CRESTATURI PE BRAȚUL CONDEIULUI

Atelierul unui scriitor e obligatoriu să fie evăzut cu vatră. Se

aruncă-n el cel puțin sferturi din manuscrise. Ce iese din vă-îie trebuie mistuit în văpaie.

De abia după ce ți s-a tipărit o carte, îți dai seama, dacă nu preferi să te minți, cât e de *f* proastă.

Nivelul pe care te-ai muncit să-l ajungi, răl nâne de obicei dincoace de schimbarea literii scrise în text de plumb. Poți fi mulțumit cu puțin?

Dar, după orice carte rămâne și mângâiere. Speranța, de la oare nu poți abdica. O carte ditoare, mai bună.

A seri nu e un divertisment. Mucenic, răblare, abnegație și multe renunțări.

Datorie. Trebuie să fii cu sineți riguros, sever, exigent și să nu-ți acorzi concesii. O singură consimțire la banal te-a pierdut. Unui ar

Tist, care nu-i un samsar de cuvinte și de titluri, beneficiul înfumurării și semeția îi sunt interzise.

Dacă nu se industrializa și literatura, unui scriitor i-ar fi fost de ajuns o singură carte pe toată viața, cu condiția să fie concentrată până la rocă și cristal.

Îndeobște cristalul întârzie în cuptor, cenușe. Treaba coșarului critic să deosebească.

Un manuscris te interesează atâta vreme cât îl muncești. Pentru strădanie, nu pentru el și nu pentru tine.

Răspunderea scriitorului nu e ușoară. El răspunde față de onoarea limbii, care nu-i a lui. Răspunde mai ales față de vocație, care nici aceea nu-i a lui. E un blestem: cine s-a jucat cu impalpabilul și diafanul, și le ismenește, se descompune.

Trebuie să știi să și displaci, nu numai să faci plăcere. Tot în da și niciodată nu, prostește.

Când începi să mânjești hârtia pură, gândește-te bine ce faci. Te-ai angajat pe viață.

Nu te odihni. Nu adormi. Trebuie să fii nou mereu și incandescent.

Nu apune soarele într-o trândăvia ta.

E talent și e simili-talent. Sunt caractere și javre. Faci și tu ce vezi la alții și ești satisfăcut. Din prostituare reputația ta poate trăi și câteodată mai bine decât cinstită. Satira spune că mai întotdeauna.

Are și plagiatul nuanțe. Tiparul e binevenit pentru multe merite literare.

Eram odinioară vreo douăzeci de tineri dulăi de presă și literatură, cu Ion Slavici la închisoare. El avea vreo 70 de ani și pe când junii jucau birlicii și câte unul trișa sistematic, Slavici scria zece ore pe zi, între flacăra de spirt fierbându-și supa de zarzavat, și călimară. Seara, ne citea câteva din paginile scrise în limba lui, fiecare scriitor având un ghiers de

Osebit. Mi se pare că asta se cheamă stil, adică sinceritate.

Îndrăznește. Lasă-te în voia simplă a glasului tău, ca mierla, ca sticletele, ca rândunica și ca pițigoiul.

Că izbutești sau nu să-ți duci pagina la capăt e ceva. Dar e altceva mai cu seamă că te-ai silit să izbutești indiferent de rezultat.

Un scriitor are noroc. Altuia i se refuză. E ca o făcătură: aci răspundere n-ai.

[*Vechi manuscrise*]

(*Viața românească*, anul XI, nr. 1, ian.

1958, pp. 20 – 21).

POEME...

Literatura și mai aifis poezia, care e literatură concentrațăsânțniște cântece ale inimii pentru mfnșgâierile oăstreile” tuturor a, și cred că datoria esențială a unui scriitor este să mângâie viața cât” mai mult, căci oricât de dulce ar fi ea, sufletul e totdeauna însetat de gingașele nuanțe, ale simțirii – sigândirii cântate.

Popoarele au început să cânte de când s-au născut. Au cânta-izdinmiel Le și” lână 1 „lâncuvinte. Scriitorii, neavând alte instrumente decât condeiul, pun să cânte cuvintele pe care le aleg cât mai frumoase și cât mai apropiate de dragostea noastră de oameni și de popor.

Uneori un scriitor este întrebat cum lucrează jii care-i sunt criteriile; ăp inspirație. Răsp unsul e ca al florilor care înfrumusețează zilele noastre și dau din ele culoarea și parfumurile care seamănă cu inspirația poetică. Poeții facbuchete de cuvinte și parfumul buceetelor lor este poate talentul. Ca și parfumele unele mai tari și altele mai fine, talentele – nu putem el mi niciodată ce este talentul – ating ca clape Tede pian și de orgă o claviatură imensă și toate registrele cu puțință.

În ce mă privește, regret că trebuie să vorbesc despre mine, însă cel care vorbește sunt eu, mjamslivi. ajăjntreagă să dau ecouri multe câte unei singure note. ™” *

Scriitorul are față de cpjmegzitorul muzical nu șapte note cât are el, ci sute de mii, câte cuvinte are limba în care scrie și câte mai

poate să scoată și el din vocabularele împerecheate.

Cr-ezul meu de căpetenie este exigența aspră pe care mi-o aplic mie însumi cu cruzime și, vreau să fiu iercă T, mi-aș permite să o cer tuturor colegilor de literatură care adeseori. Și mai ades decât trebuie, preferă lucrul ușor, plăcerea extatică, pe când arta în general e o mare plăcere fără. Îndoială darsijo adevărată asceză.

„Noi” vrem să mângâiem, cum spusei, sufletele semenilor noștri, dar mângâierea lor e de multe ori dureroasă pentru noi, din pricină că „rar Teorâpuțematinge nivelul aproape imperceptibil al sensibilităților complexe.

Ceea ce ușurează sarcinile noastre este noua față a vieții și a simțirii pe „căre în „îmensa lui generozitate ne-o aduce socialismul. El ne-a ușurat viața care de multe ori, dacă nu de cele mai multe ori, a fost în societățile trecute o mare povară.

Frățește, omeneste, sufletește, el a realizat visurile noastre care au început acum câteva sute de mii de ani, cu omul peșterii, s-au continuat cu basme și povești, încât au ajuns de la Iliada și Odiseea lui Homer până la noi.

A? i cântecele au început să fie împărțite artificial După ambițiile personale în clasice, parnasiene7” sâmboliste etc etc, mergând câteodată până la absurd. – Dorința la care inevitabil ajung artiștii lirici, Dovestitori, sculptori și compozitori, după ce socialismul în puterea căruia gândim și vorbim jiruie din ce în ce mai puternic pretutindeni, ste noua modalitate a viitoarelor literaturi: palcea între popoare și oameni. U doresc din adân-IcURI toți câți au trecut prin mult sânge și multe Itemniți pentru a se întâlni sub steagul de bună prițelegere și pace universală.

Belgrad, iulie 1962

(Gazeta literară, anul 12 iulie 1962)

IX, nr. 28 (435).

ARGUMENT

Impresionată că de la 40 – 50 de ani nu m-am înecat în cerneală sau că nu mi-a secăt călimara și că încă nu mi s-a cocoșat condeiul, dar că la 83 câți mi se împlinesc peste vreo 60 de zile mai pot sluji versurile și proza fără bălăngăneală, o anumită grijă de antologie determină prietenii aproximative, de care mulțumesc foarte, să ancheteze discret și pe departe, primprejurul familiei, dacă nu cumva producția literară de azi aparține unei epoci de ceea ce ele numesc cu

un eufemism convulsiv, tinerețe.

Bolnăvicioasa curiozitate trădează regretabile lipsuri fundamentale de intuiție și discernământ. Inteligența s-ar circumscrie pe zone circulare de sevă, intercalate, ca în trunchiul copacilor mari. E dureros că dezvăluie în intelect, circumvoluțiile interioare se vădesc încălcite și mate.

De pe la vârsta de 16 ani, când mă căzneam la plivitul în genunchi al buruienilor aspre din Latium, inauguram pe scoarța caietului meu de școlar greoi, zicala lui Apelles: *Nulla dies sine Unea*, transmisă mai departe copiilor mei, care începeau să descifreze pe Tacit, și de atunci n-am pierdut, într-adevăr, nicio zi și nicio noapte, nici între călugării noștri, nici între jezuiții și Cordelierii de pe Sarina, nici cărând cu spinarea în halele din Paris sau vânzând ziare cu brațul în Montmartre, fără să încerce fraza și cadența 60 de ani în păr. E o lungă și penibilă ucenicie, valabilă continuu pentru datoria obligatorie și confidența literară...

Am învățat să cred că starea de vocație și. Aș zice. De Artă. Comportă niveluri multiple, variaie și atmosfere gradate succesiv dar solidare E de ajuns să-ți alegi nivelul la cota gândită și te regăsești, pe teritoriul substanței, egal cu sineți întotdeauna.

Dună cât înțeleg, și înțeleg câteodată bine ambianța vie a exnresiei, popula A de roiurile de efemere dimprejurul globului de lamnă al lunii pline. În locul prezenței în viață și al rânjetului semiadmirativ. Ar prefera sinceritatea unui necrolog lacrimogen. Dar pentru această condiție de toleranță, cu toate infirmitățile mele, nu mă simt preparat, să o satisfac. Îmi pare foarte rău că trebuie să mai tulbur o vreme somnul și tihna de la toacă.

Câteodată am căutat să consolez fatalitatea antedatând intenționat unele colaborări, duică cum făcui și în numărul precedent al Gazetei de față cu stihurile *Tecla*, puse în sarcina volumului *Flori de mucigai* de odinioară. De altfel, mă socotesc drept ceea ce și sunt, un începător întârziat și un perpetuu debutant.

Însă când secția de lirici cu scăzământ a unei edituri îmi propune o sugestie derizorie și-mi

Cere să schimb la un volum în curs de imprimare titlul *Poeme noi* cu altul, învechindu-mi-i pe cel autentic și recent, asemenea solicitări pe furiș agresive, de abdicare prin ieftinire și rabat de talcioc,

mă stupefiază.

25 martie 1963

(*Gazeta literară*, anul X, nr. 14 (473) 4 aprilie 1963)

CE ESTE „ARTA”?

Începusem să mă gândesc la Arta oltenească, I de care îți voi vorbi altă dată, dar de lacali-mară, la hârtie, condeiul mi s-a strâmbat.

Ai mai auzit bade Ioane de vorba asta! Artă?

Dă-mi voie să încerc să ți-o tălmăcesc. Ți-aș mărturisi că nu-i prea ușor.

Au încercat și alții mult mai chemați decât sluga dumitale, fără să-și poată duce făgăduiala până la capăt.

Ia, de pildă, unu IJT – olsiffil de care anr bănuială că ai fi auzit mai mult, cf7 mnte mare, într-adevăr. Numele lui poate fi pus în Scripturi alături de cel ce a scris acum câteva mii de ani, *Deșertăciunea deșertăciunilor, totul e deșertăciune*, Eclesiastul, cum ar veni pe românește Popa sau Patriarhul, adică acela care făcea slujba în altar.

Numele lui de om nu se cunoaște, pentru că și l-a șters din scrieri, de teamă să nu cadă și el în deșertăciune.

Tolstoi fusese mare, dregător la Curtea împărăției, dar scârbit să fie mare și puternic, a plecat într-o bună zi fără știrea nimănui, din Iasnaia Poliana, din mijlocul moșiilor lui, în pribegie.

Căutat pretutindeni pe toate întinsurile fără margini a țării Țarului, împăratul, se părea că ar fi pierit. Dar din întâmplare a fost descoperit mort într-o stație de tren jMerduță prin jjutii., cu picioarele goale, înotate în m-ocirle-le pribegiei, ca ȣm ȣăran din niilp de ȣărani morți pe drumurile dintre Moscova și Siberia, rătăcitori și flămânzi din marea împărăție, mare cât 20 de țări mari, împărăție uriașă.

Mare în tot ce cugeta și învățatură, contele fisrri*S.

Arta?... Pribegeam și eu pe atunci, acum vreo 60 de ani, prin străinătăți, i-am cumpărat cartea, i-am citit-o și răscitit-oț am venit cu ea subsuoară în București, am pus-o deasupra cărților mele cu grijă și cartea Apostoliului, cum era socotit, mi-a fost furată. Nu pentru problemele ei, ci ca să fie vândută de semenul literar hoț. Multe cărți mi s-au tâlhărit astfel și pe unele le-am cumpărat, semnate de mine, din nou de pe la negustorii de cărți vechi, numiți pe la noi *anticari*. Nici din cartea marelui scriitor n-amjguțuțafra este! Arȣalcum nici dumneata nu știi-InșjHuinneajȣalfaci”, o jaciașă pe neașteptate și o faci tare, Jfrumqasă. O. Faci jdjjptămânjfrămintat și ars, la gura unui cuptor

de oale, smălțuită și înflorită, cu știin—țele din cei mai vechi străbuni, trecute din neam-șâpâstrate întregi de dumneata. Lasă-mă Bade Ioane, să-ți zic mai bine *tu*, ca] i] num – nezeu. Ofaci în scoarțe și oale ru fpmiea și fetele tale și în cusături gingașe, cu izvoade pe marama și cămeși. O faci în urma plugului.

! a seceră și coasă-Dovadă cântecele tale, mai „rumoase decât tot *Ce* au BORis condeiele, decât, ot ce zic naiul, alăuta și cimpoiul. Sunt și eu fărâma de lăutar, dar nu te pot ajunge pe vine. Mă. Bați ori de câte ori mă silesc să şuier după fluierul tău.

(*Gazeta literară*, anul XII, nr. 27 (690) iulie 1965)

UN SEMN BUN

În forfota unui tineret de care se vorbește din ce în ce mai mult și care a constituit obiectul unei mari preocupări acum vreo trei ani într-o cauză sau alta, să ne ferim a le înșira și s-a scris mult despre realitățile tinerești.

Spre regretul publicului auditor, calitățile nu se găseau la nivelul defectelor descrise. Dintr-o cauză sau alta să ne ferim a le înșira și noi – în majoritatea țărilor civilizate s-a remarcat, cu sublinierile necesare, un spirit anarhic dispus să răstoarne clasicismul deprins în școală, în lectură și chiar în familii mai solid așezate. Întrebarea de fond era pe toate buzele și în toate mințile prezente: cauza acestei decadente.

Din pantea românilor a vorbit cel mai vechi prieten al tineretului, Mihail Ralea. Au urmat serii de întâlniri particulare între savanți, gânditori și scriitori.

Propunerile profesorului Ralea au fost primite cu aplauze, ca o încheiere fericită a unor discuții esențiale. Dar, s-a remarcat ca un suspin al conștiinței, că tocmai tineretul a lipsit la Geneva. Acuzatul fiind factorul principal al subiectului tratat, trebuia neapărat să fie de față cu toate că o vorbă veche, mereu adevărată, spune că tinerețea nu se numără cu

nii și toate personalitățile care au dezbătut problema la Geneva depășiseră demult calitatea rozelor înflorite la timp.

Mărturisesc, pe simpla și unica mea răspundere, că am părăsit Universitatea lui Calvin cu amărăciune.

Dar să ne gândim la tineretul românesc. Ca o satisfacție pentru noi, acest tineret e mai apropiat de conferința lui Ralea decât tot ce s-a vorbit peiorativ la Geneva. Din tineretul nostru multiform s-a desprins pe nesimțite o nuanță. Tineretul gândește. Reflectează. Citește. Începe

să scrie...

După o pauză de apariție a „Biletelor de Papagal”, corespondența îmi aduce tot mai multe probe că mintea se sprijină pe condei. Mi se cer sfaturi despre cum se scrie și despre cum se începe scrisul. Personal n-am cerut niciodată sfaturi de la scriitorii cu nume făcute. Ba însuși Caragiala, la întâlnirile cu el, îmi spunea că deține secretele prozei și că el mi-ar fi de mare folos. Fără impertinență i-am răspuns: „Iubite domnule Caragiale, secretele altuia nu folosesc la nimic... Ele trebuie găsite de către chiar începătorii literei scrise...”

Mi-aș permite, să răspund global gorespondenților mei că e nevoie, în scris, de ceea ce aș numi trei virtuți teologale: modestie până la sacrificiu, exigență minuțioasă și dragostea limbii moștenite. Deci cunoașterea însuflețită a tradițiilor noastre, a literaturii, scrisă de când ne-am pomenit, de marii noștri înaintași, lipsiți de tipar, de invidie și înfumurare.

19 – Ars poetica

Mă uimește, răsfoind foile literare, un așa numit modernism, calificare a unei facilități nerecomandabile, care necinstește limba Mioriței. Un singur modernism e de tolerat: noutatea spirituală și a expresiei curate.

Îți recomand, iubite corespondent cu visuri literare, răbdarea, până la sclavie, perseverență, muncă de zi și noapte ca o închinăciune pentru graiul nostru și un omagiu marilor noștri scriitori. Căci mai e ceva adevărat: valoarea scrisului românesc a putut să atingă toate înălțimile de intelect. Un scriitor român are la îndemână o literatură științifică și literară și tot ce-i necesar la perfecționarea personalității. Tineretului i s-au creat condiții de viață și înțelegere, i s-a pus la îndemână toată ușurința marelui culturi, tiparul e cu el, editurile îl slujesc și bunăvoința timpului nostru îi dă dreptul să se manifeste pe toate dimensiunile lui și în toate esențele lui. Ce-i cere viața care-l așteaptă? Seriozitate, adevărată și adâncă seriozitate. O disciplină severă. O conștiință la tot pasul și la toată îndeletnicirea.

Să nu ne fie rușine de ce a realizat neamul nostru de la Cantemir, prin Eminescu, până în zilele noastre.

Prin urmare, iubitele corespondent, ridică-ți fruntea în Luceafăr, crezând în menirea dumitale și sărută-ți în fiecare seară condeiul cu care vrei să încerci posteritatea.

(Argeș, nr. 3, august 1966)

CE E POEZIA?

De la un timp încoace se înmulțesc articolele de literatură despre „Poezie”.

În general poezia nu e literatură pură și simplă. Ea facep-arte din viața cotid Tână. Dacă sevbr-pește de multe ori despre stele, locul palavrelor filosofice (semifilozofie și semipersonalitate) nu se referă la nimic cărturăresc. Litera» i cartea încep mai târziu. Toată viața noastră, le-zi și noapte, e a luminii și a stelelor celor: e gândesc și muncesc, indiferent de lucrul pe nârt deși de tipografie. Sumedenii de lucruri inexprimate covârșesc și ciocanul și condeiul, [speranța și dorul de lucru gingaș. Dacă ne aruncăm ochii în folclor, vedem ivindu-se poe-ziâdgisine. Elugarul are poezia în viața trăităcâlsilmaginară. S-a mai spus de repetate ori că literatura de cultură n-a putut decât [rareori să atingă apogeul țărănesc, și parcă ceea ce-i mai delicat e cules mai ales din gura și scripca cântărețului pe plai.

Chiar unii dintre scriitori remarcați, încercând să definească poezia și arta, au dat unul după altul greș. Poezia nu e ceva brut, ca opădure sau o câmpie, dajrceva. careemanarclân jj ele ca și din munca zilei de azi, de ierf și de totdeâunasî din tot sufletul nostru.

E pogziadorință, așteptare, e ca o speranță nelimitată? Este și astea și altele multe! Ea

Nu e în niciun caz descriptivă prin revărsări ale gândului Fsâexpresiei caum5 Ia tiptil printrli „impresii și seasațu. S-ar putea spune că e. umbra vieții trăite, o umbră ascunsă în frumuseți grăite.

Substanța poeziei și ființa ei întreagă vin din „mi” ști „pare”, din „parcă”, din „m-aș fi gândită – din teritoriul imens al închipuirii, adeseori absurdă, lăsând simbolului puterea lui de luminare a unei idei, autoritatea tuturor valorilor lui. Trebuie într-o zi să vorbim ni-țeluș și despre acest sim±» al.

Pqezâag presimțire, bănuială, incertitudine

Și aproximativ. Altă făptură nu se „vede să aibă. Negreșit nu ne e permis să introducem în poezie tusea măgărească a neisprăviților din absurditate.

În bucătăria literară poetul Paul Verlaine. Scoborât până la rimă, a lăsat scris că rima de pildă „*c'est un bijou qui ne vaut un sou*” – dar poezia lui literară aduce în vers o lăscaie de aur. Literatura lui geme de acest aur, când exprimat, când ascuns în cutele frazei.

Va să zică ce ar fi poezia? Eco-ul vieții noastre simțite și nemărturisite, încredința secretului nostru necunoscut, lucrul lacrimilor și al suspinelor noastre tăcuâecăruia i se cuvine marea discreție a vieții din lăutru.

Cum a uitat Moșidin. decalogul lui a unsprezecea fericire” carfije. paza. Căci în toate cântecele și versurile Biblia e plină de poezie de la el până la Apocalips?

Oriunde deschid această carte a cărților, iscutată, îndreptată, strămbată, interpretată, a orice pagină dau de poezie. Biblia e, înainte e a fi o mărturie a preotului sau a cititoru-ul, poezia tuturor care cer de la ea un har și într-un fel sau altul acest mare volum se mă-uscrise succesive a răspândit harul prețutineni. Rămân încă vreo câțiva ani de discuții i cercetări teologice ca să ne alegem, la urma rmei, cu literatura lui Moisi. Cred că nu mai e nevoie să spunem căjaoe-ia e o necesitate a sufletului fiecăruia. În orice irecție s-ar manifesta. JE povara dulce sau mare a fiecăruia din nou Mai rămâne a se escifra felul cum trebuie poezia scrisă, cu deosebire acea zisă poezie care mă întristează și care seamănă mai mult cu proza fără cap și sfârșit – și din nefericire Ifăra substanță, încurajată la o abundentă publicare de insuficiențele redacționale.

(Argeș, nr. 6, noiembrie 1966).

SCRIS ȘI NESCRIS

Cuvintele fac limba și vorbirea unui popor devenind cel mai frumos mod de transmitere a gândului și sentimentului fiecărui om.

Un cuvânt e un sunet sau mai multe, el contribuind după dulceața sau asprimea lui la muzicalitatea limbii vorbite. Cât privește limba scrisă, adică literatura, cuvintele mai au și rolul de a-l pune pe cititor să-și facă imagini și legături, totul depinzând și de gradul de intelect al celui care citește superficial sau citește înțelegând adâncimile și nuanțele folosite de scriitor.

Ca și oamenii, cuvintele se nasc și durează mai mult sau mai puțin niște legi pe care nu le-a prea înțeles încă nimeni, mulțumindu-se abia cu constatări și aprecieri în general școlare.

Cuvântul, oricare ar fi el, are două accepții: una pentru auz și alta pentru scris. Cum se naște și cum capătă un sens face parte dintr-o spontaneitate involuntară. De ce se cheamă boul, bou și nu se cheamă privighetoare? De ce-i zice broaștei în franțuzește „grenou-ille”!? Nicio coincidență și nicio filiațiune... Cine oare poate lămuri misterul ce este

limba? E una din explicațiile majore, imposibil de dat în filologie: problemă esențială, greu și penibil de descifrat, piedica mare a diferențelor dintre limbi și problemă mult mai mult de inspirație decât de combinație de silabe.

Limba e un mister. Forma misterului e încuiată. Cheia lui nu o are nimeni.

Limbile ca și cuvintele au sensuri și valori diferențiate dar și accepții egale, după caz, după cum se poate constata, și un sens universal: „mama”, în orice limbă e tot mamă, deși cuvântul care o exprimă este altul... Îi pot zice bățului *baston* și sensul devine altul, îi pot zice *cârje*, îi pot zice *ciomag* și mereu sensul e altul.

Sunt cuvinte bătrâne și care îmbătrânesc, cât și cuvinte care mor. În fiecare epocă se ivește un cuvânt nou pe neașteptate și tot așa moare. Mai sunt și așa-zisele cuvinte uitate oare pot reînvia dacă scriitorul chemat să reprezinte limba scrisă știe să le folosească și să le redea prospețimea necesară.

Cuvintele au ca și omul o vârstă, e cuvânt mai tânăr și e cuvânt mai bătrân, având fiecare un chip al lui, ca portretele într-o galerie de tablouri. Varietatea și sensul cuvintelor aparțin scriitorului. El poate întoarce un sens într-altul și contribuie astfel la renovările limbii – de aci începe și așa numitul stil, atât al limbii cât și al scriitorului.

Ziserăm că stilul e omul – orice om are figura lui, ființa lui ca și cuvântul scris. Un cuvânt are accent și ținută, o eleganță și o finețe, având și semnul epocii în oare e vorbit – în definitiv are un semn și semnul e individualitatea lui.

295

În stil și în cuvânt joacă un rol de multe ori îndrăzneala: nu trebuie să ne fie frică de a îndrăzni. Limba pe care o scriem o facem noi și putem cuteza să o întoarcem și să exprimăm în conformitate cu stăpânirea limbii noastre personale.

Limba noastră românească are puterea plastică de a schimba cu ușurință substantivul în verb și verbul în substantiv. De pildă: usturoi în ustură; bate în bătătorit; pământ sau pământean, în a împământeni; a lumina în lumina; întuneric – întunecare; șarpe – a șerpui – șerpuitor; drum – îndrumător – drumetș – a îndruma; prost – prostit; frumos – frumusețe – înfrumusețare; floare – înflorit etc.

Înainte de a ajunge la asemenea cuvinte scrise, la îndemâna scriitorului, cuvintele sunt din belșug vorbite. Prin derivație naturală,

toată vorbirea scrisă are pilde numeroase. Cuvintele îmbelșugate ale graiului comun și simplu oferă scrisului variații de literatură bogată. Între lipsurile de vocabular aici vine din plin colaborarea filologiei care caută și găsește adeseori cuvântul sau expresia trebuincioasă (cuvintele tehnice, de pildă).

Uneori scrisul are tendința de a strica limba mai repede decât a o înfrumuseța și un cuvânt frumos prin esența lui se urâtește. De unde vine nevoia la unii scriitori care nu sunt scriitori propriu-zis, de a seri de pildă *păpușă* cu a când ea trebuie vorbită și scrisă păpușe

(ca și ușă, cenușe, mănușe, mătușe, fașe, căpușe etc.)?

Ți se cere un manuscris la o redacție literară și când ți-l citești imprimat nu mai găsești nici linie, nici sens, redacțiile fiind obligate să intervină cu legea dicționarului și să modifice expresia și ideea scriitorului.

Dicționarul e o simplă sculă și în niciun caz mai mult. Dicționarul nu poate fi o lege sau o constituție din simplul motiv că el stă pe loc în timp ce limba evoluează mereu. De aci și greșeala editurilor de a impune *păpușă* în loc de *păpușe* cum se pronunță de popor.

Virgula e o pauză determinată de multe ori de scriitor, o pauză de gândire, o întoarcere de sens, obținerea anumitor nuanțe pe care o permite limba noastră. Potopul de virgule întâlnite în diverse lecturi exasperează și exasperarea crește aflând că aceste virgule nu sunt puse de scriitor ci în biroul redacțional!

Amestecul în scrisul cuiva este nepermis. Decât să fie ciopârțit de niște oameni care nu sunt scriitori, un text e de preferat să fie restituit autorului spre a-l reface sau pur și simplu înlăturat. Nimic nu este mai absurd decât să te vezi apărând cu alt cap și altă minte. Noroc că pe vremea lui Coresi și Miron Costin nu existau edituri și dicționare care să învețe cum trebuie scris!

(*Argeș*, nr. 1, ianuarie 1967)

NOTE

1. Reprodus în *Poeți și critici despre poezie*, editura Albatros, 1972, p. 256 – 266, ediție îngrijită și prefăcută de Adriana Miteșcu; revăzută de autor, textul a fost inclus în *Scrieri*, vol. 23, editura Minerva, 1972, p. 43 – 55.

2. În varianta ultimă, revăzută de Arghezi, s-a renunțat la calificativul „pură” pe lângă *poezie*, cum era scris în textul din *Linia*

dreaptă; se respinge astfel, în mod tacit, interpretarea eronată a formulării respective puse în relație cu ceptul de „poezie pură” al abatelui Bremond.

3. Reprodus în *Tablete de cronicar*, ESPLA, 1960, p. 31 – 33, ediție prefăcută de D. Mi cu; revăzut de autor, este inclus în *Scrieri*, vol. 23, editura Minerva, 1972, p. 76 – 78.

4. Reprodus în *Tablete de cronicar* (ed. Citată), p. 71 – 74.

5. Ibidem, p. 75 – 77.

6. Nr. 4 al revistei *Integral* a fost închinat – drept omagiu – lui Tudor Arghezi, cu un portret al scriitorului văzut de Maxy.

7. Reprodus în *Tablete de cronicar*, p. 85 – 86.

8. Inclus în voi. *Cartea cu jucării*, Ed. Cultura Națională, 1931, reprodus în *Pagini din trecut*, ESPLA, 1955, p. 217 – 219, apoi în *Scrieri*, voi 7, 1964, p. 7 – 9.

9. Reprodus în *Tablete de cronicar*, p. 87 – 89.

10. În *Ramuri* a apărut cu titlul *Dobitoacele noastre literare*; reluat în *Tablete de cronicar*, p. 90 – 96 cu titlul schimbat și cu câteva formulări eliminate.

11. E vorba de monografia lui G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu* Ed. Cultura Națională, 1932.

12. Scena a fost evocată și de Al. Rosetti într-o amintire din *Cartea albă*, București, Editura pentru literatură, 1968.

13. În *Ideea europeană*, 1 noiembrie 1927, Ion Barbu a publicat aspra invectivă *Poetica domnului T. Arghezi*.

14. Reprodus fragmentar în *Tablete de cronicar*, p. 108 – 122; apoi, integral, în voi. *Mărturisiri literare*, Ed. Minerva, 1971, p. 133 – 157, ediție îngrijită și introducere de Iordan Datcu; textul a fost inclus (inexplicabil) în *Scrieri*, voi, 23, p. 9 – 32.

15. D. Cineva era D. Caracostea care, aflat la conducerea Institutului de istorie literară, a organizat, în anii 1932 – 1933, un serial de mărunțișuri literare susținute la Facultatea de litere și filosofie din București și publicate, apoi, în *Revista Fundațiilor Regale*; ampla confesiune a lui Tudor Arghezi, fără a fi fost prezentată oral, a fost difuzată în revista citată.

299

16. E vorba de ediția *Versuri alese*, Buc, 1946, Editura de stat; textul a fost reprodus în voi. *Lume veche, lume nouă*, Ed. Tineretului, 1958, p. 319 – 320, de unde l-am cules și noi.

17. Ibidem, p. 331 – 332

SUMAR

? 1

Prefață... – ... 5

Notă asupra ediției 4... «37 K

11 agi jiod o s-o de B. Delavranccă T

Despre scriitori...

Pamfletul...

Romantica industrială

„77

Re cu

Paiiilltlui... „*JmJH*

Cărțile...80 *?

Ctrebuie să știe un tânăr la 45 de ani... – f-” JH (

Evenimentul „* ...; – ț 88

Etica – Scrisori unei fetețejfl. «Îj-.97

Autorii” TT11... ” ... 1, „...” . 104

Cronica literară a lui Coco... 107

Epistolă provincială... 111

— Poezia J... C₂V

Rugăciunea lui Coco... IÂ5

Epistolă literară... 120

Jucăriile... 125

Epistolă... 129

Bilet de începător...134

Literatura și Tmul de rinci] ...137

Despre câteva lucruri știutej... 145

Una din cele mai... 148

Epistolă de – flăcău... 152

Poezia*}. r... 157

Ritica... 165

O literatură ... 168

Bilet literar... 173

Variații Scrisori

[Ce este „Arta?... 285 «»

În semnljun... 288

TTV – oezia?!... M... „V 291

eris-și „iiescrist...294

Note...29 ii

Jurnalul Disciplina. Lucrul dracului o rețetă... Fierarul... Altă poetică Articolul...

O carte de duhovnicie...246

Critica literară...249

Bilet

Stilul indirect o vorbă Domnilor editori Talentul meu t
Răscrucea

...257

...260

...264

...266

...268

Cu, în citim și înțelegem... 272

Crestături pe brațul condeiului... *Sit l's*... C 279

Argument...282

Redactor: VASILE IGNA Tehnoredactor: L. HLAVATHY

Apărut: 1974. Bun de tipar: 29.05.1974 Comanda nr.: 1109 Coli
de tipar: 9.5 Hârtia: tipar înalt

A. 80 g/m². Format: 32/70X90. Tiraj: 9590140

Expl. Broșate. C.Z: pentru biblioteci: 859: 0-4

Tiparul executat sub comanda nr. 268/1974 la întreprinderea
Poligrafică Cluj str. Brassai nr. 5 – 7 Republica Socialistă România